

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาสภาพการณ์ที่มีผลกระทบต่อระบบสุขภาพของชุมชน
อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่

The Study on Impact of Mega-Development Project
on The Health Status of Local Communities In Rasri
Salai Flood Plain Area

โดย นายแมน ปุโรทกานนท์

สนับสนุนโดย

สถาบันเครือข่ายพัฒนาการส่งเสริมวิจัยระดับพื้นที่ ภาคอีสาน (สวรศ. อ)

Executive Summary

The Study on Impact of Mega-development Project on the Health Status of Local Communities in Rasri Salai Food Plain Area

The Evaluation Report of Phu Luang Rural Revitalization and Conservation Project is the record of the effort to bring the integration of conservation and development concept into practice. The objective of the project is to reduce and slow down the loss of biodiversity in Phu Luang complex, which is one of the most important ecosystem areas in the country with unique wildlife species and spectacular sceneries for tourism.

The integration of conservation and development is the concept accepted and widely spread around the world with objective to reduce the degradation of natural resources by offering the chance to improve the socio-economic situation of the people living around the protected area. This is implemented with the belief that if living situation of people around the protected area is improved, with so many alternatives in their development, people will recognize the importance of natural resources and the need for resource management. This practice will hopefully enable local people to participate in a more community based natural resources management and exploitation of the resources in a more sustainable approaches.

Lessons learned from four protected areas applied the ICDP during 1993-94, found out that the concept was implemented with both success and failure. There were two considerable success factors. The first one is 'trust and ownership' among people using and managing the resources. This factor is crucial to build the sense of conservation concept to these direct stakeholders. The second factor is the administration and management of the project, whether it is effective in term of its flexibility to facilitate the diverse development activities which give appropriate responses to the need of the local communities. At the same time, the project should be able to coordinate and liaise with local organizations, both governmental and non-governmental, and people organizations to work together to support conservation initiatives in order to extend its impact to the positive change of natural resources.

The evaluation of the development work under the ICDP concept of Phu Luang Rural Revitalization and Conservation Project, after more than two year-operation, came out with positive potentials, but still not comprehensive enough to cover various issues and stakeholders. However, the project has brought the new perspective of local initiations into recognition. Thus in the remaining time of the project, it is imperative to encourage local's effort and broaden its impact by transferring the mandate to do development work to Local People Organizations and their networks. The staff of the project has to adjust their roles from implementers of the project's activities to the supporters or facilitators and network with local organizations to work together for sustainable conservation and development in a more sustainable way.

บทสรุปย่อสำหรับผู้บริหาร

รายงานฉบับนี้เป็นบันทึกการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับภาวะสุขภาพของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่รายรอบเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ที่ถูกสร้างขึ้น โดยที่มิได้มีการศึกษาและคาดการณ์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่อย่างรอบคอบเท่าที่ควร

พื้นที่ที่ทามเป็นระบบนิเวศสำคัญที่มีลักษณะเฉพาะตัวของลุ่มน้ำมูลและลุ่มน้ำสาขา มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีระบบนิเวศที่ซับซ้อน ละอียดอ่อนเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญของชาวบ้านที่อยู่รายรอบได้ใช้อาศัยประโยชน์ในการดำรงชีพ ทั้งการผลิตอาหาร ทั้งที่เป็นการปลูกข้าวเหนียวเพื่อบริโภค การปลูกพืชไร่และพืชสวนเพื่อการพาณิชย์ รวมทั้งการเก็บหาของป่า ไม่เพื่อที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ในการอุปโภคและยารักษาโรคพื้นบ้าน

การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่ทามในรูปแบบต่างๆ ทำให้ภาวะสมดุลตามธรรมชาติของระบบนิเวศของพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบเดิมของชุมชนที่อยู่รายรอบพื้นที่ ทำให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่เคยพึ่งพิงทรัพยากรทามนี้ต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิต ทั้งในแง่การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ต้องทำนา เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ที่บางส่วนมีน้ำท่วมและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่ทามลดลง การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น ตลอดจนการทำงานนอกชุมชนเพื่อหารายที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในแง่ของเวลาการอพยพออกนอกพื้นที่ จำนวนคนและช่วงอายุของคนที่ออกไปทำงานนอกชุมชนที่ปัจจุบันรวมเอากลุ่มคนในวัยชราที่ครั้งหนึ่งเคยออกไปทำงานนอกพื้นที่มาแล้ว โดยที่กลุ่มเหล่านี้ขาดความพร้อมในด้านร่างกายและจิตใจที่จะเผชิญกับการทำงานหนักและตรากตรำ

การทำงานนอกชุมชนของกลุ่มเหล่านี้อาจเริ่มมาก่อนหน้านี้แล้ว เสมือนเป็นทางเลือกของครอบครัวในภูมิภาคนี้เพื่อที่จะหารายได้เพิ่มจากการทำงานรูปแบบต่างๆ แต่ที่ผ่านมาครัวเรือนในเขตพื้นที่ทามลุ่มน้ำมูลนี้มีฐานทรัพยากรทามเป็นเสมือนแหล่งพักพิงเมื่อยามที่การผลิตข้าวในนาทาม การเก็บหาของป่า การทำเกลือและการหาปลายังสามารถตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตเมื่อยามต้องหวนคืนชุมชนเพื่อพักจากการทำงานหารายได้ที่หนักหน่วง แต่เมื่อฐานทรัพยากรเปลี่ยนแปลงไปทั้งจากการเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ การจัดการที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งการก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ ทางเลือกในการดำเนินชีวิตของผู้คนในพื้นที่ก็หดแคบลง การออกไปทำงานรับจ้างนอกพื้นที่เป็นทางออกทางเดียวที่เหลือ ในขณะที่ตนเองขาดความพร้อมและการเตรียมการ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้มีภาวะความเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่างๆ มากขึ้น ทั้งความเสี่ยงในการประกอบอาชีพและความเสี่ยงต่อปัญหาทางสุขภาพที่เกิดขึ้นจากการทำงานโดยตรงหรือจากผลที่ต่อเนื่องจากการทำงาน เช่น การสัมผัสและสูดดมสารเคมีในระหว่างการผลิตหนัง การแพ้ฝุ่นละอองในการทอและเย็บผ้า อาการบาดเจ็บหรือทุพพลภาพจากการทำงานก่อสร้างหรือทำงานในโรงงานที่ไม่ได้มาตรฐาน รวมทั้งสภาพจิตใจที่ถูกกดดันจากการทำงานหนักด้วยการใช้สารกระตุ้นของกลุ่มที่รับจ้างตัดอ้อย ขุดมัน หาเกลือ หรือแม้แต่การอยู่อาศัยในสภาพที่แออัดและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมของกลุ่มที่ค้าขายหาบเร่และขับแท็กซี่ การเกิดผลทางสุขภาพเหล่านี้มีทั้งกรณีที่ไม่รุนแรงจนกระทั่งรุนแรงและเป็นสาเหตุของปัญหาทางสังคมอื่นๆ ต่อไปด้วย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องกลุ่มต่างๆ ทั้งผู้ที่ได้รับผลโดยตรง กลุ่มที่เรียกร้องการชดเชยจากหน่วยงานของรัฐ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบทางด้านส่งเสริมสุขภาพและเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนที่

สนับสนุนกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบเพื่อให้มีการศึกษาทั้งในสายตาและทัศนคติของคนในและความรู้และมุมมองของคนนอกเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา แนวทางการปรับปรุงสภาพการณ์ที่เป็นอยู่เพื่อให้ผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้นกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของคนกลุ่มเหล่านี้ให้มีสภาพดีขึ้น โดยมุ่งหวังที่จะทำให้เกิดการวิเคราะห์และทำความเข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีส่วนร่วมมากที่สุด รวมทั้งการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง การระดมความรู้ ความร่วมมือของหน่วยงานในพื้นที่ ทั้งองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ เพื่อให้เกิดแนวทางการแก้ไขปัญหา ปรับปรุงสภาพการณ์ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลได้จริงและมีความต่อเนื่องมั่นคงมากยิ่งขึ้น

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1 - 2
บทที่ 2 กรอบแนวคิดและวิธีการศึกษา	3 - 11
บทที่ 3 เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ศึกษา	12 - 33
บทที่ 4 ทาม : การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์และผลกระทบ	34 - 52
บทที่ 5 ทางเลือกอาชีพและผลกระทบต่อสุขภาพ	53 - 83
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ	84 - 89

บทที่ 1

ความนำ

รายงานฉบับนี้เป็นผลของการทำงานทั้งภาคสนามและการพูดคุยปรึกษาหารือเพื่อสรุปและวิเคราะห์ร่วมกันของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเองและผู้ที่ทำงานพัฒนาชุมชนที่สนับสนุนการต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้าน เป็นการพยายามทำความเข้าใจถึงผลที่เกิดขึ้นทั้งในแง่ของการสูญเสียที่ดินทำกิน การสูญเสียแหล่งอาหาร และผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคง มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคและผลทางสุขภาพของผู้คนในสามชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลของการก่อสร้างขนาดใหญ่ นั้น การศึกษานี้ไม่มีเจตนาที่จะกล่าวโทษหรือให้ร้ายผู้ใด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด หากเป็นเพียงต้องการสะท้อนภาพความจริงที่ปรากฏในพื้นที่ เพื่อให้สังคมได้รับรู้ ตลอดจนเกิดความตระหนักต่อผลที่จะเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผลของการกระทำของหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดที่จะก่อให้เกิดผลในลักษณะเช่นนี้ขึ้นมาอีก ในอนาคต

การศึกษาวิจัย เพื่อเป็นการค้นหาและประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐจัดสร้างโครงการขนาดใหญ่ในท้องถิ่นนั้น ได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากผลในเชิงประจักษ์ที่อยู่ในพื้นที่ของโครงการเหล่านั้นที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คน ชุมชนที่อยู่รายรอบเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ นับว่าเป็นมิติใหม่ของการขบเขตร่างงานของหน่วยงานของทั้งรัฐและเอกชน โดยเฉพาะหน่วยงานและองค์กรของรัฐและที่ก่อรูปขึ้นใหม่เช่น สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ที่เน้นหลักของความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ตรวจสอบได้ และธรรมาภิบาล หน่วยงานและองค์กรเหล่านี้ส่งเสริมการศึกษา การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เน้นการค้นหาข้อมูล และการศึกษาผลที่จะกระทบต่อภาวะทางด้านสุขภาพของผู้คนและชุมชนในพื้นที่ที่จะมีการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ของรัฐก่อนที่จะดำเนินการ เนื่องจากเห็นว่าการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม หรือ Environmental Impact Assessment ที่เป็นกลไกการจัดทำเรื่องดังกล่าวอยู่เดิมนั้น ยังคงมีปัญหาข้อถกเถียงทางด้านความไม่ครอบคลุมและความไม่เหมาะสมทางด้านเทคนิคและจุดยืนของผู้รับผิดชอบอยู่อีกหลายประการ

งานศึกษาวิจัยฉบับนี้จึงนับว่าเป็นการริเริ่มในการรวบรวมความคิดเห็น สะท้อนทัศนะ และมุมมองของคนในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินการของโครงการเขื่อนราษีไศล ที่จำเป็นต้องจัดปรับการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวเมื่อพบว่าน้ำท่วมพื้นที่ทำมาหากินของตนหลังการเก็บน้ำของเขื่อน ทั้งนี้อาจจะโดยการริเริ่มการทำเกษตรในพื้นที่ดอนมากขึ้น การเลี้ยงสัตว์แบบใช้พื้นที่น้อย รวมทั้งการอพยพแรงงานทั้งถาวรและตามฤดูกาลที่มีช่วงเวลายาวขึ้นและมีกลุ่มคนที่มีอายุสูงขึ้นออกไปรับจ้างแรงงานด้วย โดยที่อาชีพที่ออกไปทำนั้นก็มีหลากหลายมากขึ้น ซึ่งส่งผลทั้งที่เป็นด้านดีและผลเสียต่อชีวิตของผู้คนเหล่านี้

ประสบการณ์ของการศึกษา วิจัยนี้เป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้นำชาวบ้านและนักพัฒนาที่มีทั้งในแง่ที่เป็นข้อได้เปรียบในแง่ที่ว่า มีการทำงานการวิจัยของคนต่างกลุ่ม ต่างประสบการณ์กัน ซึ่งส่งผลต่อวิธีการคิดและการทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งในกระบวนการทำวิจัยครั้งนี้ได้มีการจัดปรับบทบาทให้นักพัฒนาที่เป็น ‘คนนอก’ ทำหน้าที่เน้นหนักในการอำนวยความสะดวกในการจัดกระบวนการการพูดคุย แลกเปลี่ยนและการสนทนาของคนกลุ่มต่างๆ รวมทั้งการจัดหาข้อมูล เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และนักวิจัยชาวบ้านในฐานะ ‘คนใน’ เป็นผู้ทำหน้าที่ในการสะท้อนความเห็นและเป็นตัวแสดงหลักในการพูดคุย และค้นหาประเด็นความเกี่ยวข้องของผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งสามแห่ง อย่างไรก็ตามปัญหา อุปสรรคของการทำวิจัยครั้งนี้ที่เกิดจากการสื่อสารภาษาและความเข้าใจ การตีความที่ไม่ตรงกันบ้างก็นับว่า เป็นข้อจำกัดที่ทีมวิจัยประสบ และได้แก้ไขจัดปรับไปได้บ้างบางส่วน แต่บางประเด็นก็ยังคงอยู่ และอาจส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาของรายงานฉบับนี้อยู่บ้าง แต่ที่ต้องบันทึกเป็นเบื้องต้นก็คือว่า งานศึกษาชิ้นนี้มีเจตนาที่จะให้เป็นงานที่รวบรวมขึ้นจากสภาพการณ์ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยน เรียนรู้ ระหว่างกันของกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และภูมิหลังที่แตกต่างกันเป็นด้านหลัก

รายงานฉบับนี้แบ่งเป็น 6 บท โดยเริ่มจากบทนำเป็นบทที่ 1 และความเป็นมา หลักการและกรอบแนวคิดของโครงการศึกษาวิจัยนี้เป็นบทที่สอง บทที่สามเป็นการเสนอข้อมูลในระดับ ชุมชน ของทั้งสามชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษาโดยสรุป บทที่สี่นำเสนอภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชีวิตผู้คนในสามชุมชน ทั้งในด้านสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ การทำกิน และสภาพเศรษฐกิจและสังคม บทที่ห้าเป็นข้อมูลการประกอบรายอาชีพ ที่เลือกมาเป็นหนทางใหม่ของผู้คนในสามชุมชนนั้น รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสุขภาพอันเป็นผลของการทำอาชีพ ส่วนบทที่หกเป็นส่วนของบทสรุปและข้อเสนอแนะอันเป็นข้อเสนอที่เป็นทางออกของชุมชนที่ทำการศึกษาประกอบด้วยความเห็นของผู้รับผิดชอบในพื้นที่

กลุ่มผู้ร่วมศึกษาวิจัย ขอขอบคุณสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข อีสานที่กรุณาให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณในการดำเนินการศึกษา วิจัยในครั้งนี้ รวมทั้งท่านอาจารย์สมพันธ์ ทัศนนิม ที่ให้การสนับสนุนในด้านกำลังใจให้งานสำเร็จเป็นรูปธรรม ขอขอบคุณคณะที่ปรึกษาโครงการที่กรุณาลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมเยียนเมื่อมีการจัดเวที การพูดคุย แลกเปลี่ยนกันในชุมชน ที่ต้องขอบคุณเป็นพิเศษคือท่านอาจารย์สุจินต์ สิมารักษ์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัยนี้ ที่ให้การสนับสนุนในทุกๆ ด้าน ในทุกโอกาสและทุกสถานการณ์แก่คณะผู้ร่วมศึกษา วิจัย แม้ว่าท่านมีภารกิจอยู่มากมายแล้วก็ตาม สุดท้ายขอขอบคุณชาวบ้านทั้งสามชุมชนที่กรุณาให้ข้อมูล ให้ความเวลาและความใส่ใจ ตลอดกระบวนการศึกษาและหวังว่าผลของการทำงานครั้งนี้จะส่งผลให้เกิดการปรับปรุงสภาพการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนทั้งสามแห่งนี้บ้างตามเหตุและปัจจัยอันควร

ขอบคุณ

คณะผู้ร่วมศึกษา วิจัย

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและวิธีการศึกษา

ชื่อโครงการ : โครงการศึกษาสภาพการณ์ที่มีผลกระทบต่อระบบสุขภาพของชุมชนอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาของรัฐ

ความเป็นมาและสภาพการณ์ปัญหา

การก่อสร้างเขื่อนราษีไศล เมื่อปี 2536 ซึ่งเป็นเขื่อนเอนกประสงค์ สร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะยกระดับลำน้ำมูล และเก็บกักน้ำไว้ในลำน้ำมูล เพื่อให้มีปริมาณน้ำมากขึ้น โดยมีเป้าหมายในการกักเก็บน้ำ 20 ตร.กม. โดยการยกระดับน้ำในลำน้ำมูลเป็นไปตามเป้าหมายของโครงการ ในอันที่จะจัดระบบชลประทานให้แก่พื้นที่ 64,000 ไร่ เพื่อการเกษตรและการอุปโภค-บริโภค รวมทั้งการแก้ไขปัญหาภัยแล้ง ปัญหาฝนทิ้งช่วง ปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก รวมทั้งปัญหาดินเค็มในเขตพื้นที่ตอนกลางของภาคอีสาน

เขื่อนนี้เป็นส่วนหนึ่งใน 13 โครงการของโครงการ โขง ชี มูล ระยะที่ 1 (2535-2543) ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ที่เป็นตัวการสร้างปัญหา ชัดชัดแจ้งให้กับคนในพื้นที่มานานกว่า 6 ปีแล้ว เนื่องจากการก่อสร้างที่ขาดการทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรือ EIA และการประชาสัมพันธ์ ที่แจ้งก่อนการก่อสร้างว่าเป็นฝายยางเก็บกักน้ำ สูงเพียง 4.5 เมตร และจะกักเก็บน้ำเพียงระดับตลิ่งของลำน้ำมูล ทั้งนี้เพื่อไม่ให้น้ำทะลักท่วมเรือกสวนไร่นา ของราษฎร

แต่เมื่อก่อสร้างเสร็จแล้วกลับกลายเป็นเขื่อนคอนกรีต ขนาดสูง 9 เมตร ประกอบด้วย บานประตู 7 บาน และคันดินกันน้ำยาว 18 กม.ซึ่งได้ส่งผลกระทบทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่ตามที่เป็นแหล่งทำมาหากินที่สำคัญของชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ที่ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติมากเนื่องจากการทับถมของตะกอนดินจากน้ำหลากที่ไหลมาสะสมทุกปี กอปรกับความสำคัญของป่าทามในแง่ที่เป็นแหล่งยังชีพของชาวบ้านที่อาศัยเก็บหาของป่า ตัดไม้ เก็บเห็ด หารปลา รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์

การก่อสร้างเขื่อนราษีไศลเมื่อ 7 ปีที่ผ่านมา นอกจากจะก่อให้เกิดผลเสียต่อพื้นที่ทาม (Wetland Area) ที่ในอดีตชุมชนในเขต 5 อำเภอ 3 จังหวัด (สุรินทร์, ร้อยเอ็ดและศรีสะเกษ) ได้เคยอาศัยเป็นแหล่งพึ่งพิงเพื่อปลูกข้าวเหนียวไว้เพื่อบริโภค เก็บของป่า, ตัดฟืน, หารปลา, เลี้ยงสัตว์ รวมทั้ง ต้มเกลือ เพื่อยังชีพแล้ว ยังมีผลกระทบที่ทำให้เกิดการอพยพครัวเรือนเพื่อออกไปรับจ้างแรงงานของชุมชนที่อยู่ในเขตรายรอบพื้นที่อีกจำนวนนับพันครอบครัว เพื่อหาทางเลือกในการประกอบอาชีพอย่างอื่นนอกพื้นที่

แม้ว่าการอพยพแรงงานเพื่อรับจ้าง มองดูจากภายนอกเหมือนจะเป็นวัตรปฏิบัติปกติของคนอีสานอยู่แล้ว แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้ ทำให้ครัวเรือนที่อพยพที่มีทั้งชั่วคราวและถาวรนั้น มีจำนวน

เพิ่มขึ้นและสัดส่วนของกลุ่มอายุของผู้ป่วยเหล่านี้ก็เปลี่ยนแปลงไป เพราะมีทั้งที่เป็นผู้หญิงสูงอายุ (40 - 60 ปี) ผู้ชายอายุเลยวัยกลางคน (50 - 70 ปี) และเด็กวัยรุ่นหนุ่ม - สาว งานอาชีพที่เลือกทำนั้น มีทั้งการใช้แรงงานในภาคเกษตร เช่น ตัดอ้อย, ชุมน้ำมันสำปะหลัง ที่ จ.สระแก้ว จ.ระยอง และ จ.ชลบุรี การทำงานในโรงงาน เช่น โรงงานพลาสติก, โรงงานฟอกย้อมหนัง ฯลฯ รวมไปถึงการรับเหมางานมา ทำอยู่ที่บ้าน เช่น การเจียรไนพลอย, เย็บเสื้อผ้าโหลและขายของเร่ (รายงานภาคสนาม การศึกษาผลกระทบทางสังคม โครงการฝ่ายราชินีไซและโครงการแก้ไขผลกระทบอย่างยั่งยืน สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

การทำงานเหล่านี้พบว่า มักจะมีการโหมทำงานหนัก หามรุ่งหามค่ำ ทำงานเกินเวลา ขาดการพักผ่อนที่เพียงพอ ทั้งนี้เพื่อเร่งทำงานให้ได้ปริมาณงานมากพอที่จะแปรเป็นรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำ ภายใต้งบเงินไข สภาพการทำงานที่ไม่เอื้อต่อสุขภาวะของพนักงาน และมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคอันตราย ปัญหาที่พบเหล่านี้ เช่น สถานประกอบการคับแคบ อุดอื้อ ไม่มีอากาศไหลเวียนสกปรก มีเครื่องมือเก่า ขาดการดูแลรักษา

อีกทั้งยังมีเงื่อนไขการจ้างงานที่ลูกจ้างมักจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบนายจ้างในทุกกรณี นำไปสู่ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบกันในระบบการจ้างงานในลักษณะนี้ ในพื้นที่ศึกษามีกรณีตัวอย่างเช่นนี้ ที่เป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุในระหว่างการทำงานจนเกิดบาดเจ็บ ทุพพลภาพ หรือถึงขั้นเสียชีวิตมาแล้ว อันเนื่องมาจากเครื่องมือที่ใช้งานเก่า ขาดการดูแลรักษา อย่างพอเพียงและทั่วถึง

ความเสี่ยงภัยของการรับจ้างและการรับเหมางานมาทำที่บ้านนั้นมีภาวะเสี่ยงต่อโรคที่คนเหล่านี้ประสบอยู่ พบเบื้องต้นในพื้นที่มีลักษณะอาการ เช่น กระเพาะปัสสาวะอักเสบ เนื่องจากการที่นั่งทำงานนานเกินไป, การสัมผัสสารเคมีอันตรายที่ใช้ในกระบวนการฟอกหนัง, สายตาที่เสื่อมเสียไปจากการเพ่งมองจุดเดียวนานเกินไปในขณะที่เจียรไนพลอย, การใช้ยากระตุ้นประสาทเพื่อให้ตื่นตัว ไม่ง่วง ช่วยให้สามารถทำงานต่อเนื่องได้ยาวนานขึ้น ในกรณีของกลุ่มผู้ไปตัดอ้อยและชุมน้ำมันสำปะหลัง นอกพื้นที่ ฯลฯ

สภาพการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ทางชุมชนท้องถิ่นเห็นว่าเรื่องราวเหล่านี้ มีมูลเหตุที่สำคัญมาจากการก่อสร้างเขื่อนราชินีไซทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยพึ่งพิงและมีความสำคัญกับการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างมากในอดีตต้องมาได้รับผลกระทบ ทำให้ทางเลือกของทั้งชุมชนและครัวเรือนลดลง

คณะผู้ศึกษาเห็นว่ามีความสำคัญที่สังคมจะได้รับทราบเรื่องราวที่เกิดขึ้นนี้ รวมทั้งเรียนรู้การแสวงหากระบวนการที่จะเป็นทางออกของปัญหา โดยอาศัยหลักวิชาการ การสร้างความเข้าใจและการประสานประโยชน์ร่วมกันเพื่อที่จะนำมาเป็นบทเรียน เพื่อที่จะทำความเข้าใจต่อปัญหาลักษณะเช่นนี้ที่จะเกิดขึ้นอีกในอนาคต

คำถามหลักในการวิจัย

- 1) การก่อสร้างเขื่อนราษีไศล ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบสุขภาพ(ในความหมายกว้าง)ของประชาชนในเขตพื้นที่การศึกษา หรือไม่ ในทางใดบ้าง และมีลักษณะเป็นอย่างไร ?
- 2) คนท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษา-วิจัย มีคำอธิบาย ความเข้าใจ หรือการรับรู้ หรือระบบความรู้ (ท้องถิ่น) ต่อสภาพการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้ อย่างไร ?
- 3) ผู้ที่ประสบปัญหา และผู้ที่เกี่ยวข้องกลุ่มต่างๆ (Stake Holders) มีความคิด ความเห็นและแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ที่มีพื้นฐานอยู่บน ประสบการณ์ หรือความรู้เดิม ของท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร ?
- 4) ทำอย่างไรแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จะมีพื้นฐานมาจากความคิด ประสบการณ์ ความรู้ และการใช้ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น เพื่อให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา-วิจัย

1. เพื่อศึกษาและสรุปผล ปรากฏการณ์การเกิดภาวะโรคต่างๆ ต่อประชากร ชุมชน ในพื้นที่ศึกษา ที่ถูกระบุจากคนในท้องถิ่นว่าเป็นผลเนื่องมาจากการก่อสร้างเขื่อนราษีไศล
2. เพื่อศึกษา ประมวลผล ประสบการณ์ ความรู้ ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกลุ่มต่างๆ (Stake Holders) ถึงสาเหตุและผลของสภาพการณ์ ที่ส่งผลกระทบต่อระบบสุขภาพองค์รวมของกลุ่มประชากร และชุมชน อันเนื่องมาจากผลกระทบของการก่อสร้าง
3. เพื่อจัดเวทีระดมความคิดเห็นและค้นหาข้อเสนอ รวมทั้งแสวงหาทางเลือกจากผู้ที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆในท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมที่อยู่บนพื้นฐานของการประสานประโยชน์ร่วมกัน และโดยสันติ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิเวศวิทยาเชิงวัฒนธรรม

พื้นฐานของกรอบแนวคิดนี้มองฐานทรัพยากรในแง่ของรากฐานในการดำรงชีวิตของผู้คนและชุมชนโดยถือว่าสภาพแวดล้อมและระบบสังคมทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กัน อย่างแน่นแฟ้น มีความหลากหลายและสลับซับซ้อน ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะถิ่น เฉพาะที่ใดที่หนึ่ง

แนวความคิดนี้ให้ความสำคัญของการทำความเข้าใจและเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นในกรอบมิติเชิงพื้นที่ หมายถึง เน้นการทำความเข้าใจ การตีความ พฤติกรรม ระบบคุณค่า และจิตสำนึกของท้องถิ่นในการใช้การจัดการทรัพยากร ทั้งนี้โดยพิจารณาภายใต้เงื่อนไขและบริบทเฉพาะของพื้นที่ในระบบนิเวศนั้นๆ (อานันท์, 2543)

การปรับตัวของชุมชนและท้องถิ่น แสดงถึงการมีกลไกที่จะสามารถรักษาสมดุลและความมั่นคงในการดำรงชีวิตของบุคคลและชุมชนให้สืบเนื่องต่อไป แม้เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากร ซึ่งอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์หรือการจัดการที่ผิดพลาดที่ส่งผลทางลบกับทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ทั้งนี้แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าการปรับตัวของชุมชนนี้เป็นไปอย่างมีเหตุผล มีแบบแผน โดยอาศัยรากฐานมาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมที่มีลักษณะและเงื่อนไขเฉพาะที่ แม้ว่าในบางแห่งบางครั้งจะมีการประยุกต์หรือปรับเปลี่ยนให้ต่างไปจากเดิมก็ตาม

พื้นที่ทามของแม่น้ำมูนตอนกลางนั้น มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่รายรอบเป็นอย่างมากเพราะเป็นทั้งพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการทับถมของดินตะกอนที่ถูกพัดพามาทุกๆ ปี รวมทั้งมีสรรพชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่อยู่อาศัยในพื้นที่นานาชนิด นับได้ว่าเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง แหล่งหนึ่งที่สำคัญในระบบนิเวศของภาคอีสาน ทั้งนี้เนื่องจากมีความแตกต่างหลากหลายของสภาพภูมิฐานและระบบนิเวศย่อยที่สลับซับซ้อน

การที่ทามเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะเป็นการพึ่งพาใช้สอยในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ (Subsistence System) เป็นหลัก การขาดพื้นที่หรือฐานทรัพยากรนี้ทำให้ชุมชนและครอบครัวที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นประสบกับปัญหาในการทำมาหากินและดำรงชีพอย่างมาก ซึ่งในกรณีนี้พบว่าครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกินน้อยและอยู่อาศัยใกล้กับพื้นที่ทามจะประสบกับปัญหาที่รุนแรงกว่าครัวเรือนที่มีพื้นที่ผลิตข้าวเพื่อขายที่อยู่ห่างไกลกว่า

ระบบสุขภาพแบบองค์รวม

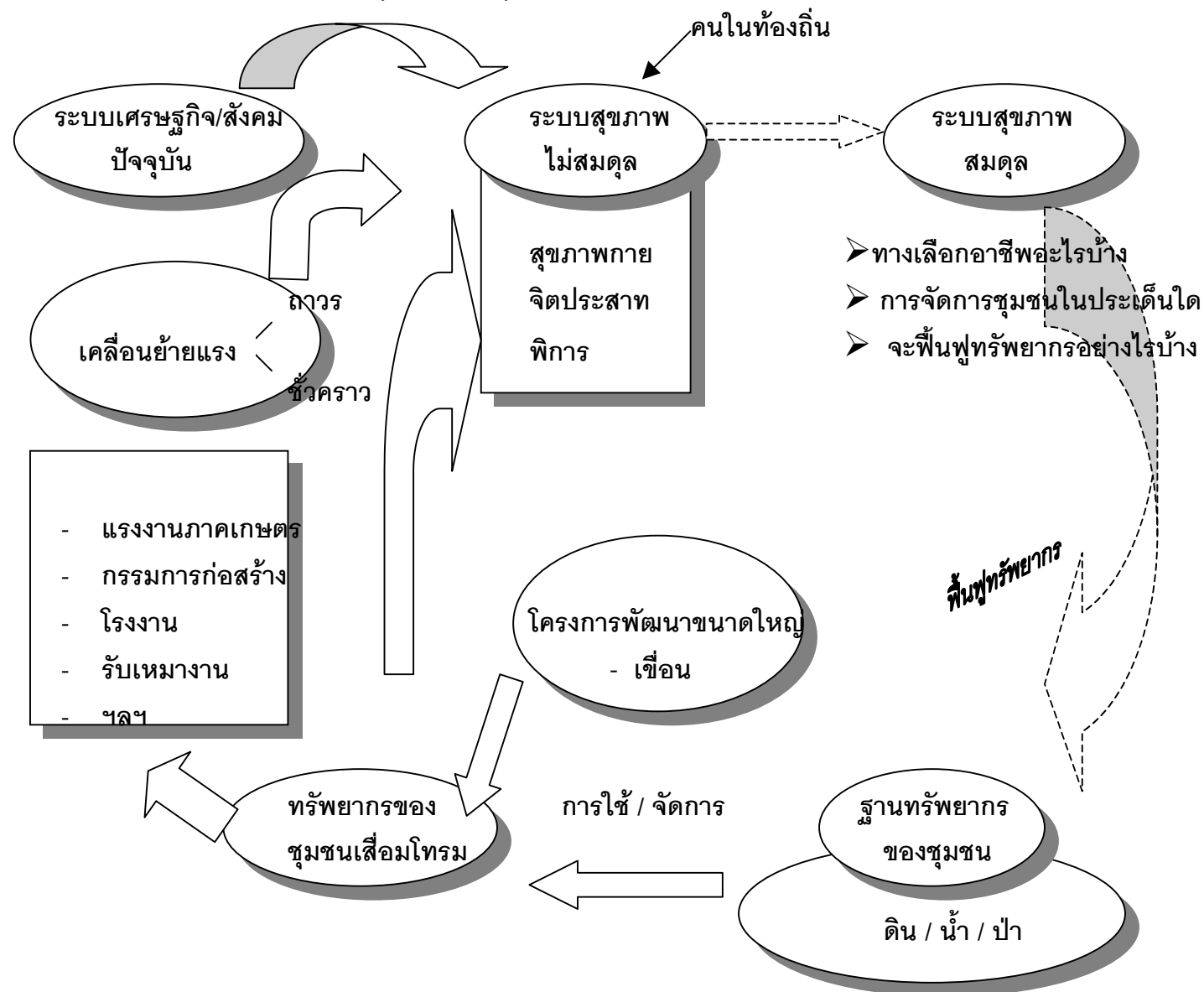
จากคำนิยามความหมายของสุขภาพแบบองค์รวมของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า การมีสุขภาพที่ดีนั้น หมายถึงการมีภาวะที่สมดุลทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ รวมทั้งสติปัญญา ซึ่งก็หมายความว่า การดำเนินชีวิตโดยปกติของประชาชนนั้น การที่จะมีสุขภาพที่ดีนั้นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหรือปัจจัยที่จะก่อให้เกิดภาวะเป็นสุขครบทุกด้าน

สุขภาพนั้นมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับเงื่อนไขและความเป็นไปของสังคม หากพิจารณาให้แคบลงเฉพาะสังคมย่อยที่ใดที่หนึ่ง ก็จะได้เห็นว่า การมีหรือไม่มีสุขภาพนั้น หาได้ขึ้นอยู่กับปัจเจกหรือครอบครัวได้อย่างใดๆไม่ หากแต่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับฐานทรัพยากรการจัดการ การใช้ทรัพยากร รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่นั้นๆเป็นหลัก

แต่ในภาวะปัจจุบันการที่ประชาชนต้องดิ้นรนทำมาหากิน ประกอบอาชีพภายใต้ความกดดันและระบบการทำงาน การรับจ้างงานที่ไม่เอื้อให้เกิดสุขภาพ รวมทั้งกลุ่มเสี่ยงต่อการเกิดโรคและการบาดเจ็บ ทุพพลภาพ ทั้งนี้เนื่องมาจากปัญหาหลายๆอย่างที่สลับซับซ้อน นับแต่การหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามกฎหมายของผู้ประกอบการ จนถึงความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และขาดการเรียกร้องต่อของฝ่ายลูก

จ้างเอง การทำงานภายใต้ภาวะความเสี่ยงที่กล่าวมานี้ นอกจากจะส่งผลทางลบต่อสุขภาพกายแล้ว ยังมีผลต่อภาวะทางจิตใจของคนกลุ่มเหล่านี้ด้วย ซึ่งจะมีผลอย่างสำคัญต่อการดำเนินชีวิตให้เป็นปกติสุขต่อไปได้

ดังนั้นการมีความเข้าใจที่ถูกต้อง สอดคล้องกับระบบการจัดการทรัพยากร ระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนนั้นๆ ก็จะทำให้การหาแนวทางที่จะช่วยแก้ไขปัญหาหรือการแสวงหาทางเลือกมีความเหมาะสมสอดคล้องมากยิ่งขึ้น

พื้นที่ศึกษา-วิจัย

ดำเนินการศึกษา-วิจัยในเขตพื้นที่สร้างเขื่อนราษีไศล 3 ชุมชนในเขต 3 ตำบล 3 จังหวัด คือ

- 1) บ้านโนนสังข์ ตำบลด่าน อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ
- 2) บ้านชีเหล็ก ตำบลยางคำ อำเภอพนมทวาย จังหวัดร้อยเอ็ด
- 3) บ้านหาญฮี ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ศึกษา

งานศึกษานี้ มีความพยายามที่จะใช้การแบ่งหน้าที่ของนักวิจัยที่เป็นนักพัฒนาในฐานะคนภายนอกกับชาวบ้านในฐานะมุมมองของคนใน การศึกษาแบบมีส่วนร่วมมากที่สุด เนื่องจากมีเป้าหมายที่จะทำความเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา และหาแนวทาง เงื่อนไขที่จะส่งเสริมให้มีการปรับแก้ไขสถานการณ์ปัญหาโดยใช้ข้อเสนอ ความเห็น ประสบการณ์ความรู้ของคนในพื้นที่เป็นด้านหลัก เนื่องจากเห็นว่าจะเป็นแนวทางการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ และมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติด้วย

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการและเครื่องมือในการศึกษาดังนี้

1. การประเมินทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม

กลุ่มชาวบ้านร่วมกันสำรวจและเขียนแผนผังของทรัพยากรของชุมชน โดยการใช้เครื่องมืออย่างง่าย ๆ หรือวาง “แผนวาด” ลงบนกระดาษขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแผนผังของทรัพยากรต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน ที่คนในชุมชนมีการใช้ประโยชน์ โดยเริ่มเดินสำรวจทรัพยากรเหล่านั้น เป็นกลุ่มขนาดเล็ก แล้วทำการศึกษา ทั้งนี้แบ่งพื้นที่เป็นเขตๆ ตามที่คาดว่าจะมีความแตกต่างของประเภททรัพยากร และความต้องการของภูมิสังคมฐาน จากนั้นระบุทรัพยากรลงในแผนผัง โดยมีประเด็นสำคัญๆ ของขนาด ปริมาณ ลักษณะ คุณภาพ ข้อสังเกต โดยเฉพาะการใช้ มีใครใช้บ้าง เพื่อให้สามารถวิเคราะห์สภาพปัญหาของทรัพยากรเหล่านั้นได้ แนวทางนี้นำมาใช้เพื่อการทำความเข้าใจสภาพการณ์ของทรัพยากรของท้องถิ่น โดยการจัดเวทีพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในการศึกษาครั้งนี้ เครื่องมือนี้ช่วยกระตุ้นความสนใจ การมีส่วนร่วมของคนชุมชนได้ดี ที่จะช่วยอธิบายประกอบกับเรื่องเล่าของการใช้การจัดการและปัญหาของทรัพยากรต่างๆ ในท้องถิ่น

2. การจัดเวทีระดมข้อมูล

เป็นการจัดพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มคนที่หลากหลาย เพื่อแสดงความเห็นของกลุ่มเหล่านั้นต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะสุขภาพของชุมชน โดยลำดับประเด็นที่นักวิจัยชาวบ้านศึกษาได้จากการสำรวจหรือสัมภาษณ์บุคคลมาแล้ว เพื่อให้มีการอภิปราย ถกเถียงกัน

ในความหมาย อธิบายสภาพการณ์ของปัญหาเพิ่มเติมให้รอบด้านมากขึ้น การจัดเวทีระดมข้อมูลช่วยให้ประเด็นปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนมีความชัดเจนขึ้น ที่สำคัญวิธีการศึกษานี้เหมาะกับหัวข้อ/ประเด็นศึกษาที่ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนจำนวนมากและหลากหลายทางความคิดเห็น การจัดเวทีระดมและรับฟังข้อคิดเห็นนี้เป็นวิธีการศึกษาที่สำคัญของงานศึกษาค้นคว้านี้ ทั้งในช่วงเริ่มต้นศึกษาในการพยายามตั้งประเด็น/จำแนกประเด็นในช่วงต้น มาเป็นการใช้การประชุม ช่วยสรุปข้อคิดเห็น แนวทางและข้อเสนอแนะของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งที่อยู่ในชุมชนและตัวแทนของหน่วยงานที่ทำงานด้านสุขภาพและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะช่วยเป็นตัวกลางดำเนินงานต่อไปด้วย

3. การสัมภาษณ์กลุ่ม สันทนากลุ่มย่อย

วิธีการศึกษานี้ใช้หลังจากที่ทีมศึกษาที่มีความเข้าใจเบื้องต้นของปัญหาสุขภาพของชุมชนได้พอสมควรแล้ว โดยการศึกษาเอกสารข้อมูลเบื้องต้น การเดินสำรวจ ทางทีมผู้ศึกษาเลือกกลุ่มที่มีประเด็นปัญหา หรือสภาพปัญหาใกล้เคียงกัน มาจัดล้อมวงพูดคุยแบบเป็นทางการ ถึงปัญหาการทำงานรับจ้างนอกพื้นที่ , ปัญหาผลกระทบต่อสุขภาพ ฯลฯ โดยจัดสนทนาแบบไม่เป็นทางการนี้เป็นกลุ่มๆ ตามที่ทีมได้แยกเอาไว้ (เป็นกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพรับจ้างในภาคเกษตร, กลุ่มรับจ้างในโรงงาน, กลุ่มผู้ทำงานอิสระ เป็นต้น)

การได้ข้อมูลเฉพาะของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน นำไปสู่การพิจารณา/ความเหมือน ความแตกต่างของสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น บางประเด็นนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึก

4. การสัมภาษณ์เชิงลึก

เพื่อให้เกิดข้อมูลของรายบุคคล/ครัวเรือน มีภาพที่ชัดเจนขึ้น ทีมศึกษาได้เลือกกรณีตัวอย่างของบุคคล/ครัวเรือน จากกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ทำการศึกษา โดยการสัมภาษณ์กลุ่มหรือสนทนากลุ่มย่อย แล้วมาสัมภาษณ์เชิงลึกในรายละเอียดของเงื่อนไขสภาพการณ์ที่บุคคลนั้นประสบ ก่อนที่จะต้องตัดสินใจไปทำงานนอกหมู่บ้าน และรายละเอียดของการทำงานและชีวิตความเป็นอยู่ระหว่างที่ทำงานอยู่นอกชุมชน จากนั้นเป็นการถามเกี่ยวกับความคิดของบุคคลนั้นถึงสภาพความเป็นอยู่และปัญหาสุขภาพที่เขาประสบอยู่

ความเหมาะสมและข้อจำกัดของเครื่องมือ-วิธีการศึกษา

เนื่องจากทีมผู้ศึกษามีทั้งกลุ่มคนที่ถือว่าเป็น “ คนนอก ” เช่น นักพัฒนา และ “ คนใน ” ที่เป็นคนในชุมชน ทำให้ความแตกต่างของมุมมอง/วิธีคิดของคนทำงานร่วมกันอยู่แล้ว แต่เนื่องจากปัญหาพื้นฐานของทีม คือ เครื่องมือการศึกษาที่ช่วยทำให้การพูดคุย ถกเถียง หาข้อมูลจาก

สภาพพื้นที่ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ถูกนำมาแปลงไว้ในรูปของการเขียนรูป ไดอะแกรม ที่สามารถอธิบายให้เข้าใจร่วมกันได้ง่าย ช่วยทำให้ความแตกต่างนั้นลดลงโดยลำดับ ประกอบกับความใกล้ชิดในการทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ก็ช่วยลดช่องว่างความแตกต่างนั้นลงด้วย อย่างไรก็ตามเนื่องจากประเด็นศึกษาเป็นการเรียนรู้ วิธีการคิด การให้ความหมาย ประสบการณ์ ความรู้ของกลุ่มคน จึงทำให้ผลงานยังมีข้อจำกัดอยู่มาก ทั้งนี้เนื่องจาก

1. ข้อมูลที่ผ่านการเล่าเรื่องของตัวบุคคลที่เป็นเป้าในการศึกษา มักเป็นข้อมูลเชิงปรากฏการณ์เสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้อาจเนื่องจากการตั้งประเด็นคำถามที่ยังไม่สามารถทะลุไปสู่ชั้นระบบคิดของคนได้ ซึ่งอาจต้องปรับแก้ด้วยการตรวจสอบย้อนหลัง ทำซ้ำ หรือแยกแยะด้วยการศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่ง
2. ชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ มักมีความโน้มเอียงที่จะโทษอย่าง “เหมารวม” ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นทุกเรื่องราวในพื้นที่ของชุมชนนั้น มีสาเหตุเดียวมาจากผลของการกักเก็บน้ำของเขื่อน ซึ่งการเลือกใช้วิธีการศึกษาแบบจัดเวทีระดมข้อมูลไม่อาจสกัด หรือแยกแยะข้อ “เท็จ” “จริง” ในประเด็นเหล่านี้ได้ดีพอ
3. การศึกษาโดยใช้เอกสารบันทึกย้อนหลัง ยังไม่ช่วยสนับสนุนข้อมูลพื้นฐานให้การศึกษานี้ได้เพียงพอ เนื่องจากขาดการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบของหน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่น ที่เป็นพื้นที่ห่างไกลจากความเจริญ

ข้อจำกัดของ “นักวิจัยชาวบ้าน” ในฐานะ “คนใน”

1. ความรู้สึกแปลกแยก คล้ายกับว่า “เสแสร้ง” เมื่อต้องตอบคำถามเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งคนในชุมชนมองว่าเป็นเรื่อง “ธรรมดา” ทำให้เก็บข้อมูลได้ยาก ความแตกแยกของกลุ่มต่างๆ เนื่องจากปัญหาการเรียกร้องสิทธิในการเรียกค่าชดเชยในกรณีการสร้างเขื่อน มีการแตกแยกออกเป็นหลายกลุ่ม ทำให้มีความระแวงระแวงกันของคนที่ตั้งกัต่างกลุ่ม
2. การได้รับข้อมูลทางสังคม ความร่วมมือในการให้ขึ้นอยู่กับสถานะทางสังคม และ การจัดความสัมพันธ์ทางสถานะต่างๆในสังคม บางครั้งถามกับผู้ที่มี สถานะสูงกว่า ข้อมูลมีความแตกต่างกันและวิธีการเก็บ
3. ความรู้สึกคุ้นกับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ทำให้นักวิจัยชาวบ้านมีข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์บางด้านที่เกิดขึ้น เนื่องจากมองเป็นเรื่องธรรมดาสามัญชีวิตชุมชน ทำให้บางครั้งมองข้ามประเด็นสำคัญของนักวิจัยไป
4. มีข้อจำกัดในการระดมความร่วมมือจากหน่วยราชการอื่นๆ เนื่องจากเห็นว่า “ไม่ใช่หน้าที่” ของชาวบ้านที่จะมาก้าวถ่างในความรับผิดชอบของวิชาชีพของคน ในกรณีที่เจ้าหน้าที่อนามัยและสาธารณสุขยังไม่เข้าใจและไม่มาเข้าร่วม

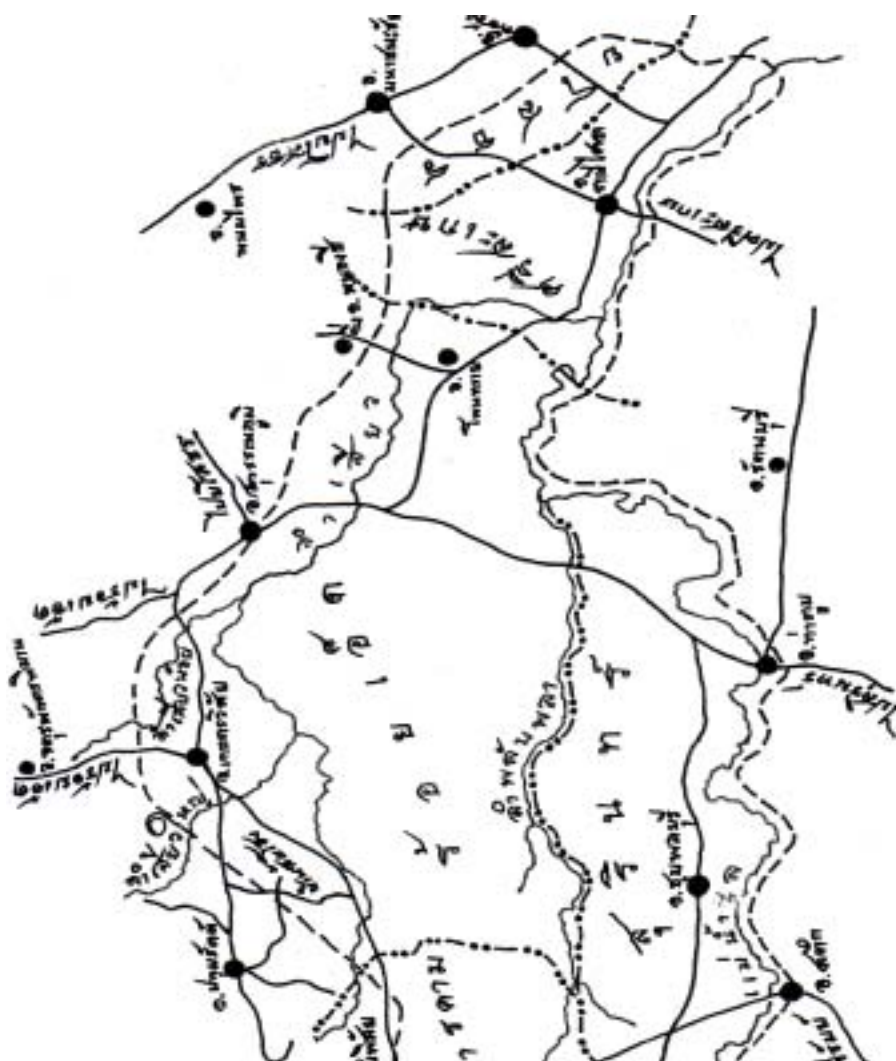
บทที่ 3

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ศึกษา

เนื้อหาของบทนี้เป็นรายละเอียดของสภาพชุมชนทั้งสามแห่งที่เป็นพื้นที่ศึกษา โดยเริ่มจาก 1) บ้านท่างาม 2) บ้านหาญฮี 3) บ้านโนนสังข์ โดยนำเสนอข้อมูลในด้านกายภาพ และแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน และด้านสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน โดยการลำดับข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ เพื่อเป็นการฉายภาพให้เห็นการทำการมาหากิน การประกอบอาชีพของคนในชุมชน และเพื่อความเข้าใจถึงความต่างของกลุ่มคนในชุมชนจึงได้จำแนกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนมาแสดงไว้โดยสรุป

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ของการศึกษา-วิจัยนี้แบ่งออกเป็น 3 พื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างของลักษณะภูมิประเทศแต่อยู่ในระบบนิเวศที่เรียกว่าผืนทามผืนเดียวกัน สามารถอธิบายลักษณะของพื้นที่และการใช้ประโยชน์ได้ดังนี้

แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนที่ศึกษา

1. บ้านท่างาม ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด

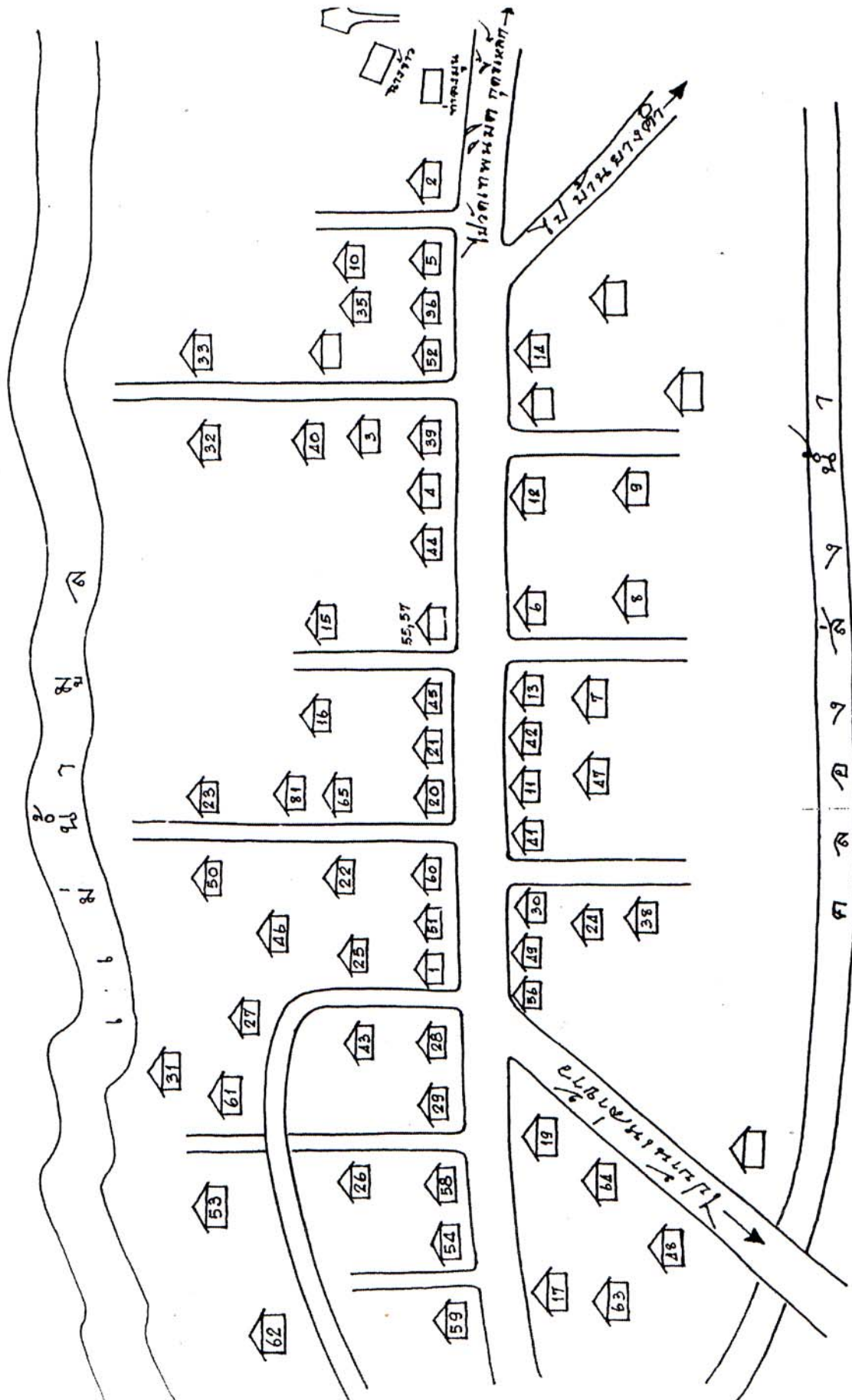
พื้นที่ของหมู่บ้านท่างามตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล ทางตอนใต้ของทุ่งกุลาร้องไห้ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ และทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็นที่ราบสลับที่ดอน ทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ป่าโคกสลับพื้นที่ทาม ทิศตะวันออกเป็นพื้นที่ราบ จะเห็นได้ว่าสภาพพื้นที่ของหมู่บ้าน จะประกอบไปด้วยระบบนิเวศที่เป็นทาม ทุ่ง และโคก

การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ชาวบ้านจะอาศัยพื้นที่ทามเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ พื้นที่ทามทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านท่างาม มีเนื้อที่กว่า 6,000 ไร่ บริเวณที่ใช้ประโยชน์ เช่น กุดหล่ม ปายางช่อง ดอนสวนหม่อน กุดขี้เหล็ก หนองบ่อเกลือ และทางทิศใต้ของหมู่บ้านดอนจิก มีป่าบุ่งป่าทามที่สำคัญ และมีความอุดมสมบูรณ์สูง คือ กุดทิงและกุดเป่ง เป็นต้น

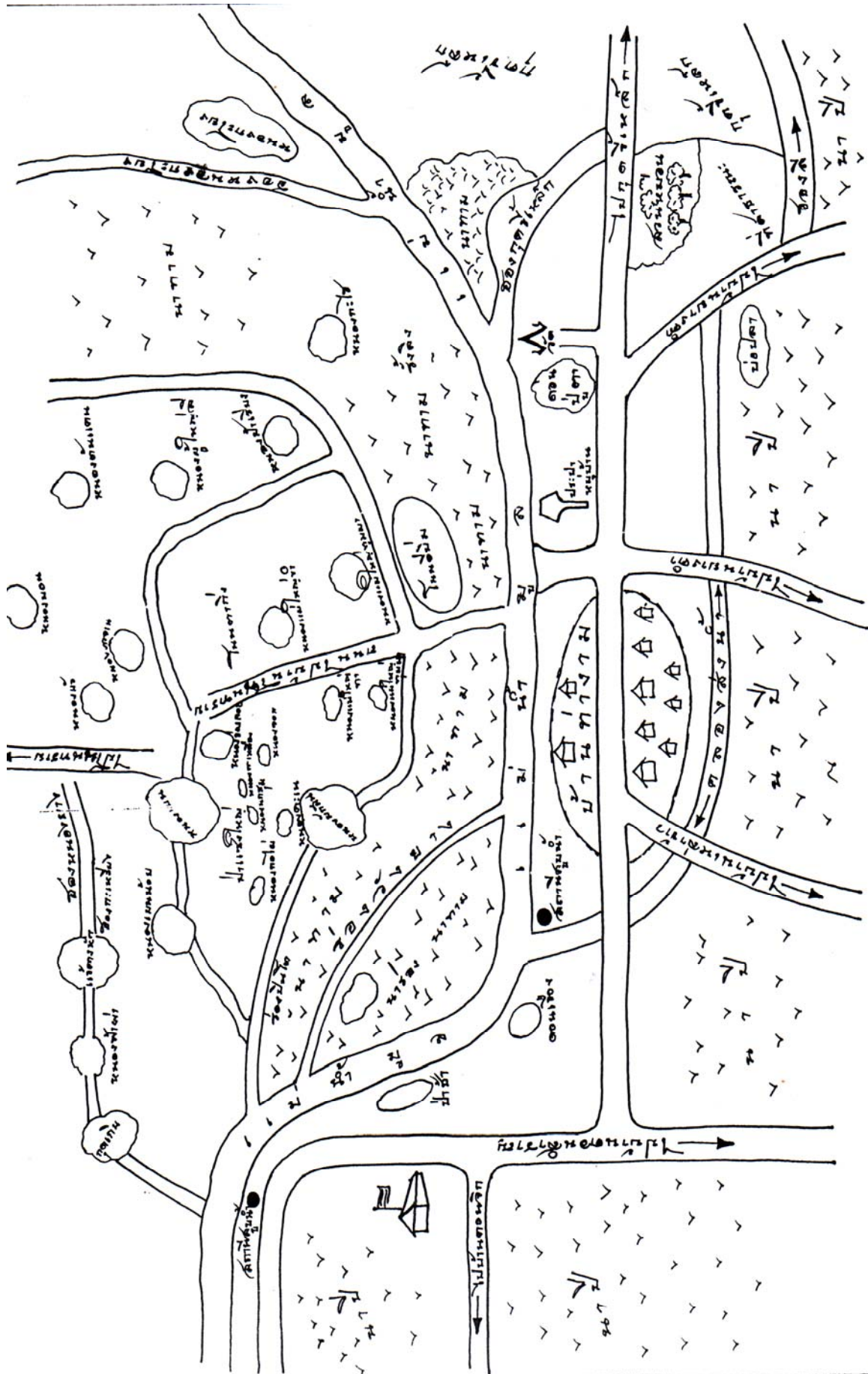
นอกจากพื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม ในฝั่งแม่น้ำมูลทางทิศเหนือแล้ว ชาวบ้านท่างามยังข้ามแม่น้ำมูลไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าบุ่ง/ป่าทาม ทางฝั่งอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์อีกด้วย ทั้งนี้พื้นที่ทำกินเหล่านี้มีการจับจองเพื่อทำนาหนอง นาทามมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยอาศัยการใช้สัญลักษณ์แบบง่ายๆ ของท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดเขตแดนเช่น การใช้หญ้ามัดกับต้นไม้ใหญ่เอาไว้ ก็เป็นหมายที่รู้และยอมรับร่วมกัน ทั้งนี้มีการใช้ประโยชน์พื้นที่เหล่านี้ร่วมกันของชาวบ้านทั้งสองฝั่งแม่น้ำมูล ทั้งการทำนาที่มีทั้งนาทาม นาหนอง นาแซง (เรียกตามภูมิปัญญาของพื้นที่ปลูก) เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชไร่พืชสวนและหาของป่า ซึ่งจะสามารถใช้ประโยชน์จากทามได้ตลอดทั้งปี

ส่วนพื้นที่ราบ ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการทำนาปีและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งหลังจากการเพาะปลูกข้าว นาหนอง นาทาม เสร็จจึงจะเริ่มทำนาปี เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวนาหนองนาทามแล้ว ชาวบ้านจะเก็บเกี่ยวข้าวนาปีต่อในช่วงเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม

พื้นที่สูงที่เป็นเนินหรือโคก จะมีเป็นส่วนน้อย ซึ่งจะอยู่สลับกับพื้นที่ทามทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านจะใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์และหาของป่า

แผนผังหมู่บ้านท่าพลของอ.โพธิ์ทอง

แผนที่แสดงสภาพป่าและทุ่งนาบ้านป่าสัก

แหล่งทรัพยากรบ้านท่างาม

- บริเวณพื้นที่ท่าม เริ่มจากบ้านยางคำถึงบ้านท่างาม จะเป็นบริเวณพื้นที่สูงกว่าที่อื่น มีป่าโคก สลับกับพื้นที่ท่าม ชาวบ้านประเมินว่ามีประมาณไม่ต่ำกว่า 6,000 ไร่ บริเวณที่ใช้ประโยชน์ เช่น กุดหล่ม ปายางช่อง หนองนาแซง ดอนสวนหม่อน กุดซี้เหล็ก หนองบ่อเกลือ ลักษณะการใช้ประโยชน์ทั้งทำนา ทาม เลี้ยงสัตว์ และหาของป่า
- ป่ากุดเป่ง มีพื้นที่ประมาณ 3,000 ไร่ มีทั้งป่าโคกและป่าทาม มีการใช้ประโยชน์ทั้งทำนา ทาม เลี้ยงสัตว์ หาของป่า
- บึงป่าแซงใหญ่ อยู่ฝั่งรัตนบุรี มีสภาพพื้นที่ต่ำ ช่วงแล้งจะมีน้ำขังเป็นบางที่ ไม่ใหญ่จะไม่ค่อยมี ลักษณะการใช้ประโยชน์ ทั้งทำนาทาม เลี้ยงสัตว์ หาของป่า หาหอย หาปลา

สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

ประวัติหมู่บ้าน บ้านท่างาม หมู่ที่ 5 ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ในอดีตเป็นพื้นที่ป่าทามติดกับลำน้ำมูล มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านนิยมไล่วัว-ควาย มาเลี้ยงบริเวณป่าทามดังกล่าว ต่อมาเกิดความคิดว่าเป็นการเสียเวลาในการไล่ต้อนวัว-ควายกลับหมู่บ้านของตนเอง เพราะมีระยะทางไกลจากหมู่บ้านเดิม จึงมีความคิดที่จะสร้างกระท่อมที่พักแบบชั่วคราวอาศัยเพื่อนำวัว-ควายมาปล่อยเลี้ยงเนื่องจากเห็นว่าบริเวณโดยรอบมีความสมบูรณ์ จึงตั้งบ้านเรือนขึ้นอย่างถาวร ผู้นำในการบุกเบิกตั้งหมู่บ้านกลุ่มแรก คือ ครอบครัวพ่อใหญ่สิงห์, ฮอนจันทร์, จารย์คู่, พ่อใหญ่ทวด, พ่อใหญ่หมูน, พ่อใหญ่อ่อง, พ่อใหญ่สา, พ่อใหญ่เหง้า ซึ่งอพยพมาจากบ้าน หนองสรวง-หนองซำ ซึ่งแต่เดิมในอดีตนั้น ชาวบ้านเรียกว่า บ้านท่า ตามลักษณะเด่นของหมู่บ้าน ซึ่งมีท่าเป็นหาดทรายสวยงาม อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ต่อมาจึงตั้งชื่อใหม่ว่าบ้านท่างาม นับรวมจนถึงปัจจุบันชาวบ้านบ้านท่างามเชื่อว่า หมู่บ้านมีอายุราว 75 ปี

ประชากร มีจำนวน 67 ครัวเรือน ประชากร 354 คน

อาณาเขตที่ตั้ง มีลักษณะเป็นที่เนินและราบลุ่ม โดยมีแม่น้ำมูลอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อทิศต่างๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับ บ้านเหล่าข้าว ต.ยางคำ อ.โพธิ์ทอง จ.ร้อยเอ็ด
- ทิศใต้ ติดกับ อ.รัตนบุรี บ้านโนนทราย ต.ดอนแรด จ.สุรินทร์
- ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านดอนจิก ต.ยางคำ อ.โพธิ์ทอง จ.ร้อยเอ็ด
- ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านยางคำ ต.ยางคำ อ.โพธิ์ทอง จ.ร้อยเอ็ด

พื้นที่หมู่บ้าน ทั้งหมดจำนวน 2,004 ไร่

- พื้นที่นาบ้าน จำนวน 909 ไร่
- พื้นที่นาทาม จำนวนประมาณ 1,048 ไร่

การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก เมื่อว่างจากฤดูการทำนาปีก็จะลงพื้นที่บึง-ทาม ทำนาหนอง นาแซง นาทาม ปลูกพืชสวน หางของป่า หาลา เป็นการเลี้ยงชีพ นอกจากอาชีพการทำนาแล้ว ชาวบ้านยังมีการอพยพแรงงานไปทำงานต่างถิ่น ทั้งแบบที่ไปทำประจำและชั่วคราว อาชีพที่ไปทำประจำ ได้แก่ ขับรถแท็กซี่ รับจ้างตามโรงงาน ทำงานของของตามห้าง เป็นต้น ส่วนอาชีพที่ไปตามฤดูกาล คือ หลังจากการทำนาปีเสร็จ คือไปรับจ้างตัดอ้อย ถอนมัน บรรจุถุงข้าวสาร จากการสำรวจข้อมูลพบว่า ในหมู่บ้านมีการอพยพไปทำงานต่างถิ่น แบ่งเป็นอาชีพต่างๆ ได้ดังนี้

- 1) ตัดอ้อย ไปครั้งละประมาณ 3 เดือน
- 2) ถอนมัน
- 3) บรรจุถุงข้าวสาร
- 4) ขับรถแท็กซี่
- 5) ทำเฟอร์นิเจอร์
- 6) ตัดเย็บเสื้อผ้า
- 7) ขายสินค้าทางสรรพสินค้า
- 8) ขายอาหาร (ส้มตำ, ลาบ)
- 9) ช่างซ่อมรถ
- 10) ล้างรถยนต์
- 11) ขับรถรับจ้างทั่วไป
- 12) โรงพิมพ์

จากการสำรวจข้อมูลระดับครัวเรือนพบว่า มีการอพยพแรงงานไปต่างถิ่นกันมากขึ้นหลังจากที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมพื้นที่บึง-ทาม การออกไปทำงานของชาวบ้านทำมา คือ เริ่มจากการที่คนรู้จักชักชวนหรือไปตามสายเครือญาติ และเห็นได้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนงานที่ไปทำเกือบทุกปี เช่นในบางราย ครั้งแรกจะไปทำงานตัดอ้อย ถอนมันก่อน แต่เมื่อเจอสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบาก ในปีต่อมาจะเปลี่ยนไปทำงานอย่างอื่น เช่น ไปบรรจุถุงข้าวสาร ที่จังหวัดพิจิตร เมื่อไปบรรจุถุงข้าวสารถูกนายจ้างเอาเปรียบ กดขี่แรงงาน ดุด่า ในปีต่อมาก็จะไม่ไปอีก ในคนที่มีความสามารถในการขับรถก็จะเปลี่ยนไปขับรถแท็กซี่ ซึ่งเห็นว่าเป็นงานที่มีอิสระกว่า

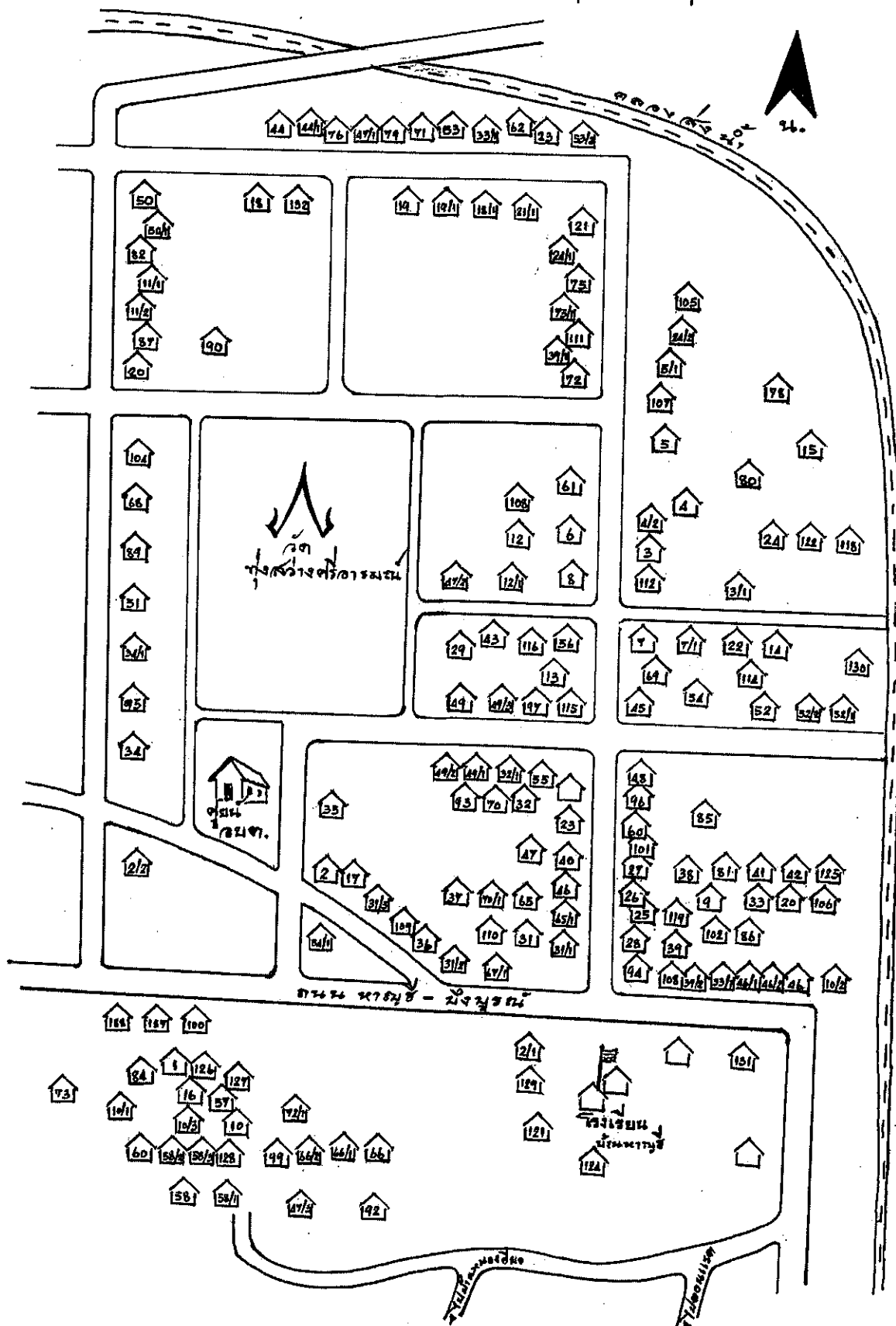
สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านต้องออกไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้น เนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง อย่างแรกคือ ฐานทรัพยากรของชุมชนถูกทำลาย พื้นที่บึง-ทามถูกน้ำท่วมเนื่องจากการสร้างเขื่อน ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงไป ต้องพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกมากขึ้น อย่างที่สองก็คือภาวะทางด้านเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว ที่มีหนี้สินจากการกู้ยืมไปลงทุนปีบั้งคั

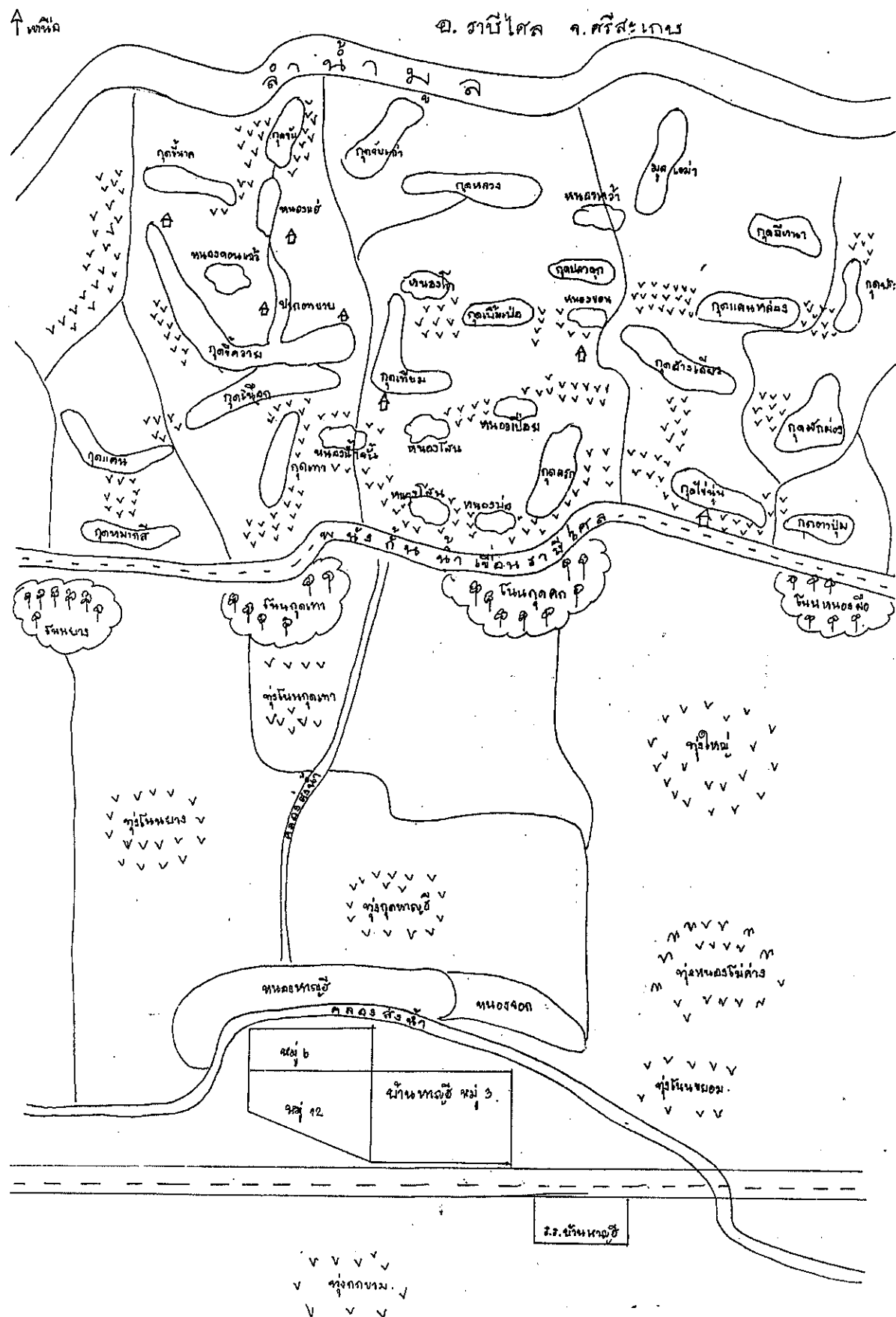
2. บ้านหาญฮี หมู่ 3 ตำบลคอนแตร อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

หมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำมูลทางฝั่งด้านทิศใต้ มีพื้นที่ทำนาทุ่งอยู่รอบหมู่บ้านทางทิศใต้และทิศตะวันออก และมีพื้นที่ทามแผ่ออกเป็นบริเวณกว้างจรดลำน้ำมูลทางทิศตะวันตกและทิศเหนือ สภาพพื้นที่เป็นลอนคลื่น มีลักษณะภูมิฐานแตกต่างกันไป นับแต่ที่ลุ่มเป็นบึง-ทาม รวมทั้งที่เป็นแหล่งน้ำ เช่น กุด ฮอง เลิง กับพื้นที่เนินสูงหรือ โนน สลับกันไป ทำให้พื้นที่ส่วนนี้ถูกน้ำจากลำน้ำมูลหลากเข้าท่วมได้ง่าย

พื้นที่ทามของชุมชนบ้านหาญฮี หมู่ 3 (มีพื้นที่ประมาณ 17,000 ไร่) ลักษณะพื้นที่บึง-ทามเป็นต้นไม้ขนาดเล็กหรือไม้พุ่มเตี้ย ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนมาแต่อดีตถึงปัจจุบัน ส่วนที่เป็นพื้นที่ที่ชุมชนใช้ประโยชน์นั้นพื้นที่ประมาณ 2,745 ไร่ เป็นพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่ใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งชุมชน ผู้คนในชุมชนมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทาม ดังนี้ ทำนา ทำไร่ ทำประมง/หาปลา เป็นพื้นที่หาของป่าเช่น พืชผัก เห็ด ไม้ฟืน ไม้ใช้สอย สมุนไพรรักษาโรคต่างๆ หา กก/ฝ่อ เพื่อนำมาทอเสื้อหรือเครื่องจักรสาน หรือล่าสัตว์ขนาดเล็ก เช่น ไก่ป่า นกคุ้ม หรือแม้แต่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นสถานที่ท่องเที่ยว/กินข้าวป่า

แผนผังหมู่บ้านหามูญ หมู่ 3
ตำบล ดอนแสด อำเภอ ชัยบุรี จังหวัด สุรินทร์

แผนผังแสดงทรัพยากรบ้านหาญฮี หมู่ 3 ต. ดอนแสด อ. รัตนบุรี จ. สุรินทร์

ทรัพยากรที่สำคัญ

ทรัพยากรป่าไม้

ตำบลดอนแรดมีพื้นที่ป่าโคก ชื่อป่าดงโจด มีพื้นที่ประมาณ 400 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่บ้านบัวเสียว และบ้านดอนแรด ปัจจุบันเป็นสภาพป่าที่เสื่อมโทรม มีการบุกรุกตามหัวไร่ปลายนา และเป็นที่ตั้งศูนย์กระจายน้ำฝ่ายราชสีไศล ขณะนี้มีพื้นที่เหลือประมาณ 100 กว่าไร่ ชาวบ้านได้เข้าไปหาของป่า แหล่งไม้ใช้สอย และเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์

นอกจากนี้ตำบลดอนแรดมีพื้นที่บึง-ทาม เขตริมฝั่งแม่น้ำมูล มีพื้นที่ประมาณ 30,000 ไร่ ชาวบ้านในชุมชนใช้เป็นแหล่งทำการเกษตร แหล่งหาอาหาร ไม้ใช้สอย และทำเลเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันสภาพพื้นที่ถูกบุกเบิกเป็นจำนวนมาก เหลือป่าไม้เป็นหย่อมๆ ตามบริเวณริมฝั่ง กุด หนอง ริมฝั่งแม่น้ำมูล และมีพื้นที่ที่ชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟู เช่น ป่าโนนเขมร โนนยาง โนนกุดเจือก

ในช่วงเขื่อนราชสีไศล มีการเก็บกักน้ำได้เกิดน้ำท่วมบริเวณปาทามเกือบทั้งหมด ทำให้ชาวบ้านหยุดเข้าไปทำประโยชน์ในพื้นที่ ถึงแม้เขื่อนราชสีไศลจะมีการเปิดเขื่อนในปี พ.ศ. 2543 แต่ชาวบ้านก็ยังขาดความมั่นใจที่จะเข้าไปทำประโยชน์อย่างต่อเนื่อง ป่าในพื้นที่ทามจึงฟื้นตัวมาตามลำดับ

ทรัพยากรแหล่งน้ำธรรมชาติ

ตำบลดอนแรดติดกับฝั่งลำน้ำมูล เป็นระยะทาง 20 กิโลเมตร อยู่ทางทิศเหนือของตำบลดอนแรด ซึ่งเป็นแหล่งทำการประมง หาอาหารในครัวเรือนและขายเป็นรายได้เสริมของครัวเรือน ด้านทิศตะวันออกมีลำห้วยทับทันเป็นอาณาเขตติดต่อกับ อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ ระยะทาง 6 กิโลเมตร เป็นแหล่งทำการประมงและในพื้นที่ทามยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งเป็นหนอง กุด ส่อง เป็นจำนวนมาก เป็นทั้งแหล่งอาหาร แหล่งน้ำในการทำการเกษตร และแหล่งน้ำสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ชุมชนยังมีแหล่งน้ำสาธารณะประจำหมู่บ้าน เช่น หนองบัวเสียว มีพื้นที่ประมาณ 100 ไร่ ใช้ประโยชน์ร่วมกัน/ชุมชน หนองตอมีพื้นที่ประมาณ 60 ไร่ ใช้ประโยชน์ร่วมกัน 2 ชุมชน หนองหาญฮีมีพื้นที่ประมาณ 300 ไร่ ใช้ประโยชน์ร่วมกัน 3 ชุมชน หนองบึงมีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ ใช้ประโยชน์ร่วมกัน 2 ชุมชน หนองสาธารณะดังที่กล่าวมานี้ มีการใช้ประโยชน์ในการหาอาหารและใช้น้ำในการทำการเกษตรในฤดูที่ฝนทิ้งช่วง เป็นแหล่งน้ำสัตว์เลี้ยงและประปาสำหรับชุมชนอีกด้วย

ตำบลดอนแรดมีพื้นที่ทามจำนวนประมาณ 30,000 ไร่ มีอาณาเขตจากบ้านโนนทราย ทางทิศตะวันออกของตำบลถึงห้วยทับทัน บ้านบัวเสียว ทางทิศตะวันตกของตำบล ระยะทาง 12 กิโลเมตร ความกว้างจากริมฝั่งลำน้ำมูลถึงผนังกันน้ำ ระยะทางเฉลี่ยประมาณ 4 กิโลเมตร

ในการเดินสำรวจพื้นที่ร่วมกันกับทางชุมชน พบว่า พื้นที่ทามของตำบลดอนแรดกินอาณาเขตกว้างขวางและมีชื่อเรียกของท้องถิ่นแตกต่างกันไป โดยได้แบ่งออกเป็น 3 พื้นที่ดังนี้

1. ท่งบึง
2. ท่งหาญฮี
3. ท่งหนองตอ-บัวเสียว

พื้นที่ท่งบึง

พื้นที่อาณาเขต ความกว้างจากเขตชุมชนผ่านท่งบึง ผ่านพื้นที่ท่งบึงจรดลำน้ำมูล ระยะทาง 3.5 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ท่ง จำนวน 1,875 ไร่ เป็นพื้นที่ท่งจำนวน 2,500 ไร่ มีชุมชนที่มาร่วมใช้ประโยชน์ 3 ชุมชน คือ บ้านบึง หมู่ 1, 9 และบ้านยาง หมู่ 13 จำนวนทั้งหมด 363 ครอบครัว

พื้นที่ท่งหาญฮี

อาณาเขตความกว้างจากเขตชุมชน ผ่านพื้นที่ท่งหาญฮี จรดลำน้ำมูล ระยะประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ท่งประมาณ 9,000 ไร่ และเป็นพื้นที่ท่ง 9,000 ไร่ มีชุมชนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน 3 ชุมชน ประมาณ 350 ครอบครัว

พื้นที่ท่งหนองตอ บัวเสียว

พื้นที่ของท่งหนองตอ บัวเสียว กินอาณาเขตจากเขตท่งจรดลำน้ำมูล กว่า 6 กิโลเมตร และยาวจากเขตท่งหาญฮี ถึงปากห้วยทับทัน ระยะทาง 5 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ท่งสลับกับท่ง รวมพื้นที่ 1,800 ไร่

สภาพท่งบึง ท่งหาญฮี และท่งหนองตอ-บัวเสียว

สภาพโดยทั่วไปเป็นเขตพื้นที่ท่งบึง ท่งหาญฮีและท่งหนองตอ-บัวเสยวนั้นเป็นอาณาเขตที่ติดต่อกับพื้นที่ท่งไปทางทิศเหนือ จรดริมฝั่งแม่น้ำมูล ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ลุ่ม ดอน สลับกันไป และมีลักษณะภูมิเวศหลากหลายแตกต่างกันไป ตามภาษาท้องถิ่นที่ใช้เรียกกัน เช่น กุด หนอง ฮ่อง เลิง โนน เดิมเป็นพื้นที่ที่ปกคลุมไปด้วยพันธุ์พืช และพรรณไม้หลากหลายชนิด

พื้นที่ท่งที่ชาวบ้านหาญฮีใช้ประโยชน์ คือ พื้นที่บึง-ท่ง โดยมีการใช้ประโยชน์ทั้งในการทำนาหนองนาแซง นาท่ง เลี้ยงสัตว์ หาของป่า ส่วนในพื้นที่ท่งหาญฮีนั้น ชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกข้าวนาปี และมีพื้นที่สาธารณะ ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น โนน, วัด เป็นต้น

พัฒนาการการใช้ประโยชน์นั้นเริ่มจากการบุกเบิกทำนาในพื้นที่ลุ่มก่อน ส่วนโนนเป็นพื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลากและในฤดูทำนา ในช่วงราวปี พ.ศ.2520 มีการบุกเบิกพื้นที่โนนตามหัวไร่ปลายนา ทำให้พื้นที่โนนที่เคยเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ลดลง ประมาณปี พ.ศ.2525 ได้มีการใช้เครื่องจักรในการบุกเบิกต่อ ทำให้พื้นที่โนนในบริเวณท่งบึงกลายเป็นท่งนาทั้งหมดในปี พ.ศ.2530 ซึ่งที่โนนในบริเวณท่งบึงที่กลายเป็นท่งนาในปัจจุบัน

ปี พ.ศ.2536 เชื้อนราสีไศลมีการเก็บกักน้ำ จึงทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่ แหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งไม้ใช้สอย พื้นที่ในการทำนา พื้นที่เลี้ยงสัตว์ หญ้า อาหารสัตว์ และสมุนไพรหมดไป ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้เหมือนในอดีต

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 คณะรัฐมนตรีมีมติให้มีการเปิดเขื่อนราสีไศลตามคำเรียกร้องของราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราสีไศล ทรัพยากรในพื้นที่ทามเริ่มฟื้นกลับคืนมา ชุมชนได้เริ่มเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทามมากขึ้น แต่การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทามไม่เต็มที่ เนื่องจากชาวบ้านยังไม่มั่นใจการเก็บกักน้ำของเขื่อน

สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

ประวัติชุมชน

หมู่บ้านตั้งขึ้นมากกว่า 139 ปีแล้ว ชาวบ้านเล่าว่า พ่อขุนประเทศ หอมจันทร์ ซึ่งเดิมเป็นคนบ้านโศด ตำบลโศด อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ย้ายมาจากบ้านเดิมเนื่องจากเห็นว่าที่ตั้งของบ้านโศดไม่เหมาะกับการทำมาหากิน กันดาร อยู่ไกลจากแหล่งน้ำ เมื่อมาพบแหล่งน้ำ ที่เรียกหนองชาญ (ปัจจุบันเรียกกุดหาญฮี) เป็นแหล่งน้ำกว้างใหญ่ มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับมีที่ลุ่มที่เหมาะสมกับการทำนา จึงได้ตั้งหมู่บ้านขึ้น และเปลี่ยนชื่อหนองน้ำนั้นเป็นกุดหาญฮี ตามสภาพความใหญ่และยาวของแหล่งน้ำ พร้อมทั้งเป็นชื่อของหมู่บ้านด้วย กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มาจาก ตำบลโศด อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ และตำบลธาตุ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ “กูย” หรือ “กวย” ต่อมามีการผสมผสานกันทางชาติพันธุ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ เขมร และลาว จนปัจจุบันแทบแยกความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์เดิมไม่ออก มีภาษา และวัฒนธรรมแตกต่างกันอยู่บ้าง

ประชากร มีจำนวน 182 หลังคาเรือน ประชากร 728 คน หญิง 345 คน ชาย 383 คน

อาณาเขตที่ตั้ง มีพื้นที่ติดกับ บ้านหาญฮี หมู่ 12 และ 16

ทิศเหนือ	จดหนองกุดหาญฮีและที่ทามแม่น้ำมูล
ทิศตะวันออก	จดพื้นที่ทุ่งและบ้านหนองตอ ต. ดอนแรด
ทิศตะวันตก	จดหมู่บ้านหาญฮี หมู่ 12 และ หมู่ 16
ทิศใต้	จดบ้านดอนแรด

พื้นที่ทั้งหมด 5,800 ไร่

- พื้นที่การเกษตร 2,600 ไร่ (มีเอกสารสิทธิ์)
- พื้นที่นาทาม 2,745 ไร่ (ไม่มีเอกสารสิทธิ์)

การถือครองที่ดิน

- พื้นที่นาทุ่ง 2,600 ไร่
- พื้นที่นาทาม 2,745 ไร่
- คนที่มีทั้งนาทามและนาทุ่ง 126 ครอบครัว
- คนที่มีนาทาม แต่ไม่มีนาบ้าน 29 ครอบครัว
- คนที่มีนาบ้าน แต่ไม่มีนาทาม 23 ครอบครัว
- ไม่มีที่นา 5 ครอบครัว

สาธารณูปโภค

- ประปา มีใช้ครบทุกหลังคาเรือน
- ไฟฟ้า มีใช้ครบทุกหลังคาเรือน
- โรงเรียน ปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงชั้น ป.6
- วัด มี 2 แห่ง
- สถานีอนามัย มี 2 แห่ง คือ บ้านดอนแรด และ บ้านบึง
- ถนนหนทาง / การคมนาคม เดินทางไปมาสะดวก

กลุ่มคนในชุมชน

- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มเลี้ยงไก่
- กลุ่มเลี้ยงหมู
- กลุ่มสหกรณ์
- กลุ่ม ธกส.

การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านหาญฮี หมู่ 3 ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกข้าวเพื่อเอาไว้บริโภค มีเหลือขายเป็นส่วนน้อย ครอบครัวในหมู่บ้านหาญฮี ที่ไม่ทำนาเลยมีอยู่ 5 ครอบครัว ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ต้องมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยทรัพยากรจากพื้นที่บึง-ทามตลอดทั้งปี ทั้งการทำนาหนอง นาแซง เลี้ยงสัตว์ หาของป่า อาชีพอื่นๆ ที่ชาวบ้านทำได้แก่ รับจ้าง ทั้งในและนอกพื้นที่ อาชีพเลี้ยงสัตว์ อาชีพหาของป่า เพื่อขาย และ เพื่อบริโภคในครัวเรือน ทำประมง (ประมาณ 4 ครัวเรือน) ค้าขาย

(ประมาณ 10 ครัวเรือน) ทอผ้า(ดำหูก) (ประมาณ 10 ครัวเรือน) และการเกษตรฤดูแล้ง (ประมาณ 50 ครอบครัว) ภายหลังจากที่มีน้ำท่วมพื้นที่พื้นที่บึง-ทาม ทำให้ชาวบ้านต้องสูญเสียแหล่งทำมาหากินเลี้ยงชีพที่สำคัญ ไม่สามารถทำนาหนอง นาแซง ได้เหมือนเดิม วัว-ควายไม่มีที่เลี้ยงต้องขายในราคาถูก ทำให้เมื่อว่างจากฤดูทำนาปี ชาวบ้านออกไปทำงานต่างถิ่นกันมากขึ้น โดยไปตามสายของเครือญาติคนรู้จักเพื่อให้ได้งานทำ

รายได้ ประมาณ 12,000 บาท/ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

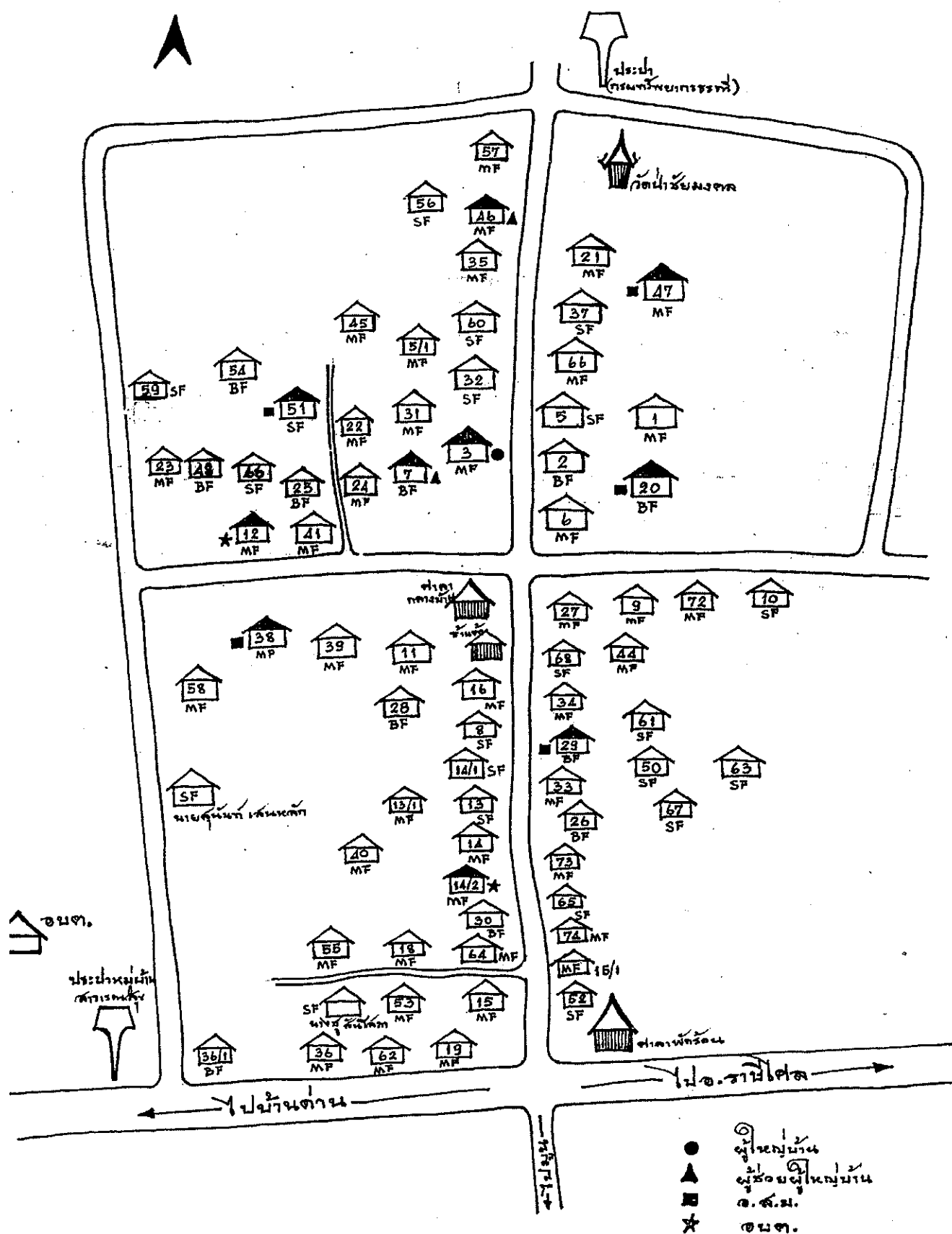
จากการจำแนกฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนโดยการจัดลำดับของคนภายในชุมชนเองทั้งที่เป็นผู้นำ กรรมการของกลุ่มต่างๆและสมาชิกแล้ว เห็นว่า แม้จะไม่สามารถแบ่งได้แบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่ก็พอจะแยกออกได้ดังนี้

1. ฐานะดี ในชุมชนมีฐานะดี 12 ครัวเรือน พิจารณาจาก มีบ้านหลังใหญ่ มีรายได้ดี รับราชการ มีที่ดินมาก มีสัตว์เลี้ยงจำนวนมาก มีรายได้เป็นเงินเดือนประจำ และมีทรัพย์สินเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ
2. ฐานะปานกลาง มีจำนวน 121 ครัวเรือน พิจารณาจากครอบครัวที่มีพออยู่พอกิน มีลูกไปรับจ้างมีรายได้ส่งกลับมาให้กับครอบครัว มีที่นาและวัว-ควายพอได้ทำกินและมีรายได้เข้าประจำ
3. ฐานะยากจน จำนวน 50 ครัวเรือน พิจารณาจากครอบครัวที่มีที่ทำกินน้อยหรือไม่มีเลย มีหนี้สินมาก บ้านเรือนไม่มั่นคง ถาวร

3. บ้านโนนสังข์ ตำบลด่าน อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ

บ้านโนนสังข์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำมูล ในพื้นที่ทุ่งราชไสล สภาพพื้นที่อยู่ในเขตที่เป็นที่ราบสูง ติดกับป่าโคกผืนใหญ่ คือ ป่าโนนทราย หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ปาดงแดง ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ทิศตะวันตกเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูล

แผนผังบ้านในหนังสือ หน้า 8 ต.จาม อ.วาปีปทุม จ.อุดรธานี

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติบ้านโนนสังข์ ประกอบด้วย 1) ป่าชุมชนโนนทราย 2) ที่สวนไร่หรือป่าดอนขวาง 3) ที่ทำนาปี 4) แม่น้ำและป่าทาม ซึ่งรายละเอียดความสำคัญแต่ละอย่างมีดังนี้

1) **ป่าชุมชนโนนทราย** มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปาดงแดง เดิมเป็นป่าขนาดใหญ่ มีเนื้อที่กว่า 7,000 ไร่ ครอบคลุมหมู่บ้านโน 3 อำเภอ คือ ตำบลด่าน อำเภอราษีไศล ตำบลหนองบัวดง อำเภอศิลาลาด และตำบลโพนทราย อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ดต่อมาได้มีการบุกรุกใช้ประโยชน์จากป่าอย่างรุนแรง ชาวบ้านโนนสังข์เกรงว่า จะเป็นป่าเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว จึงพร้อมใจกันขอทำเป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน จำนวน 3,675 ไร่ ลักษณะสภาพทั่วไปของป่าชุมชนบ้านโนนสังข์ ปัจจุบันยังคงมีสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีไม้เล็ก, ใหญ่ จำนวนมาก ชาวบ้านใช้ประโยชน์เป็นที่พึ่งพาทำมาหากิน เวลาลงไปป่าทามไม่ได้ โดยใช้ประโยชน์ดังนี้คือ

-หาของป่า (แมงจิ้งจก) จะหาในเดือนมกราคม – พฤษภาคม ของทุกปี ป่าชุมชนแห่งนี้มีแมงจิ้งจกชุมชุมมาก จนเป็นที่เลื่องลือของชุมชนในละแวกนี้ บ้างก็เหมารถจากต่างจังหวัดมาเก็บ สำหรับชาวบ้านในเขตนี้มีรายได้จากการเก็บแมงจิ้งจก ประมาณ 100-200 บาท/วัน บางครอบครัวเก็บแมงจิ้งจกเพียง 1 ฤดูกาล ก็สามารถเก็บเงินซื้อวัวได้ หรือซื้อรถมอเตอร์ไซด์ได้เป็นคัน นอกจากนั้นชาวบ้านใช้ป่าโดย

-เก็บไม้ฟืน เมื่อน้ำท่วมป่าทาม ชาวบ้านสามารถลงมาเก็บไม้ฟืนที่เป็นไม้แห้ง ไม้ตายจากป่าแห่งนี้ไปใช้ได้

-เก็บผัก ผักที่มีมาก คือ ดอกกระเจียว ยอดเขียง ผักสาบ ผักกระโดน เป็นต้น ขุดมันต่างๆ พอเป็นรายได้เสริม บางปีน้ำท่วมก็จะมีขุดมัน, ขุดกลอย จากป่าแห่งนี้ได้ต้มกิน และใช้เป็นยาล้างสัตว์ เวลาฤดูทำนาหรือน้ำท่วมทำเลที่เลี้ยงสัตว์ที่ใช้ประจำ ก็จะนำสัตว์มาเลี้ยงในป่าแห่งนี้

2) ที่สวน, ไร่หรือป่าดอนขวาง

ตั้งอยู่ตอนใต้ของหมู่บ้าน อยู่เลยจากถนนลาดยางสายโพนทราย-ราษีไศลเข้าไป พื้นที่แห่งนี้มีเอกสารสิทธิ์ สปก. เดิมเป็นป่าดอนที่ใช้ประโยชน์ เป็นที่เลี้ยงสัตว์ หาของป่า และเป็นป่าช้าฝั่งศพ ต่อมาเมื่อได้เอกสารสิทธิ์ จึงมีการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์มาเป็นการทำแปลงหญ้าเลี้ยงสัตว์, ปลูกมะม่วงหิมพานต์ แปลงยูคาลิปตัส ทำไร่ปอ หรือบางแห่งใช้พื้นที่ในการทำนา สภาพปัญหาของพื้นที่แห่งนี้ มีการรุกล้ำเอาเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคล และในบางปี หลังจากการสร้างเขื่อนกั้นน้ำท่วมพื้นที่ทำให้ผลผลิตชาวบ้านเสียหาย

3. พื้นที่ทำนา

ที่ทำนาปีของชาวบ้านโนนสังข์ จะอยู่ทางตอนใต้ อยู่เลยที่ป่าดอนขวางออกไปอีก มีพื้นที่โดยรวมประมาณ 200 ไร่ ซึ่งบ้านโนนสังข์ เป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่มีพื้นที่ทำนาปีน้อย และมีพื้นที่ทำการเกษตรน้อย คือ มีพื้นที่ทำการเกษตรเพียง 720 ไร่ จากพื้นที่ทั้งหมด 1,101 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรส่วน

มากจึงอยู่ในพื้นที่ทามเป็นหลัก ดังนั้นคนมีนาปีจึงมีไม่มาก เพราะพื้นที่โดยรวมของนาปีทั้งหมู่บ้านไม่เกิน 400 ไร่ และในพื้นที่ 200 ไร่ ตอนล่างของหมู่บ้านมีเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของที่ประมาณ 40 ครอบครัว การใช้ประโยชน์ใช้ปลูกข้าวหอมมะลิเป็นหลัก ก่อนมีการสร้างเขื่อนผลิตไฟฟ้าได้ประมาณ 500-600 กิโลกรัม/ไร่ ต่อมาตั้งแต่ปี 2541 – 2545 เกิดปัญหาน้ำท่วมทุกปี จึงไม่ได้ผลผลิตเลย เพราะมีการสร้างคันดินทางตอนล่างติดกับป่าทามแม่น้ำมูล จึงทำให้น้ำระบายไม่ทัน และเกิดปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากตลอด

4. พื้นที่ป่าทามและแม่น้ำมูล

เป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญที่สุดของชาวบ้านโนนสังข์ เพราะชาวบ้านส่วนมากจะมีนาปีน้อย โดยเฉลี่ยประมาณ 5 ไร่ต่อครอบครัว จึงมีการพึ่งพาป่าทามเป็นส่วนใหญ่ สำหรับพื้นที่ทามที่บ้านโนนสังข์เข้าไปใช้ประโยชน์ ส่วนมากจะอยู่เลยฝั่งแม่น้ำมูลลงไปทางทิศใต้ เป็นเขตพื้นที่อำเภอรัตนบุรี มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สลับกันกับชาวบ้านหนองตอ และชาวบ้านหาญฮี ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

ประวัติหมู่บ้าน บ้านโนนสังข์ หมู่ 8 ตำบลด่าน อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ ตั้งมาแล้วกว่า 150 ปี โดยคนกลุ่มแรกที่อพยพตั้งบ้านเรือน คือ ครอบครัวของ พ่อใหญ่สอน ซึ่งอพยพมาจากบ้านขาม อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ต่อมาก็มีกลุ่มของพ่อใหญ่บุญ ประจำจิต อพยพตามมา การตั้งชื่อหมู่บ้านตั้งตามชื่อต้นกะสัง ซึ่งขึ้นอยู่กลางหมู่บ้าน

อาณาเขตที่ตั้ง บ้านโนนสังข์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลด่าน อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่างๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับป่าโนนทราย และ บ้านโนนสมบุญรต์ ต.หนองบัวดง กิ่งอำเภอกีฬาลาด จ.ศรีสะเกษ
- ทิศใต้ ติดต่อกับ แม่น้ำมูลและบ้านหนองตอ ต.ดอนแรด อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านชำไฮ ต.ด่าน อ.ราชไสล จ.ศรีสะเกษ
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านด่าน ต.ด่าน อ.ราชไสล จ.ศรีสะเกษ

ประชากร บ้านโนนสังข์ ในปัจจุบันมีจำนวน 78 หลังคาเรือน เป็นครัวเรือนที่มีบ้านเลขที่ 75 ครัวเรือน ไม่มีบ้านเลขที่ 3 ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งหมด 370 คน ผู้ชาย 175 คน ผู้หญิง 195 คน

พื้นที่ของหมู่บ้าน

- พื้นที่ทั้งหมด 1,101 ไร่
- พื้นที่ทำการเกษตร 720 ไร่

เส้นทางคมนาคมที่สำคัญ มีถนนลาดยางสายอำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด ไป อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ตัดผ่าน โดยหมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากอำเภอราษีไศล 17 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 56 กิโลเมตร และตั้งอยู่ห่างตัวอำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 กิโลเมตร

กลุ่มกิจกรรม กลุ่มกิจกรรมในชุมชน มีหลายกลุ่มที่สำคัญมีดังนี้คือ

1. กลุ่มโรงสีรวม
2. กลุ่มออมทรัพย์
3. กลุ่มร้านค้าชุมชน
4. กลุ่มแม่บ้านผลิตไข่ไก่ออิติน
5. กลุ่มสตรี
6. กลุ่มฌาปนกิจศพ
7. กลุ่มเยาวชน
8. กรรมการรักษาป่า

การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านโนนสังข์มีอาชีพหลัก คือ การทำนา และมีการเลี้ยงวัวเป็นรายได้เสริม นอกจากนี้มีการไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น เมื่อก่อนจะไปใน้อย ปัจจุบันไปกันมากขึ้น เนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่พึ่งพาตามในการทำนา เมื่อที่นาทามถูกน้ำท่วมจึงต้องหางานทำในช่วงแล้ง บางครัวเรือนยกไปทั้งครอบครัวเลยก็มี

ทำนาทาม	เดิมต้องพึ่งพา ทุกระวังเรือน ทุกวันทำไม่ได้
ทำนาปี	ปัจจุบันทำได้ประมาณ 70%
การเลี้ยงวัว-ควาย	เมื่อก่อนมาก เดี่ยวนี้ลดลง
การรับจ้าง	เด็กวัยรุ่น ไปกว่า 70%
การไปทำงานทั้งครอบครัว	มีประมาณ 10%
การไปทำงานแบบไป-กลับ เป็นช่วงๆ	70%

รายได้ของคนที่อยู่ในชุมชนมีที่มานี้

- จากการหาของป่า หาผัก หาปลา ในพื้นที่บึง-ทาม ชาย
- เก็บหาแมงกินูน ราคา 100 ตัว 20 บาท ซึ่งหาได้ระหว่างเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์
- ขุดมันแขง / หากบ / หอย / หาปลา ชาย
- เก็บเห็ดในป่าชาย เช่น เห็ดปลวก (เห็ดโคน) รายวันได้วันละ 200 –300 บาท

ฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

สภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้านโนนสังข์ในปัจจุบัน ชาวบ้านให้ความเห็นว่านับว่าเป็นยุคที่ฝืดเคืองมากที่สุด โดยจำแนกสถานภาพทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ออกได้ 3 ระดับฐานะ ดังนี้

1. ฐานะดี คนฐานะดีกว่าคนอื่น มีอยู่ 11 ครัวเรือน ลักษณะโดยทั่วไปคนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่มีลักษณะพิเศษดังนี้ เช่น มีนาปีมาก อย่างน้อย 25 ไร่ขึ้นไป เวลาทำนาจึงไม่เสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วม เหมือนคนทำนาทาม และมีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์มาก หรือ มีลูกไปทำงานต่างประเทศ ซึ่งมีรายได้เป็นประจำ หรือเป็นช่าง และปล่อยเงินกู้ หรือ ไปหากินนอกชุมชนหรือถิ่นอื่นเช่น ทำสวนอยู่ภาคใต้ หรือรับราชการ

2. ฐานะปานกลาง คนฐานะระดับปานกลาง มีจำนวน 45 ครัวเรือน คนกลุ่มนี้บางส่วนอยู่ในชุมชน บางส่วนต้องอพยพไปทำงานต่างจังหวัด โดยลักษณะทั่วไป มีดังนี้ เช่น มีที่นา ไม่มากส่วนมากเป็นนาทาม เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก ทำมาหากิน โดยอาศัยทรัพยากรทั้งป่าโคกและทาม

3. ฐานะยากจน คนฐานะยากจนมี จำนวน 22 ครัวเรือน คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบมากที่สุด หลังเกิดปัญหาน้ำท่วมเข้าไปทำมาหากินในทามไม่ได้ ลักษณะของครอบครัวประเภทนี้คือ

- ไม่มีนา,หรือมีนาปีน้อย ไม่เกิน 5 ไร่ ต้องทำมาหากินในป่าทาม เป็นหลัก
- มีอาชีพรับจ้าง ต้องรับจ้างวันต่อวันเป็นรายได้หลัก
- มีอาการเจ็บป่วย, มีคนไม่สมบูรณ์ในครอบครัว
- บ้านเรือนขนาดเล็ก ไม่มั่นคง
- ติดหนี้สิน รับเงินตกเขียว ต้องไปตัดอ้อย และถอนมัน

จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นความแตกต่างกันของชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษาทั้งสามชุมชน ทั้งในแง่ของที่ตั้งของชุมชนที่สัมพันธ์กับแหล่งทรัพยากร ประเภททรัพยากรและการใช้ประโยชน์ของชุมชน ประวัติของท้องถิ่นที่สะท้อนถึงประสบการณ์การปรับตัวของผู้คนในชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาในอดีตและโครงสร้างทางสังคมที่ทำให้เห็นผู้นำและองค์ประกอบของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนที่เป็นพื้นฐานของพฤติกรรมในการมีปฏิสัมพันธ์กันของกลุ่มเหล่านี้ด้วย เนื่องจากทีมผู้ศึกษาไม่สามารถเจาะลึก

ลงรายละเอียดในประเด็นเหล่านี้ได้เนื่องจากข้อจำกัดของเวลาและศักยภาพของทีมศึกษา จึงขอตั้งเป็นประเด็นวิเคราะห์เอาไว้อย่างกว้างๆ ดังนี้

ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของชุมชน

ระยะทางใกล้-ไกลของที่ตั้งชุมชนจากแหล่งทรัพยากรทั้งพื้นที่ทามและป่าโคกที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์มีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรเหล่านั้น กลุ่มคนที่ต้องพึ่งพาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นมากจะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงฐานทรัพยากรมากกว่าชุมชนที่อยู่ไกลและมีการใช้น้อยกว่า เช่น ชุมชนโนนสังข์และท่างามมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาทามมากกว่าชุมชนหาญฮีจึงได้รับผลกระทบจากการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติมากกว่า

ความหลากหลายของทรัพยากร

ประเภทของทรัพยากรของชุมชนที่หลากหลาย และการใช้ประโยชน์ของชุมชนเองที่มีการหาหนทางพลิกแพลงให้มีหลายช่องทางช่วยให้ชุมชนมีทางเลือกมากขึ้นที่จะปรับตัวเพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น เช่น จากการเลี้ยงวัว-ควายในพื้นที่ทาม ก็ปรับเป็นการเลี้ยงในป่าโคกหรือเลี้ยงในคอกแบบขังไว้บางฤดูกาล ของบ้านหาญฮี ทำให้การเลี้ยงวัว-ควายกลับมาเป็นอาชีพได้อีกหลังการเก็บน้ำของเขื่อนแล้วก็ตาม หรือการหาแมงกนิฐของบ้านโนนสังข์จากป่าโคกที่ชุมชนของตนมีอยู่ ก็ช่วยทำให้มีรายได้เพิ่มจากการที่ไม่ได้ทำนาทาม เมื่อเกิดน้ำท่วม เป็นต้น

สภาพทางเศรษฐกิจ-สังคมรวมทั้งรากฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

ที่อาจเป็นแนวการพิจารณาได้ว่า ชุมชนที่มีประสบการณ์การปรับตัวเมื่อต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงย่อมสามารถที่จะมีความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าชุมชนที่มีประสบการณ์น้อยกว่า อย่างเช่นกรณีของหมู่บ้านหาญฮีที่มีประวัติมายาวนานและเป็นชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายทั้ง เขมร ลาว กว๋ยที่ดูเสมือนว่าสามารถปรับตัวได้ดีกว่า อีกสองชุมชน คือบ้านท่างามและบ้านโนนสังข์ โดยเฉพาะบ้านโนนสังข์ที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากตลาดและมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจน้อยกว่า

ความสัมพันธ์ของกลุ่มและการจัดองค์กรในชุมชน

การมีความสัมพันธ์ของคนที่หลากหลายและซับซ้อน รวมทั้งการจัดองค์กรทางสังคมของชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นฐานที่สำคัญของการออกไปทำงานนอกชุมชนของครัวเรือนในการศึกษาพบว่า หมู่บ้านหาญฮีสามารถที่จะออกไปทำงานนอกชุมชนได้อย่างหลากหลายกว่า และหลีกเลี่ยงการเป็นผู้ถูกกระทำจากนายจ้างได้ดีกว่า เช่น ไม่ทำงานรับจ้างภาคเกษตรที่มีรายได้ไม่แน่นอนและภาวะการทำงานมีความเสี่ยงสูง มีคนทำงานรับจ้างเป็นกรรมกรก่อสร้างน้อยเนื่องจากมีความเสี่ยงใน

การทำงานสูง ขาดหลักประกัน การมีกลุ่มอาชีพที่มีการสนับสนุนจากนโยบายรัฐบาลประการนับได้ว่า
เป็นต้นทุนสำคัญในการออกไปทำงานนอกชุมชน เช่น กองทุนสวัสดิการ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มหัตถกรรม
ฯลฯ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้ทำหน้าที่เหมือนเป็นแหล่งสนับสนุนอยู่ในชุมชนเมื่อเกิดความเดือดร้อน เร่งด่วน
ได้เป็นอย่างดี การจัดการสมัยใหม่ของการดำเนินการของกลุ่มเหล่านี้เป็นแบบฝึกหัดให้กับกลุ่มคนที่ทำ
หน้าที่ต่อเชื่อมภายนอกกับชุมชน เช่นกรณีที่บ้านหาญฮี ผู้ที่ทำหน้าที่รับงานมาให้คนในชุมชนทำเคย
ผ่านงานอสม อาสาสมัครสาธารณสุข มาก่อน เป็นต้น

บทที่ 4

ทาม: การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์และผลกระทบ

ในส่วนของบทนี้เป็นการเสนอข้อมูลการใช้ประโยชน์พื้นที่ทามในฐานะที่เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญและมีความผูกพันของคนสองฝั่งลำน้ำมูล ดังมีผู้เปรียบเปรยว่า ทามเป็นคู่กับข้าวของชุมชน หรือเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชนที่อยู่รอบ ซึ่งความเข้าใจส่วนใหญ่นี้เป็นภาพเมื่ออดีต ที่ผ่านมามีการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่อยู่รอบพื้นที่ทามส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากทาม นอกจากนั้นการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ อย่างเช่น การสร้างเขื่อนในพื้นที่ยังทำให้ผลกระทบนั้นมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น การนำเสนอข้อมูลเป็นการเสนอโดยลำดับรายหมู่บ้าน ทั้งสามหมู่บ้านโดยแบ่งออกเป็นประเด็นของการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทามและการจัดการของชุมชน หลังจากนั้นเป็นการเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มต่างๆในชุมชน จนทำให้เกิดทางเลือกใหม่ในการประกอบอาชีพของผู้คน และครัวเรือนที่ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นอย่างชั่วคราวหรือถาวรของครัวเรือนเหล่านั้น

การใช้ประโยชน์พื้นที่ทามของหมู่บ้าน

1. บ้านท่างาม

ชาวบ้านได้อาศัยทรัพยากรจากพื้นที่ทาม เพื่อการยังชีพ โดยวิถีชีวิตของผู้คนในเขตนี้มีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับทามเกือบตลอดปี โดยทั้งนี้ชุมชนอาศัยทามเป็นปัจจัยสำคัญในการทำมาหากิน ทั้งการผลิตอาหาร ข้าว ข้าวเหนียวจากนาทามซึ่งเป็นระบบการผลิตสำรองจากข้าวนาปีเพื่อการขายในที่นาทุ่ง นอกจากนั้นยังเป็นการเก็บหาของป่าเพื่อการยังชีพ การเก็บผัก หักฟืน และการต้มเกลือ การได้ไม้และสมุนไพรในการรักษาโรค จากข้อมูลการศึกษา พบว่า ชาวบ้านจะมีการผลิตที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทามตามระยะเวลาดังนี้

นับตามเดือนไทย

การผลิต/การใช้ประโยชน์จากทาม

เดือนอ้าย (ธ.ค)	ขุดมันแขง/ตัดฟืน/หาหน่อไม้/เลี้ยงวัว-ควาย
เดือนยี่ (ม.ค)	ตัดฟืน/หาหน่อไม้/เลี้ยงวัว-ควาย
เดือน 3-4 (ก.พ)	ตัดฟืน/เลี้ยงวัว-ควาย
เดือน 5 (เม.ย)	เลี้ยงวัว-ควาย
เดือน 6 (พ.ค)	หาหน่อไม้ (ถ้าดินชุ่มชื้นหาได้ตลอด มีเยอะเดือน 6-9)
	เริ่มดำนาทาม / เลี้ยงวัว-ควาย
เดือน 7 (มิ.ย)	หาหน่อไม้ / ดำนาทาม / ดูแลนาทาม/เลี้ยงวัว-ควาย
เดือน 8-9 (ก.ค-ส.ค)	หาหน่อไม้ / หาปลา/หาของป่า/ดูแลนาทาม
เดือน 10-11 (ก.ย-ต.ค)	เกี่ยวข้าวนาทาม ส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียวเก็บไว้กิน
เดือน 12 (พ.ย)	หาหน่อไม้/หาปลา/เก็บของป่า/เลี้ยงวัว-ควาย

จะเห็นได้ว่าคุณค่าของป่าบุ่งป่าทามมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนรอบริมฝั่งแม่น้ำมูล ตลอดเวลาใน 1 ปี ชาวบ้านจะมีเวลาว่างจากการลงไปทำมาหากินในพื้นที่ พื้นที่บุ่ง-ทาม ในช่วงของการทำนาปีหรือนาทุ่งเท่านั้น ทรัพยากรในพื้นที่บุ่ง-ทามเปรียบเสมือนแหล่งผลิตอาหารสำหรับเลี้ยงชีวิตของคนลุ่มน้ำมูลมาหลายชั่วอายุคน เป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ที่เน้นการผลิตเพื่อบริโภค เมื่อเหลือก็จำหน่าย โดยเฉพาะเรื่องการทำนา ชาวบ้านจะอาศัยข้าวนาทาม(ที่ปลูกข้าวเหนียว) เก็บเอาไว้สำหรับบริโภคในครอบครัว ส่วนข้าวนาปี หรือนาทุ่งจะทำการผลิต(ข้าวเจ้า พันธุ์หอมมะลิ) เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว จะเห็นได้ว่าชีวิตชาวบ้านจะหมุนเวียนทำการผลิตในพื้นที่ทามสลับกับการทำนาบ้านตลอดปีไม่มีเวลาว่าง พอจะจำแนกการใช้ประโยชน์พื้นที่ทามในการเลี้ยงชีพได้ดังนี้

1) การทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ของบ้านท่างามจะมีพื้นที่ครอบครองในป่าทาม สำหรับปลูกข้าวในบริเวณที่เป็นหนอง เล้ง กุด บวก บึง ซึ่งมีน้ำแช่ขังอยู่ตลอดทั้งปี ชาวบ้านจะใช้วิธีการตกกล้า

ก่อนแล้วค่อยนำไปปักดำ ประมาณเดือนมกราคม ชาวบ้านจะทำการเตรียมพื้นที่ในการเพาะปลูก ประมาณเดือนมีนาคมถึงต้นเมษายน จะเริ่มหว่านข้าวนาหนองนาแซง และเริ่มตกลำในเดือนเมษายน ถึงพฤษภาคม เดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน จะทำการไถและดำ สามารถเก็บเกี่ยวได้ในเดือนกันยายน พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกเป็นพันธุ์พื้นเมืองมีอายุสั้น (ข้าวดอก) ประมาณ 90 วัน สามารถทนต่อสภาพน้ำแช่ขัง ในฤดูน้ำหลาก พันธุ์ข้าวที่ปลูกได้แก่ พันธุ์อัญญา บักหม่วยน้อย (อ้อยน้อย) อ้อยนาแซง เป็นต้น ซึ่ง ชาวนาทามชาวบ้านจะปลูกไว้สำหรับกินเป็นหลัก ผลผลิตที่ได้ประมาณไร่ละ 80-100 ถัง ถ้าปีที่น้ำมาก จะได้ผลผลิตประมาณ 40-50 ถัง/ไร่

2) การปลูกพืชไร่ ส่วนมากจะปลูกพืชหมุนเวียน ปลูกไปเรื่อย ๆ พืชไร่ที่ชาวบ้านปลูก ได้แก่ แตงกวา แตงค้าง ถั่วลิสง ปอ ข้าวโพด เป็นต้น โดยเริ่มปลูกในเดือนธันวาคม-เดือนมีนาคม ข้าวโพด พันธุ์ที่นิยมปลูกจะเป็นพันธุ์ข้าวเหนียว ผักเล็ก มีกลิ่นหอม ปลูกไว้บริเวณที่เป็นเนิน ในช่วงเดือน เมษายนถึงมิถุนายน ส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกประมาณ 1 งาน ขึ้นไป

ส่วนพืชผักต่างๆ แตงกวา ถั่วฝักยาว จะปลูกบริเวณริมฝั่ง ริมหนอง กุด เพราะสะดวกในการ รดน้ำ ปลูกในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม และดินทาม ที่ใช้เพาะปลูกมีสภาพเป็นดินตะกอน

3) การเก็บไม้พื้น ชาวบ้านอาศัยหาพื้นจากทามทุกครัวเรือน ไม้ที่นิยมนำมาเป็นเชื้อเพลิง ได้แก่ ไม้हुलिंग ไม้เสียว เนา่น้ำ ก้านเหลือง การตัดพื้นชาวบ้านจะไม่ตัดทีเดียวทั้งต้น จะตัดเฉพาะกิ่ง หรือตอ เพื่อให้แตกพุ่ม คืนสู่สภาพเดิมสามารถตัดได้อีกใน 1-2 ปี การหาพื้นของชาวบ้านแบ่งเป็นช่วงๆ ได้ 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนทำนา และหลังฤดูการทำนา

- ช่วงก่อนลงทำนา ชาวบ้านจะเก็บพื้นไว้ให้เพียงพอสำหรับระยะเวลา 3-4 เดือน

- หมดฤดูทำนา ชาวบ้านจะทำการหาพื้นตลอดไว้ใช้สอยตลอดปี

4) การเก็บฝื่อ เป็นพืชที่ขึ้นอยู่ตามแหล่งน้ำ เช่น หนอง ฮอง กุด ชาวบ้านจะเก็บฝื่อในทาม ประมาณช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน โดยเก็บมาทอเสื่อไว้สำหรับใช้สอยในครัวเรือน ในหน้าแล้ง บาง ครอบครัวทอเสื่อไว้ขายในราคา 3 ฝืน/100 บาท มีพ่อค้ามารับซื้อไปส่งขายในกรุงเทพฯ

5) การเก็บหาอาหารจากทาม

- ผลไม้ ที่พบในทาม ได้แก่ มะดัน บักแซว (มะกอกน้ำ) หูลิง ฝั้ววน เล็บแมว หว่าชมพู่ หำอี่ปู

- ผัก ผักที่สามารถหาได้จากทาม คือ ผักแว่น ผักกระโดน สายบัว ผักบ่อ ผักแพง พวย

- เห็ด เห็ดในป่าทามจะเริ่มออกในช่วงต้นฤดูฝน ประมาณเดือนพฤษภาคม จนถึงช่วงน้ำหลาก เห็ดที่พบได้แก่ เห็ดขอน เห็ดปลวก เห็ดผึ้งดับควาย เห็ดผึ้งคราม เห็ดโค เห็ดแดง สามารถ หาเห็ดได้ในช่วงเดือนพฤษภาคม-กันยายน

- หน่อไม้ เป็นอาหารของชาวบ้านทำงามที่นิยมกิน และสามารถเก็บไว้รับประทานตลอดปี

หน่อไม้จะเริ่มโผล่ให้ชาวบ้านเก็บได้ในช่วงเดือนพฤษภาคม บางครัวเรือนจะทำเป็นหน่อไม้ดอง การหา หน่อไม้จะชุกชุมมากในช่วงเดือนมิถุนายน-สิงหาคม

- มันแซง เป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งทำรายได้ให้กับชาวบ้านที่เก็บได้มากเหลือจากการกินจะนำมาขาย ปัจจุบัน (2545) ชาวบ้านสามารถขายได้ถึงกิโลกรัมละ 20 บาท มันแซงจะขยายพันธุ์ในช่วงต้นฤดูฝน ปลายเดือนเมษายน-พฤษภาคม เมื่อถึงเดือนสิงหาคม-กันยายน ชาวบ้านจะเริ่มขุดโดยตัดเอาแต่หัวที่โตมาเป็นอาหาร ช่วงฤดูน้ำหลาก ประมาณเดือนกันยายน-พฤศจิกายน จะสิ้นสุดฤดูกาลขุดมันแซง

- สมุนไพร การเก็บยาสมุนไพร ส่วนมากจะเก็บในฤดูแล้ง ช่วงน้ำลดทำให้เก็บยาได้สะดวก มีพืชหลายชนิดในป่าทามที่นำมาเป็นยาสมุนไพรดังตัวอย่าง

เครือลั่นแฮด	ใช้ราก	เปาตา รักษาตาแดง
มะปรางน้ำ	ลำต้น	ใช้ต้มกินแก้ปวดท้อง ผิดสำแดง
คัดเค้าน้ำ	ราก	ใช้ทาแก้คัน
ฝ้ายน้ำ	ลำต้น	แก้ปวดท้อง
หว่าน้ำ	แกนไม้/ลำต้น	ต้มดื่ม แก้ปวดท้อง
ไผ่ป่า	ลำต้น	แก้ไข้ แก้ร้อนใน
กล้วยน้อย	ราก	แช่น้ำดื่มแก้เบื่อเมา
เปื่อยน้ำ	ลำต้น	ฝนดื่ม แก้อาการไอ ขับเสมหะ
หาอีปู	ลำต้น	แก้ปวด เจ็บคอ ปวดท้อง

6) การเลี้ยงสัตว์

- การเลี้ยงวัว-ควาย บ้านท่างามมีบริเวณพื้นที่ทุ่ง-ทาม เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ที่ใช้มาตั้งแต่อดีต ครอบครัวหนึ่งจะมีวัว-ควาย เฉลี่ย 20-30 ตัว การต้อนวัว-ควาย ไปเลี้ยงจะเป็นแบบไปเข้าเย็น กลับ โดยต้อนวัว-ควายข้ามฟากมูไปเลี้ยงในทาม

- การเลี้ยงเป็ด ในอดีตบ้านท่างามมีเปิดจำนวนมาก โดยปล่อยให้เป็ดหาหอย หาปลา กินในลำน้ำมูน ตอนเย็นไล่เข้าคอก

7) การจับปลา ชาวบ้านจะมีการจับปลาโดยวิธีการไม่ทำลายธรรมชาติ ทุกครอบครัวจะมีอุปกรณ์การจับปลามากมาย เช่น ลอบ ลาดไซ แบน สุ่ม ตุ่ม ตัง สวิง มอง แห ลักษณะการจับปลาต่างกันตามอุปกรณ์ที่ใช้ ชาวบ้านจะเลือกแต่เฉพาะขนาดที่พอกินเป็นการอนุรักษ์ปลาตามธรรมชาติ

8) การเก็บหอย ในป่าทุ่งทามมีหลายชนิด ทั้งที่พบในหาดและในป่า เช่น หอยขม หอยโข่ง หอยกาบ หอยลาย หอยบัว ซึ่งชาวบ้านจะรู้จักหอยแต่ละชนิดดี และรู้วิธีการหาหอยแต่ละชนิด ช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม หอยขม หอยโข่งจะฝังตัวอยู่ใต้ดิน หลังน้ำลดชาวบ้านจะใช้เสียมไปแะตามโสภเพื่อหาหอย ในช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคม น้ำไหลหลากหอยโข่งจะได้ตามกิ่งไม้และ ไปตามน้ำไหล

9) การหาบ กบในป่าทามจะมีมาก เพราะมีลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมสำหรับการขยายพันธุ์ ช่วงเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม การจะเริ่มวางไข่ตามกูด หนอง บวก ช่วงนี้ชาวบ้านจะไปได้กับโดยใช้ไฟฉายส่องหา ช่วงปลายฤดูฝนประมาณกรกฎาคม-กันยายน ช่วงน้ำลดชาวบ้านจะใช้วิธีการ

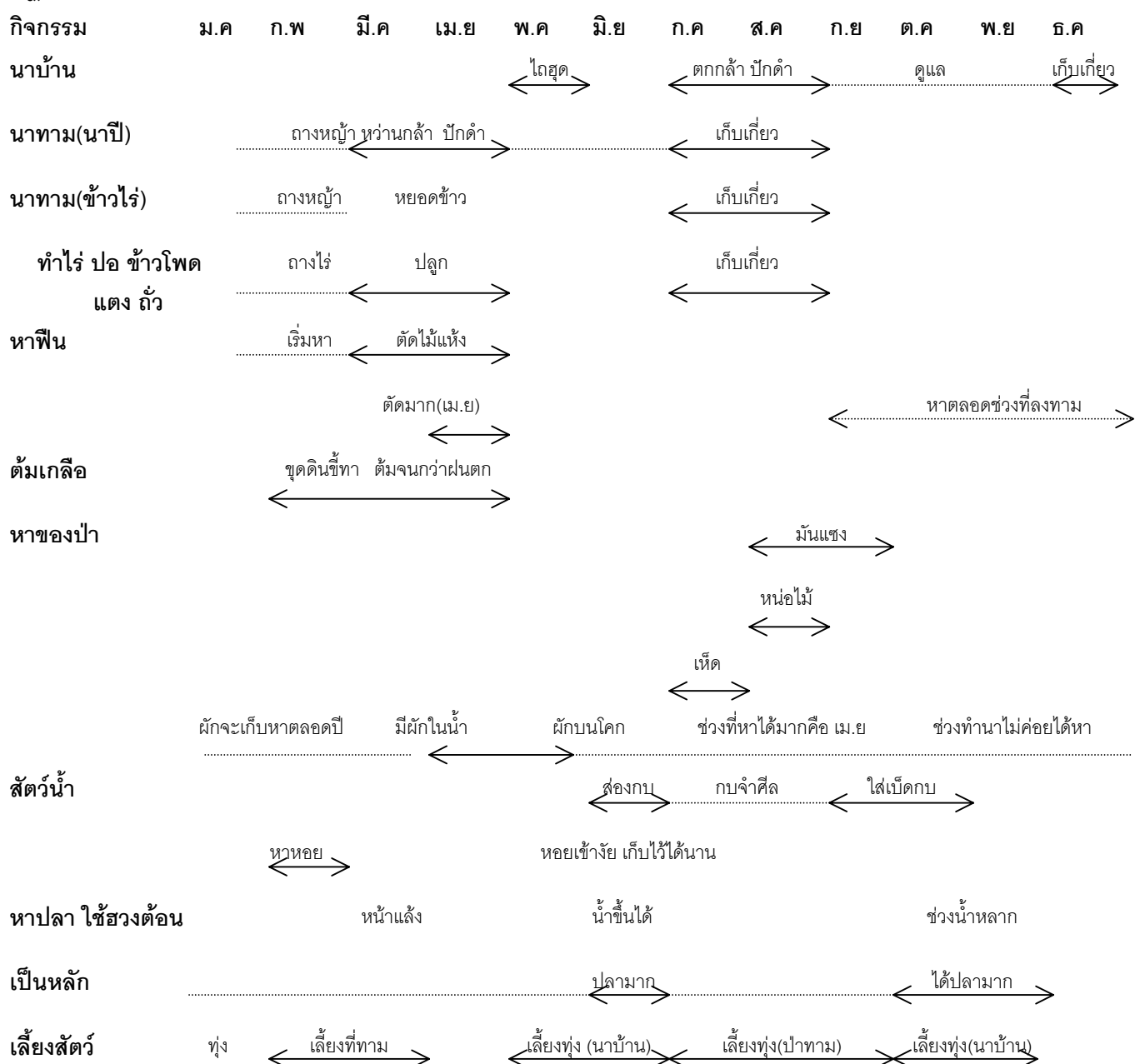
ใส่เบ็ดกบ ช่วงหลังการเก็บเกี่ยวเสร็จ กบจะชอบอยู่ตามรู เรียกว่ากบเข้ารัง ตามโนนตามพุ่มไม้ ช่วงนี้ชาวบ้านจะสนุกกับการหากบเข้ารัง เพราะมีจำนวนมากและกินอร่อย

10) การหาไข่มดแดง เริ่มหาได้ในเดือนกุมภาพันธ์ – ต้นเดือนพฤษภาคม

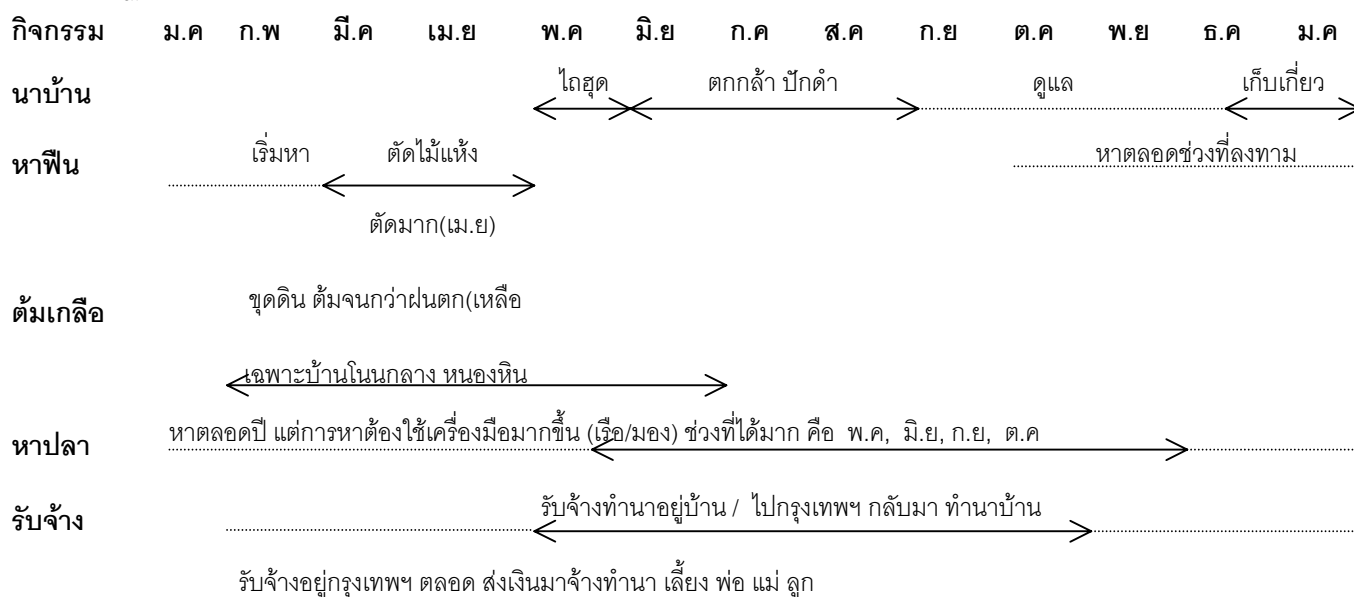
11) การล่าสัตว์ สัตว์ที่พบได้แก่ นก หนู เต่า กระรอก กระแต ไก่ป่า

12) การต้มเกลือ ชาวบ้านทำงานจะต้มเกลือในช่วงเดือนมีนาคม โดยชูดหน้าดินที่เป็นดินเกลือไปต้มในช่วงมีนาคม-กรกฎาคม ส่วนใหญ่จะทำแต่พอกินในครอบครัว

ปฏิทินการผลิต (ก่อนการกักเก็บน้ำของฝ่ายราษฎร)

ปฏิทินการผลิต (ภายหลังการกักเก็บน้ำของฝ่ายราชโศล)

การใช้ประโยชน์จากป่าทามในปัจจุบัน

จากการบอกเล่าของชาวบ้านท่าทาม การหาหินอยู่จากป่าทามในปัจจุบันทำได้ลำบาก โดยการเปรียบเทียบจากปฏิทินการผลิตของชาวบ้านที่พึ่งพาป่าทาม มีหลายอย่างที่ขาดหายไปจากวิถีชีวิต

- การทำนาทาม ไม่มีเกลือให้เห็นอีกต่อไป หลังจากมีน้ำท่วมพื้นที่ทามเป็นระยะเวลาติดต่อกัน 8-9 ปี

- การปลูกพืชไร่ ตามกุด หนอง เล็ก บวก ไม่มี ไม่สามารถทำการผลิตได้เนื่องจากน้ำท่วมพื้นที่เหล่านี้นหมด

- การหาพื้นที่ไม้ใช้สอย ยังพอหาได้บ้าง แต่มีความลำบากเพราะน้ำท่วมตามที่ดินและป่าไม้ธรรมชาติถูกน้ำท่วมขัง เน่าเปื่อย

- การเก็บฝ่อ หาได้ลำบากเนื่องจากมีน้ำมาก

- การหาอาหาร ช่วงน้ำท่วมขังไม่สามารถหาได้เลย เห็ด หน่อไม้ ผักบ่อ มันแขง หอย สมุนไพร กบเข้จ้งย ไม่มีให้ชาวบ้านได้หาอย่างเคย

- การเลี้ยงสัตว์ วัว-ควาย ชาวบ้านต้องขายออกจากคอกไปในราคาถูก เพราะไม่มีพื้นที่เลี้ยง ไม่สามารถไล่ข้ามฟากหมูไปเลี้ยงในป่าทามได้ จำนวนวัว-ควายที่ชาวบ้านเลี้ยงลดลงมากในช่วงต้นของการกักเก็บน้ำ แต่ภายหลังเมื่อสามารถปรับตัวนำสัตว์เลี้ยงในป่าโคกได้ จำนวนวัวในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น

- การจับปลา ชาวบ้านต้องเปลี่ยนวิธีการหาปลา โดยเปลี่ยนจากเครื่องมือ และวิธีการจับปลาในเขตนํ้าตื้น เช่น สวิง แห เบ็ด และมอง มาเป็นวิธีการและเครื่องมือจับปลาในน้ำลึกในลำน้ำ เช่น อวน โพงพาง ฯลฯ ซึ่งใช้ทุนสูง คนหาปลาบางคนต้องเลิกหาปลา

- การต้มเกลือ บ่อเกลือที่ชาวบ้านผลิตเพื่อกินในครอบครัวหมดไป น้ำท่วมขังไม่สามารถผลิตได้

ตารางเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์จากทาม ก่อนและหลังการสร้างเขื่อน

กิจกรรม/การใช้ประโยชน์	ก่อนสร้างเขื่อน	หลังสร้างเขื่อน
1.ทำนาทาม	ทำได้ทุกปีผลผลิต 80-100 ถัง/ไร่	ไม่ได้ทำนาทามา 8-9 ปี
2.การปลูกพืชไร่(แตงกวา,ข้าวโพด,ปอ, ฯลฯ)	ปลูกทุกปีแบบหมุนเวียนริมหนอง กะยง และรอบๆ ทุ่ง หนอง	ไม่สามารถเพาะปลูกได้
3.การหาไม้ฟืน	เก็บช่วงก่อนลงนาและหลังทำนา	หาได้เล็กน้อย
4.การเก็บฝื่อ	หาได้มาก ในช่วง ก.พ.-เม.ย.	หาได้น้อย
5.การหาอาหารจากทาม (ผลไม้,ผัก,เห็ด, หน่อไม้,มันแขง)	หาได้ตลอดปี	ไม่สามารถหาได้
6.การหาสมุนไพร	หาในช่วงหน้าแล้ง	ไม่สามารถหาได้
7.การเลี้ยงสัตว์	เลี้ยงในทามได้ตลอดปี	ไม่มีที่เลี้ยงในป่าทาม
8.การจับปลา	หาได้มาก	หาได้เล็กน้อยต้องเปลี่ยน เครื่องมือการจับปลา
9.การหาหอย,หูกบ,หาไข่มดแดง	หาได้มาก	ไม่สามารถหาได้
10. การล่าสัตว์ (นก,หนู,เต่า)	หาได้พอกิน	ไม่สามารถหาได้
11. การต้มเกลือ	ทำได้พอกินในช่วงมี.ค.-ก.ค.	ไม่สามารถทำได้อีกเลย

ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรตาม

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชนและวิถีชีวิตของคนบ้านท่างามมีหลายอย่าง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพของคนในชุมชน พอจะจำแนกได้ดังนี้

1) ปัญหาทางระบบนิเวศ

สภาพทางกายภาพของแม่น้ำมูลเปลี่ยนแปลง พื้นที่ลุ่มต่ำทั้งหลายที่เป็น กุด หนอง วัง เลิงต่างๆ ถูกน้ำท่วมทำให้ทางน้ำเปลี่ยนและการระบายน้ำในพื้นที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ น้ำจากแม่น้ำมูลจึงหลากเข้าท่วมพื้นที่นาบ้านเสียหาย ชาวบ้านอยู่ในภาวะเสี่ยงในการปลูกข้าว
ลำนํ้ามูลเกิดการตื้นเขิน วังลึกหายไป เมื่อมีการปล่อยระบายน้ำ ริมตลิ่งน้ำเซาะพัง จากการท่วมขังของน้ำมูลเป็นระยะเวลานาน ต้นไม้ที่จมอยู่เกิดการเน่าเปื่อย ส่งผลให้น้ำมูลที่เคยไหลหยุดนิ่ง ชาวบ้านลงหาปลาแล้วเกิดอาการแพ้ น้ำ คัน

2) ปัญหาการใช้ประโยชน์

- น้ำท่วมขังพื้นที่นาทาม ไม่สามารถทำการผลิตข้าวไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนได้ ชาวบ้านต้องอาศัยนาทุ่งเพื่อยังชีพ
- การเก็บหาอาหารจากป่าทาม ไม่สามารถทำได้ส่งผลให้ชาวบ้านต้องซื้ออาหารจากตลาดทำให้ครอบครัวมีรายจ่ายที่สูงขึ้น
- ทำเลเลี้ยงสัตว์ถูกน้ำท่วม ทำให้ขาดที่เลี้ยงสัตว์ วัว-ควายของชาวบ้าน ที่เคยเป็นเสมือนทางออมเงินของชาวบ้านต้องขายออกไปในราคาถูก

3) ปัญหาทางสังคม

- เกิดกลุ่มต่างๆ ขึ้นในหมู่บ้านเพื่อเรียกร้องค่าชดเชย จากพื้นที่นาทามถูกน้ำท่วม มีความขัดแย้งทางความคิดของชาวบ้านที่อยู่ในกลุ่มที่แตกต่างกัน
- เกิดการอพยพแรงงานมากขึ้นในบ้านท่างาม เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนเกิดน้ำท่วมขัง เพราะชาวบ้านไม่มีนาทามทำเหมือนเดิม และภาวะเศรษฐกิจที่ต้องใช้จ่ายเงินทองซื้ออาหารการกิน และค่าครองชีพที่สูงขึ้น
- เกิดปัญหาความเครียดจากการหารายได้ไม่พอใช้ค่าจ่าย และภาวะกดดันต่างๆ จากการไปทำงานนอกพื้นที่ ครอบครัวขาดความอบอุ่น พ่อแม่ลูกต้องแยกกันอยู่

ผลกระทบเรื่องการอพยพแรงงานบ้านท่างาม

การอพยพแรงงานไปทำงานต่างถิ่น ในบ้านท่างามมีทั้งที่ไปทำประจำและชั่วคราว อาชีพที่ไปทำประจำ ได้แก่ ขับรถแท็กซี่, รับจ้างตามโรงงาน, ทำงานห้าง, ค้าขาย เป็นต้น อาชีพที่ไปตามฤดูกาล หลังจากการทำนาบ้านเสร็จ คือ ไปรับจ้างตัดอ้อย ถอนมัน กรอกข้าวสาร จากการเก็บข้อมูลการสนทนากลุ่มย่อยพบว่า กลุ่มคนที่ไปทำงานรับจ้างประจำที่มีอยู่เดิมของชุมชน กลับบ้านเฉพาะช่วงเทศกาล มีอายุประมาณ ไม่เกิน 30 ปี จะไปรับจ้างเย็บผ้า ทำงานเฟอร์นิเจอร์ ขับรถ พนักงานห้าง ช่วงอายุ 40-50 ปี จะไปรับจ้างตามฤดูกาล หลังจากการเก็บเกี่ยวนาปีเสร็จ ส่วนมากไปรับจ้างตัดอ้อย ถอนมัน ต่อมาในปี 2545 เริ่มมีการออกหางานทำในแหล่งใหม่ๆ เช่นงานกรอกข้าวสารที่จังหวัดพิจิตร ซึ่งการไปทำงานในแหล่งใหม่ ในขณะเดียวกันคนสูงอายุก็ยังคงต้องออกไปรับจ้างในภาคเกษตร (ตัดอ้อย ถอนมัน) มากขึ้นโดยที่เป็นการไปแบบทั้งถิ่น ซึ่งหมายถึงไปนานมากขึ้น (ข้อมูลสัมภาษณ์ นางผา กองธรรม) ในกรณีเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อ การไปทำงานต่างถิ่นแบ่งเป็นอาชีพต่างๆ ได้เบื้องต้นตามตารางดังนี้

ที่	อาชีพ	จำนวน (คน)	สถานที่	รายได้/เดือน (บาท)
1	ตัดอ้อย	1	สุพรรณบุรี	2,000
2	ถอนมัน	4	ชลบุรี	2,800
3	บรรจุถุงข้าวสาร	10	พิจิตร	3,000-4,000
4	ขับรถแท็กซี่	20	กรุงเทพฯ	8,000
5	ทำเฟอร์นิเจอร์	15	กรุงเทพฯ	6,000
6	ตัดเย็บเสื้อผ้า	7	กรุงเทพฯ	3,500
7	ทำงานห้าง	5	กรุงเทพฯ	4,500
8	ขายอาหาร(ส้มตำ,ลาบ,ก๋วยเตี๋ยว)	6	กรุงเทพฯ	10,000
9	ช่างซ่อมรถ	5	กรุงเทพฯ	7,000
10	ล้างรถยนต์	7	กรุงเทพฯ	3,500
11	ขับรถรับจ้างทั่วไป	2	กรุงเทพฯ/โคราช	5,000
12	โรงพิมพ์	2	กรุงเทพฯ	2,000

ที่มา : ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อยในชุมชน (6 เมษายน 2545)

จำนวนผู้อพยพไปทำงาน 84 คน คิดเป็น 24% ของจำนวนประชากรในหมู่บ้าน

2. บ้านหาญฮี

บ้านหาญฮี เป็นอีกพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างหนัก เนื่องจากน้ำท่วมพื้นที่นาทุ่งบางส่วน และพื้นที่ทามทั้งหมด ภาพรวมของตำบลดอนแรด มีพื้นที่นาทุ่งได้รับผลกระทบประมาณ 12,000 ไร่ ประชากร 1,034 ครอบครัว ในบ้านหาญฮี หมู่ 3 จะมีพื้นที่นาทุ่งที่ได้รับผลกระทบประมาณ 80% ของจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้าน คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 1,430 ไร่ (อย่างน้อยครอบครัวละ 10 ไร่)

3. ปัญหาด้านสังคม

- เกิดความแตกแยกทางความคิด มีกลุ่มเรียกร้องค่าเสียหายจากรัฐหลายกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน,กลุ่มสมัชชาคนจน,กลุ่มสมัชชาลุ่มน้ำมูน เป็นต้น ส่งผลต่อการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ความเคารพนับถือกันในชุมชนลดลง
- ระดับครอบครัว สามี-ภรรยาแตกแยกทางความคิดกัน ขาดการดูแลลูก ครอบครัวขาดความอบอุ่น ส่งผลต่อปัญหาสุขภาพจิต
- ชาวบ้านถูกมองในภาพที่ไม่ดี ไม่ค่อยได้รับการบริการจากรัฐในระดับท้องถิ่นที่ดี ถูกมองเป็น “พวกมือบ” กลุ่มคนที่ทำความเดือดร้อนให้สังคม

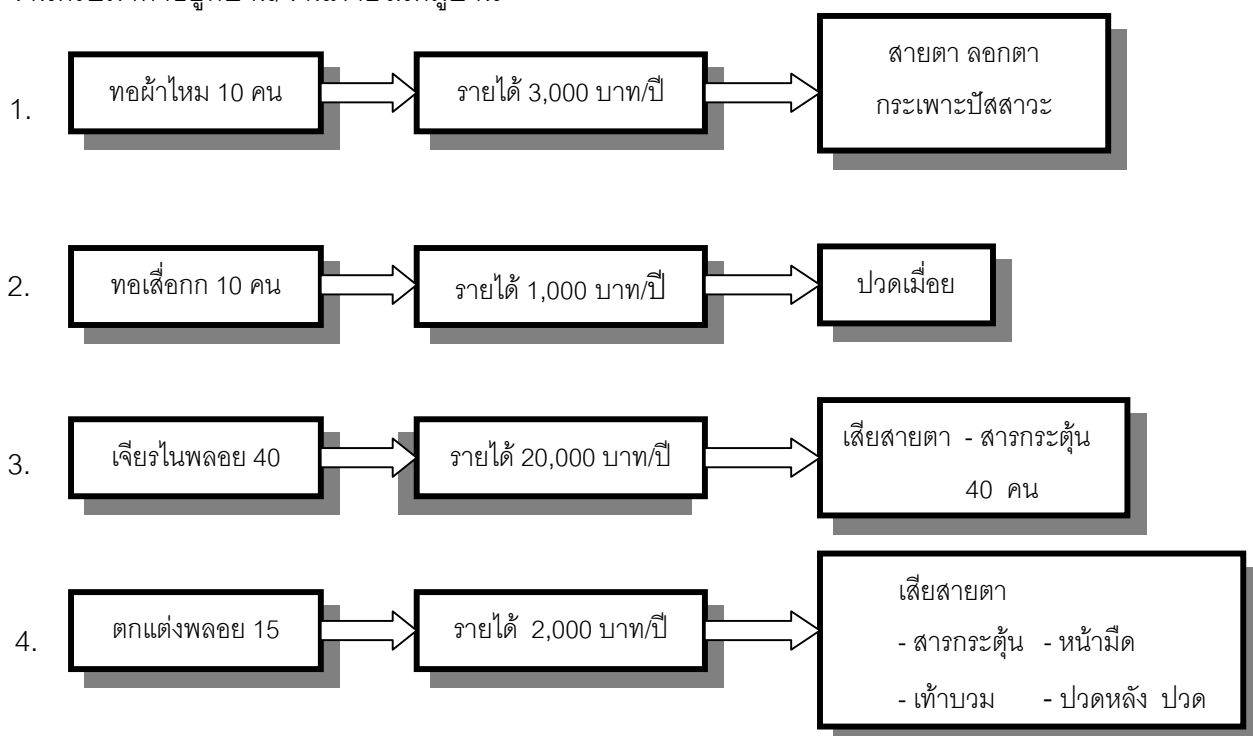
การอพยพแรงงานบ้านหาญฮี

การอพยพไปทำงานต่างถิ่นของบ้านหาญฮี รวม 233 คน คิดเป็น 32% ของจำนวนประชากรในหมู่บ้าน

อาชีพ	จำนวน (คน)	สถานที่ไป	รายได้
1. หาบเร่/รถเข็น	20	กรุงเทพฯ , จันทบุรี, หาดใหญ่, สงขลา,ระยอง,ตราด,ชลบุรี, เชียงใหม่, เชียงราย, สุรินทร์	10,000บาท/เดือน
2. ทำงานโรงงาน		กรุงเทพฯ	2,500บาท/เดือน
2.1 ทอผ้า/เย็บผ้า	20		
2.2 เจียรไนพลอย	40	กรุงเทพฯ จันทบุรี	2,500 บาท/เดือน
2.3 ทำรองเท้า	10	สมุทรปราการ	2,500 บาท/เดือน
2.4 โรงฟอกหนัง	15	กม.30 / กม.34 สมุทรปราการ	2,500 บาท/เดือน
2.5 ทำเครื่อง แสดงดนตรี	13	กรุงเทพฯ	2,500 บาท/เดือน
2.6 ส่งของตาม โรงงาน	10	กรุงเทพฯ	2,500บาท/เดือน

อาชีพ	จำนวน(คน)	สถานที่ไป	รายได้
3. งานแม่บ้าน	5	กรุงเทพฯ	3,000บาท/เดือน
4. งานชุดมัน/ตัดอ้อย	30	ชลบุรี สุพรรณบุรี ปราจีนบุรี สระแก้ว	5,000บาท/เดือน
5. ขับรถแท็กซี่	20	กรุงเทพฯ	8,000 บาท/เดี
6. หาบเกลือ	14	สมุทรสาคร	4,000 บาท/เดือน
7. ลงเรือ	6	ทะเล (ภาคใต้)	5,000 บาท/เดือน
8. รับซื้อของเก่า	5	กรุงเทพฯ	3,000บาท/เดือน
9. ซ่าเปิด/ซ่าไก่	30	กรุงเทพฯ (เยาวราช,สาทร)	3,000บาท/เดือน

10. งานที่รับมาทำอยู่ที่บ้าน/งานภายในหมู่บ้าน

3. บ้านโนนสังข์

การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ปาทาม

ปาทามเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญที่สุดของชาวบ้านโนนสังข์ เพราะชาวบ้านส่วนมากจะมีนาทุ่งน้อย โดยเฉลี่ยประมาณ 5 ไร่ต่อครอบครัว จึงมีการพึ่งพาปาทามเป็นส่วนใหญ่ สำหรับพื้นที่ที่ชาวบ้านโนนสังข์เข้าไปใช้ประโยชน์ ส่วนมากจะอยู่เลยฝั่งแม่น้ำมูลลงไปทางทิศใต้ เป็นเขตพื้นที่อำเภอรัตนบุรี มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สลับกันกับชาวบ้านหนองตอ และชาวบ้านหาญฮี ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ สำหรับการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน มีดังนี้

1) การทำนาทาม

การทำนาทาม ถ้าดูจากลักษณะของพื้นที่ จะสามารถแบ่งประเภทนาทามได้ 2 ลักษณะ คือ 1) นาหนอง เป็นการทำนาในที่ลุ่ม ตามหนอง ฮอง เลิง และกุดต่างๆ บริเวณนี้จะเป็นการทำนาดำ และใช้ตักกล้า เอาต้นกล้าไปดำที่อื่น 2) นาโนน เป็นการทำนาบนที่ดอนสูง ในเขตทาม จะมีการตัดไม้ ออกและเผาถ้ำๆ ปลูกข้าวไร่ วิธีการปลูกจะใช้การหยอดเป็นส่วนใหญ่ การทำนาทาม จะเริ่มเริ่มตักกล้า,หรือหยอดข้าว ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์- มีนาคม บักดำ ในช่วงเดือน เมษายน และเก็บเกี่ยวผลผลิต ในช่วงมิถุนายน-กรกฎาคม ผลผลิตที่ได้จากการทำนาทาม ประมาณ 900-1200 กิโลกรัมต่อไร่ พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกจะเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ซึ่งมีจำนวนหลากหลายชนิดมาก เช่น ข้าวแสงจันทร์, ข้าวดอกขาว, ข้าวอีโปะ, ข้าวเลือดเอียน, ข้าวหวิดหน้, ข้าวลิ้นก เป็นต้น สภาพปัญหา หลังเก็บเกี่ยวเป็นต้นมาชาวบ้านก็ไม่กล้าเข้าไปทำนาทาม เพราะเกิดปัญหาน้ำท่วม และนาทามกลายเป็นนาเสี่ยงสำหรับชาวบ้าน

2) การทำไร่

พื้นที่ทามเป็นพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ในการทำไร่ของชาวบ้าน อีกพื้นที่หนึ่งโดยชาวบ้านจะไปถางบริเวณที่เป็นที่โนนสูง เพื่อจะทำไร่หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวนาปีเสร็จในเดือนมกราคม ชาวบ้านก็จะลงไปทามไปถางป่าทิ้งไว้แล้วก็จะเผา พอเผาเสร็จก็จะใช้จอบขุด ปลูกปอ, ข้าวโพด, ถั่วและข้าวไร่ พอปลูกพืชไร่เสร็จ ก็จะไปตักกล้าปลูกข้าว การปลูกพืชไร่จะใช้เวลา 2-3 เดือน จึงเก็บเกี่ยวผลผลิต ในปัจจุบันไม่มีการทำไร่อีกแล้วเพราะปัญหาน้ำท่วม

3) การหาปลา

หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตนาปีเสร็จ ชาวบ้านก็จะทำไร่, ทำนาทามในระหว่างการถางไร่ หรือการปลูกข้าวชาวบ้านก็จะหาปลาควบคู่กันไปด้วย การหาปลาก็จะเริ่มจากการจับปลาตามหนอง, เลิง, กุด, ฮอง ต่างๆ ซึ่งมีมากมายในทามก่อน ปลาที่หาในพื้นที่เป็นปลาช่อน, ตะโด, ปลาปาก ฯลฯ ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ตักมอง, แหซุม, ล้อมเยาะ, เบ็ดลาว, เบ็ดเพียก แล้วจึงมาจับในลำน้ำมูล ซึ่งปลาที่จับได้

จะเป็นปลาหนัง เช่น ปลาเอน ปลานาง ปลาควน เป็นต้น ขนาดใหญ่กว่าปลาในเขตทาม เครื่องมือและวิธีการจับปลาก็เปลี่ยนไปเป็นใช้ขวน, แหขุม, โพงพาง ฯลฯ ซึ่งคนหาปลาลงทุนได้ไม่เท่ากัน ถือได้ว่าการหาปลาเป็นอาชีพที่ทำรายได้หลักอีกอย่างของคนลุ่มน้ำมูลเพราะจับได้ตลอดทั้งปี และเป็นการลดค่าใช้จ่ายของครอบครัวที่ไม่ต้องซื้อกับข้าวกิน แหล่งหาปลาที่สำคัญของชาวบ้านโนนสังข์ คือ หนองปลากระเดิด, หนองกุดหวาย, กุดกลาง , กุดจับใหญ่, กุดจับน้อย, วังลุ่ม, กุดวังหว่า เป็นต้น

4) การหาของป่า

“ การหาของป่า ” ในที่นี้จะหมายรวมถึงหลายอย่าง จะแยกย่อยไม่ได้ เพราะมีหลายชนิด เช่น การหาสมุนไพร, การขุดมัน, การเก็บผัก, การเก็บไข่มดแดง, เห็ด, การหาฟืน, การจับสัตว์, พวก นก, หนู, งู ต่างๆ เป็นต้น การหาของป่าในเขตทามจะมีตลอดทั้งปี หมุนเวียนกันไปตามฤดู เช่น

- เก็บเห็ด ในเดือน พฤษภาคม - กันยายน
- ตัดหวาย ในเดือนมกราคม - พฤษภาคม
- ขุดมัน ในเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม
- เก็บหน่อไม้ ในเดือนพฤษภาคม - กันยายน

การหาของป่าถือเป็นการสร้างรายได้ที่ดีอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้าน เช่น การเก็บเห็ดจะมีรายได้ประมาณวันละ 200-300 บาท การตัดหวายวันละ 50-100 บาท เป็นต้น

5) การเลี้ยงสัตว์

เมื่อก่อนจะเลี้ยงควายเป็นส่วนใหญ่เพราะมีการใช้ประโยชน์จากแรงงานควายในการทำนาด้วย วิธีการเลี้ยงหลังจากการทำนาเสร็จก็จะปล่อยควายลงไปหากินในทามเลย พอถึงฤดูทำนาค่อยไปตามเองบริเวณที่ชาวบ้านนำสัตว์ไปเลี้ยงส่วนใหญ่ ได้แก่ โนนอีคอกแขกเขา โนนล่อง กุดตาลิด วังหว่า เลิงโดน เลิงอีขาว หนองบึง โนนกกเสียว ดอนแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ เมื่อก่อนชาวบ้านโนนสังข์ จะมีวัว-ควายเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 20-30 ตัว แต่เมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วมทามในปัจจุบัน บางครอบครัวเลิกเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากไม่มีที่เลี้ยง และบางครอบครัวเหลือประมาณ 5-10 ตัว เท่านั้น

การใช้ประโยชน์จากทามในปัจจุบัน

การใช้ประโยชน์จากทามในปัจจุบันใช้น้อยลง เนื่องจากสภาพน้ำท่วมพื้นที่ทำให้ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในเรื่องต่างๆ เช่น ทำนาทาม ทำไร่ หาปลา การหาของป่า และเลี้ยงสัตว์ได้

ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรตาม

1. พื้นที่ทำนาทาม น้ำท่วม จากก่อนที่มีการสร้างเขื่อนมีพื้นที่ทำนาทาม 560 ไร่ หลังการสร้างเขื่อน พื้นที่ทำนาทามลดลงเหลือ 17 ไร่ รวมทั้งพื้นที่ทำนาปีบางส่วนน้ำท่วม ได้รับผลกระทบ 34 ไร่
2. การหาอาหารจากป่าทาม ไม่สามารถหาได้ ทำให้ขาดรายได้จากการหาของป่า และมีค่าใช้จ่ายเรื่องค่าอาหารเพิ่มขึ้น
3. พื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์น้ำท่วม ทำให้การเลี้ยงสัตว์ลดน้อยลง อย่างเช่น วัว ก่อนสร้างเขื่อนมี 118 ตัว หลังสร้างเขื่อนมี 99 ตัว จำนวนของวัวอาจจะลดลงไม่มากเนื่องจากสามารถเลี้ยงขังคอกได้ แต่การเลี้ยงควายมีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน จากจำนวน 345 ตัวก่อนสร้างเขื่อน เหลือเพียง 10 ตัว หลังการสร้างเขื่อน

ข้อมูลการอพยพแรงงาน บ้านโนนสังข์

จำนวนผู้อพยพแรงงานหลังการสร้างเขื่อน จำนวน 86 คน คิดเป็น 23 % ของประชากรที่อยู่ในหมู่บ้าน

1. ขับรถแท็กซี่	10	คน	20. ช่างซ่อมและช่างเชื่อม	2	คน
2. ขับสามล้อ	2	คน	21. อัดฉีด	1	คน
3. ขับรถเมล์	2	คน	22. ขุดมัน	2	คน
4. รปภ.	1	คน	23. โรงงานสบู่	1	คน
5. เก็บกาแฟ	10	คน			
6. ค้าขาย,ขายของหน้าร้าน	6	คน			
7. พนักงานร้านอาหาร	8	คน			
8. ช่างแอร์	3	คน			
9. เย็บผ้า	12	คน			
10. ก่อสร้าง	9	คน			
11. โรงแรม	1	คน			
12. โรงงานพลาสติก	5	คน			
13. โรงทอผ้า	2	คน			
14. โรงงานฟอกหนัง	2	คน			
15. โรงเก็บน้ำมัน	1	คน			
16. โรงไม้	1	คน			
17. โรงงานกระเป๋	2	คน			
18. เด็กส่งของ	2	คน			
19. ถอนขนไก่	1	คน			

จากการศึกษาข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งที่เป็นอยู่ก่อนการสร้างเขื่อนและภายหลังการสร้างเขื่อนและเก็บกักน้ำเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของภาวการณ์ที่เกิดขึ้น ได้นำเอาข้อมูลที่ได้มานำเสนอเป็นตาราง ดังนี้

ข้อมูลชุมชนที่ศึกษาก่อนและหลังได้รับผลกระทบ

(เมษายน 2545)

หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร	จำนวนนาปี (ไร่)		จำนวนนาทาม (ไร่)		จำนวนวัว (ตัว)		จำนวนควาย (ตัว)	
			ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
บ้านท่างาม อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด	67	354	982	922	672	86	398	177	252	57
บ้านโนนสังข์ อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ	73	370	483	449	560	17	118	99	345	10
บ้านหาญฮี หมู่ 3 ต.ดอนแรด อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์	174	888	1,991	1,901	1,877	136	76	146	150	101
รวม	332	1,712	3,682	3,426	3,295	324	624	429	817	202

จากตารางแรก ข้อมูลที่ได้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่การทํานาปีเพื่อจำหน่ายของทั้งสามหมู่บ้านที่อยู่ในเขตที่สูง (เขตทุ่ง) ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่การทํานาทามที่เป็นการปลูกข้าวเหนียวไว้เพื่อบริโภคนั้นลดลงอย่างมาก ทั้งหมู่บ้านท่างาม หาญฮีและโนนสังข์ โดยมีอัตราการลดลงเป็น 87% 92% และ 96% ตามลำดับ ผลกระทบนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนทั้งสาม ส่วนการเลี้ยงสัตว์ (วัว-ควาย) นั้น จากตารางเห็นว่า การเลี้ยงวัวลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะในสองหมู่บ้าน คือ ท่างามและโนนสังข์ ทั้งนี้เนื่องจากขาดแคลนทำเลเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเดิมก่อนการสร้างเขื่อนเลี้ยงแบบปล่อยในพื้นที่ทาม แต่ที่บ้านหาญฮีจำนวนวัวกลับเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสามารถแก้ไขปัญหาทำเลเลี้ยงได้ โดยขอใช้พื้นที่สาธารณะจากตำบลข้างเคียงและบางส่วนเปลี่ยนวิธีเลี้ยงมาเป็นการเลี้ยงแบบขังคอก ในขณะที่การเลี้ยงควายมีจำนวนลดลงมากทั้งสามพื้นที่ ทั้งนี้เป็นผลเนื่องจากขาดพื้นที่ในการเลี้ยงและสาเหตุที่สำคัญคือไม่มีการเลี้ยงควายไว้เพื่อใช้แรงงานอีกต่อไป

การอพยพแรงงานของชุมชนก่อนและหลังการได้รับผลกระทบ (เมษายน 2545)

หมู่บ้าน	การอพยพภาพรวม (ครั้วเรือน / คน)		กลุ่มอาชีพอิสระ หาบเร่/taxi/ค้า ขาย/ขับสามล้อ		กลุ่มอาชีพ กรรมกรก่อสร้าง		กลุ่มอาชีพรับ จ้างแรงงาน ภาคเกษตร ตัดอ้อย/ถอน มัน/ไร่กาแฟ		กลุ่มอาชีพรับ เหมางานมา ทำที่บ้านเจียร นัยพลอย		กลุ่มอาชีพรับจ้าง โรงงานทอผ้า/เย็บ ผ้า/ฟอกหนัง/ เฟอร์นิเจอร์		กลุ่มอาชีพ ทำงานบริการ งานบ้าน/ร้าน อาหาร/ขาย ของห้าง	
	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง	ก่อน	หลัง
บ้านท่างาม อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด	25/25	41/84	11	50	-	-	-	5	-	-	8	24	-	5
บ้านโนนสังข์ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ	15/45	70/85	3	23	1	9	3	12	-	-	6	26	2	15
บ้านหาญฮี หมู่ 3 ต.ดอนแรด อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์	92/115	126/233	21	105	-	-	11	30	15	40	12	58	-	-
รวม	134/187	253/402	35	178	1	9	14	47	15	40	26	108	2	20

กล่าวโดยสรุป ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน คือบ้านท่างาม บ้านโนนสังข์ และบ้านหาญฮี ในอดีตก่อนการสร้างเขื่อน ชาวบ้านได้พึ่งพิงและใช้ประโยชน์ทำกิจกรรมการทำการผลิตต่างๆ จากพื้นที่ป่า-ทาม หมุนเวียนในรอบ 1 ปี ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรสำหรับการยังชีพที่สำคัญ และได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม เช่นเดียวกัน แต่สำหรับบ้านหาญฮี และโนนสังข์จะได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมบริเวณรอบนอกของหมู่บ้าน เป็นพื้นที่นาปี หรือนาทุ่งจะได้รับผลกระทบน้ำท่วมได้รับความเสียหายเนื่องจากน้ำที่มาจากพื้นที่รับน้ำด้านตอนบนไหลลงสู่ลำนํ้ามูลไม่ได้ เนื่องจากติดพั้งกั้นน้ำ และการเปลี่ยนแปลงสภาพของกุด หนอง เล่งที่เป็นที่ลุ่มใกล้ลำนํ้ามูลทำให้เกิดสภาพน้ำท่วมขัง เพราะทางเดินน้ำตามธรรมชาติเดิมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ไม่มีที่ระบายน้ำ ประกอบกับการเก็บกักน้ำของเขื่อนทำให้มีน้ำจากภายในบริเวณอ่างเก็บน้ำหนุนขึ้นมาทางพื้นที่นาปี จึงทำให้ชาวบ้านที่มีที่นาในเขตนี้ได้รับผลกระทบหนัก จึงทำให้เกิดการอพยพของคนในหมู่บ้านเมื่อดูตามตัวเลขการอพยพ จะพบว่าบ้านหาญฮี อพยพไปทำงานนอกหมู่บ้านมากที่สุด คือ 233 คน คิดเป็น 32% ของประชากรที่มี ส่วนบ้านท่างาม และโนนสังข์ มีจำนวนผู้อพยพไปทำงานในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ 84 คน และ 86 คน คิดเป็น 23% และ 24% ตามลำดับ

บทที่ 5

ทางเลือกอาชีพและผลกระทบต่อสุขภาพ

บทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่หลากหลายของผู้คนในสามชุมชนที่ศึกษาอันประกอบด้วยกลุ่มที่ไปประกอบอาชีพรับจ้างในภาคเกษตร เช่น การรับจ้างตัดอ้อย ถอนมัน หาบเกลือ หรือการประกอบอาชีพรับจ้าง ขยายแรงงาน เช่นการเป็นคนงานก่อสร้าง ซ่อมเปิด-ไก่ บรรจุน้ำสาร ซึ่งเป็น การอพยพออกไปนอกชุมชนชั่วคราวหรือเป็นฤดูกาล การประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปหรือการทำงาน โรงงาน เช่น โรงงานฟอกหนัง โรงงานประกอบชิ้นส่วนรถ ที่มีแนวโน้มว่าจะเป็นการอพยพออกนอก ชุมชนอย่างค่อนข้างถาวร หรือการที่บางครั้งครัวเรือนเลือกการประกอบอาชีพอิสระ เช่น การขับแท็กซี่ การ ขายของหาบเร่ นอกจากนั้นบางครั้งครัวเรือนเลือกการทำงานอยู่ในชุมชน โดยมีกลุ่มหรือตัวแทนรับเหมา เองงานมาทำอยู่กับบ้าน

การมีแนวทางตัดสินใจเลือกของอาชีพที่แตกต่างหลากหลายนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบหลาย ประการ เช่น การมีสายสัมพันธ์โยงใยของคนในชุมชนกับแหล่งงานใหม่ การมีพื้นฐานประสบการณ์เดิม การอาศัยฐานที่พักอาศัยเดิมของคนในเครือญาติหรือชุมชนเดียวกัน หรือการมีผู้นำหนทางใหม่ให้ที่ ไว้ เนื้อเชื้อใจได้ องค์ประกอบของการตัดสินใจเหล่านี้ ช่วยทำให้ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากการ สูญเสียแหล่งทำกินหรืออาชีพเหล่านี้มีหนทางใหม่ในการหากินเลี้ยงชีพ แม้ว่าในบางกรณีดูเหมือนว่าจะ ไม่เป็นทางออกที่ดีนักก็ตาม แต่ก็เป็นลู่ทางของโอกาสที่มาทดแทนโอกาสเดิมที่สูญเสียไป ในตอนท้าย บทเป็นการเสนอบทวิเคราะห์ผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพเหล่านี้

อาชีพและทางเลือกใหม่

การก่อสร้างเขื่อนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมและฐานทรัพยากรดังที่กล่าวใน ตอนที่แล้ว (บทที่ 4) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อวิถีการทำมาหากินของชุมชน เช่น กิจกรรมการผลิตและการทำมาหากินต่างๆ ที่พื้นที่บึง-ทาม เปลี่ยนแปลงไป กิจกรรมบางชนิดไม่ สามารถทำได้หรือทำได้น้อยลง เช่น การทำนาทาม และการยังชีพโดยการเก็บหาอาหารต่างๆ ในพื้นที่ ทาม และมีกิจกรรมบางอย่างที่สูญหายไปอย่างสิ้นเชิง เช่น การเก็บหาสมุนไพร ทั้งนี้เนื่องจากผลกระทบ ดังกล่าวและการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจโดยรวมด้วย

จากการศึกษา พบว่า ในกรณีของการไม่ได้ทำนาทามเป็นประเด็นสาเหตุที่มีผลกระทบต่อการ ออกไปทำงานนอกชุมชนมากที่สุด เมื่อชุมชนนั้นไม่มีนาในเขตทุ่ง(พื้นที่สูงอยู่ไกลจากลำน้ำมูล) หรือใน รายที่มีที่นาทุ่งน้อย หรือมีเฉพาะนาทาม ซึ่งโดยทั่วไปการทำนาทามวิถีปฏิบัติของชาวบ้านก็มักจะกลับ มาทำในช่วงหน้าแล้ง เดือนมีนาคม-เมษายน ในสามหมู่บ้านที่ศึกษานั้นพบว่า มีจำนวนชาวบ้านออกไป รับจ้างขางนอกชุมชนมากขึ้นในช่วงเวลาที่เขื่อนกักเก็บน้ำ โดยเฉพาะกลุ่มที่ไปเป็นพวกที่มีฐานะปาน

กลาง และคนจนที่เคยไปแต่กลับมาอยู่บ้านแล้วต้องออกจากบ้านไปครั้งใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่มีอายุ เกิน 50 ปีขึ้นไปทำงานรับจ้างก่อสร้างของบ้านโนนสัง (สัมภาษณ์นางคุณ) อย่างไรก็ตามงานศึกษารุ่นนี้ไม่สามารถเปรียบเทียบตัวเลขผู้ที่ออกไปทำงานนอกชุมชนในช่วงก่อนการสร้างเขื่อนและหลังการสร้างเขื่อนได้เนื่องจากขาดข้อมูลของการออกไปทำงานนอกบ้านในช่วงก่อนการสร้างเขื่อนเนื่องจากไม่มีข้อมูลของทางการใดๆที่จะใช้ในการอ้างอิงได้ แต่ที่เห็นความแตกต่างก็เป็นการออกไปทำงานนอกชุมชนนานกว่าที่เคยไปในอดีต และการทำงานมีความเข้มข้นกว่าในแง่การเร่งทำปริมาณงานให้ได้มากภายในเวลาที่จำกัด จึงมีลักษณะบังคับตนเองให้ผลิตงานให้ได้มากเพื่อรายได้ที่สูงขึ้น (อัตราค่าตอบแทน ต่อชิ้นต่ำ แม้จะคิดว่าสามารถเลือกได้ว่าจะทำมากน้อยเพียงใดก็ตาม)

แต่อย่างไรก็ตามการอพยพไม่ได้เกิดจากผลกระทบจากเขื่อนเพียงด้านเดียว แต่ผลกระทบจากเขื่อนทำให้ทางเลือกของชุมชนมีน้อยลง และการต้องออกไปรับจ้างนอกพื้นที่จำเป็นและมีความกดดันมากขึ้นให้ต้องออกไปทั้งที่อยู่ในภาวะที่ไม่พร้อม แม้ว่าการอพยพออกนอกชุมชนเพื่อไปทำงานเป็นวงจรปฏิบัติปกติของคนอีสานอยู่แล้ว ดังข้อมูลที่แสดงมาแล้วในบทที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่ามีการออกไปทำงานนอกชุมชนมาก่อนแล้ว ตั้งแต่ประมาณปี 2526 แต่ผลของการเก็บกักน้ำของเขื่อนทำให้ทางเลือกในการประกอบอาชีพเกษตร(ทำนาทาม) และการหาอยู่หากินด้วยการเก็บหาของป่าในป่าโคกและการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามแบบเศรษฐกิจยังชีพของชุมชนทั้งสามที่เป็นเสมือนหลังพิงให้กับครอบครัวที่ขาดแคลนต้องหดแคบลง การออกหางานทำในช่วงนี้ของชุมชนจึงทำไปด้วยความไม่พร้อม ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ อาจกล่าวได้ว่าทำให้ครอบครัวเหล่านี้มีความเสี่ยงสูงขึ้น (ทั้งที่เดิมก็มีมากอยู่แล้ว)

จากการศึกษาสามารถจัดกลุ่มประเภทของงานอาชีพที่กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากสามชุมชนที่ศึกษาสามารถแบ่งออกได้ 4 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มทำงานรับจ้างในภาคเกษตร 2) กลุ่มที่ทำงานรับจ้างในโรงงานและการทำงานรับจ้างทั่วไป 3) กลุ่มที่ทำงานอิสระ 4) กลุ่มที่รับเหมางานมาทำในชุมชน รวมทั้งหมด 11 อาชีพ รายละเอียดดังนี้

1) กลุ่มทำงานรับจ้างในภาคเกษตร มีงานที่ชาวบ้านทำอยู่ 2 งาน คืองานรับจ้างตัดอ้อยและงานรับจ้างถอนมัน

1.1 กลุ่มรับจ้างตัดอ้อย

ความเป็นมาของการไปรับจ้างตัดอ้อย มีพัฒนาการแบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกประมาณปี 2517 เป็นการไปตัดอ้อยในเขตอีสานเหนือ โดยมีคนในหมู่บ้านคือ นางเบา แหวนหล่อ ไปได้สามสี่ที่จังหวัดอุดรธานี เป็นคนแรกๆที่ไปรับจ้างตัดอ้อยช่วงก่อนน้ำท่วม (ปี 2521) ที่จังหวัดอุดรธานี ต่อมาในปี 2518 จึงได้กลับมาอยู่บ้านโรงงานอ้อยในเขตภาคอีสานสามารถหาแรงงานใกล้เคียงได้จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานจากท้องถิ่นที่อยู่ไกล ในช่วงที่สอง ประมาณปี 2539 คนในหมู่บ้านไปแต่งงานกับคนจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการทำไร่อ้อยเป็นจำนวนมาก เห็นว่าที่พื้นที่นั้นมีความต้องการแรง

งาน จึงได้มาชักชวนชาวบ้านไปเป็นคณงานตัดอ้อยด้วยกัน การออกไปรับจ้างตัดอ้อยของชาวบ้านมีความต่อเนื่องกันมาประมาณ 7 ปี โดยส่วนใหญ่ถ้าแก่จะให้เงินสดล่วงหน้าไว้ก่อน แล้วแต่จะเบิกตั้งแต่ 5,000 – 25,000 บาท ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละครอบครัวจะมีความต้องการมากน้อยแตกต่างกันไป และจะมีคนที่เฝ้าแก้วว่างใจให้เป็นเสมือนนายหน้าที่เป็นหัวหน้ากลุ่มคอยดูแลคนในกลุ่มเดียวกันที่อาจอยู่ชุมชนเดียวกันและชุมชนใกล้เคียง ตลอดจนช่วยเป็นธุระในการจัดหาคนงานในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงมาเพิ่ม เช่น บ้านหนองผึ่งแดง บ้านยาง โพนทราย เป็นต้น ในปี 2545 และปี 2546 มีคนในหมู่บ้าน 4 ครอบครัว 11 คน ที่ไปรับจ้างตัดอ้อย

สถานที่ไปทำงาน ต.หนองโพ อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี

เงื่อนไขปัจจัยที่ไปทำงานตัดอ้อย

มีเงื่อนไขของการไปทำงานที่เริ่มจาก มีคนในหมู่บ้านเคยไปประกอบอาชีพนี้ ขณะที่ไม่มีครอบครัวอยู่ที่ จ.อุตรธานี หรือสุพรรณบุรี และคนที่เคยไปมีประสบการณ์กลับมาชักชวนคนในหมู่บ้านไปทำ เพราะเห็นว่าแรงงานในหมู่บ้านของตนเองมีอยู่ ประกอบกับแหล่ง/สถานที่ ที่ชาวบ้านไปทำงาน ถ้าแก่เป็นคนที่มีน้ำใจกับลูกน้อง ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อบวชลูกชาย ถ้าแก่ก็มาเป็นเจ้าภาพช่วยเหลือในงานบวช ช่วงเวลาในการไปตัดอ้อยเป็นช่วงหลังเก็บเกี่ยวข้าวนาปี ไปแบบชั่วคราวระยะเวลา 3 เดือน

สภาพการทำงาน

แรงงานตัดอ้อยส่วนใหญ่จะไปกันเป็นครอบครัว ทั้ง พ่อ แม่ และลูก ดังนั้นการทำงานจะแบ่งหน้าที่กัน งานตัดและมัด จะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง การทำงานจะอยู่กลางแจ้งแดด และฝุ่นละอองตลอดเวลา ลักษณะการทำงานหามรุ่งหามค่ำ เพื่อให้มีรายได้เหลือจากที่รับล่วงหน้ากลับบ้าน

ค่าจ้างจากการทำงาน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. งานตัดอ้อยและมัด จำนวน 100 มัด จะได้ค่าจ้าง 60 บาท
(1 มัด = อ้อย 10 ลำ คิดเฉลี่ยมัดละ 0.6 สตางค์)
2. งานแบกหามอ้อยขึ้นรถบรรทุก ค่าจ้างตันละ 35 บาท โดยการทำงานจะทำงานเป็นทีมๆ ละประมาณ 8-10 คน ใน 1 วัน ทำงานได้สูงสุด 2 รถบรรทุกๆ คันละ 25 ตัน (คิดเฉลี่ยรายได้การขึ้นอ้อย/คน จะอยู่ประมาณวันละ 175 บาท) โดยเฉลี่ยทั้ง 3 เดือนที่ไปทำงานจะมีรายได้ 6,000 บาท

ปัญหาสุขภาพ

ในขณะที่ทำงานจะมีความเมื่อยล้า เนื่องจากตรากตรำทำงานหนักท่ามกลางแสงแดด มีความเจ็บป่วย เช่น เป็นไข้หวัด ในกรณีที่ไม่นอนพักผ่อนมาก ๆ ถ้าแก่อาจจะช่วยเหลือด้วยการพาไปหาหมอ

1.2 กลุ่มรับจ้างถอนมัน

ความเป็นมา

บ้านทำงานได้เริ่มมีคนไปรับจ้างถอนมันประมาณปี 2540 มีนายหน้าเข้ามาติดต่อหาคนไปทำงานถอนมัน และคนบ้านเหล่าข้าวซึ่งเป็นหมู่บ้านข้างเคียงมาชักชวน มีการพูดคุยตกลงเรื่องค่าแรง และสถานที่ที่จะไปทำงานเรียบร้อย และให้ชาวบ้านเบิกเงินค่าแรงงานล่วงหน้าไว้ จากนั้นนายหน้าก็นัดหมายวันที่จะมารับ โดยบอกให้เตรียมตัวให้พร้อม ในปี 2545 บ้านทำงานมีคนไปถอนมันด้วยกัน 4 คน

สถานที่ อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี

สภาพความเป็นอยู่

สถานที่พักเป็นสถานที่ที่นายจ้างจัดไว้ให้มีลักษณะเป็นห้องแถวให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ต้องรีบเข้านอนแต่หัวค่ำเพื่อตื่นตอนเช้ามีด เตรียมอาหาร และออกไปทำงาน กลุ่มที่ไปจากชุมชนด้วยกันมักนำข้าวสารมาจากบ้าน ส่วนกับข้าวนั้น กลุ่มจะออกเงินกันซื้อเฉลี่ยมื้อละ 20 บาท ที่ต้องประหยัดค่าอาหารเพราะกลัวจะไม่มีเงินเหลือกลับบ้าน ส่วนมากจะเป็นน้ำพริก ปั่นปลากับผักสดที่หาได้ใกล้ที่พัก กลุ่มที่ไปด้วยกันจะแบ่งหน้าที่กันในแต่ละวัน ช่วยกันต้มน้ำอาบ ซึ่งต้องซื้อตกรวันละ 3 บาท/4 คน ทำกับข้าวเตรียมหุงอาหาร ส่วนน้ำดื่มเป็นน้ำที่นายจ้างจัดหามาให้ใช้ดื่ม นั้น มีฝุ่นตะกอน ทำให้เกิดอาการปัสสาวะขัด การทำงานก็มักจะเร่งทำให้ได้มากที่สุดส่วนการพักผ่อนขึ้นอยู่กับงานที่ทำ ถ้าเสร็จเร็วก็ได้พักเร็ว

สภาพของงานที่ทำ

การเริ่มงาน แต่ละวันประมาณ 7 โมงเช้า คนที่ไปรับจ้างต้องมีเครื่องมือเป็นของตนเอง โดยนายจ้างจะมีจอบตราชระเซ้ และมีดมาไว้ขายให้ รวมราคาจอบและมีดประมาณ 200 บาท เนื่องจากจอบที่นำมาจากหมู่บ้านใช้ไม่ได้ เพราะดินแข็งมาก กระบวนการทำงานจะเริ่มจาก

เงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้ต้องไปรับจ้างถอนมัน

จากข้อมูลการคุยกลุ่มถอนมัน เล่าว่าที่ต้องไปทำงานถอนมันเพราะเหตุผลเนื่องจากการประกอบอาชีพในหมู่บ้านการหากินไม่เหมือนเดิม รายจ่าย,หนี้สินเพิ่มมากขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญที่บีบให้คนต้องออกไปทำงานหาเงินเข้าครอบครัว เมื่อก่อนจะไปรับจ้างตัดอ้อยกัน แต่มาระยะหลังมีชาวบ้านใกล้เคียงไปถอนมัน แล้วกลับมาบอกว่ารายได้ดีกว่าจึงลองเปลี่ยนไปถอนมันดูบ้าง

รายได้

การไปรับจ้างถอนมัน จะคิดค่าแรงเป็นหาบ น้ำหนักมันที่หาบประมาณ 60 กิโลกรัม จะได้รับค่าแรงหาบละ 12 บาท (ตั้งแต่กระบวนการชุด/สับ/หาบขึ้นรถ) คิดเฉลี่ยค่าแรงตกประมาณวันละ 80 บาท ค่าแรงในแต่ละวันจะขอเบิกกับเจ้าแก่เพื่อซื้อกับข้าววันละ 20 บาท

กรณีนายอ่อนสี ด้านสมัคร ไปทำงาน 1 เดือน 6 วัน ได้เงิน 2,800 บาท แต่หลังจากหักเงินที่นายหน้าจ่ายไว้ล่วงหน้า เหลือเงินกลับบ้าน 520 บาท รายได้ที่ได้รับไม่คุ้มกับความลำบาก ทำงานหนัก และมีความกดดันในการทำงานที่บางครั้งต้องปะทะกับเจ้าแก่

สภาพปัญหา

1. ด้านความเป็นอยู่ อาหารการกิน ลำบากต้องประหยัดเพื่อให้เหลือเงินกลับบ้าน
2. น้ำดื่ม น้ำใช้ ไม่มีความสะอาด โดยเฉพาะน้ำดื่มมีฝุ่นตะกอน ไปทำงานระยะแรกรู้สึก ปัสสาวะไม่ออก (ไม่แน่ใจว่าการทำงานหนักเป็นสาเหตุด้วยหรือไม่)
3. งานที่ต้องอยู่กลางแจ้ง มีอาการปวดหัว หลังทำงานเสร็จปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ต้องกินยา บำรุงกำลัง เช่น กาแฟ, แร่งเยอร์, M 150 , สปอนเซอร์ ในรายที่มีอาการปวดเมื่อยมากจะกิน ยาชุด ที่เรียกกันว่า “ยาแก้ยก” มีขายใกล้สถานที่ทำงาน ราคาชุดละ 10 บาท
4. ทำงานหนัก กินอาหารไม่เพียงพอถือหลักความประหยัดเป็นหลัก ส่วนมากกลับบ้านมักจะมี น้ำหนักลดลง

เรื่องเล่า กรณีไปรับจ้างถอนมัน

นายอ่อนสี บุญเสนอ

เมื่อปีที่แล้ว มีนายหน้ามาชวนไปทำงานถอนมัน ซึ่งคนบอกว่าเป็นงานที่อิสระ รายได้ดี มีเจ้าแก่เอารถมารับ พร้อมเงินล่วงหน้า 1000 บาท เราขึ้นรถ สิบล้อไปออกจากหมู่บ้านตอนเช้า นั่งไปกันเต็มคันรถยกไปยกมาก็เลยมารวมกองกันอยู่ มองดูเหมือนที่เขานหมไม่มีผิดเลย เอาเครื่องครัวไปด้วยกะจะไปทำกับข้าวกินกันเอง ไปถึงก็พักพื้นอยู่ที่บ้านเจ้าแก่ก่อน สามวัน จากนั้นจึงไปเอาจอบมาให้ ทั้งมีด ทั้งบักจก ชุดหนึ่งก็ 530 บาท หลังจากพักได้กำลังแล้วก็เตรียมตัวทำด้ามบักจก ทั้งหมดทั้งหนักเพราะดินโนไรมันแข็ง มันแก่น ทำงานช่วงแรกได้วันละ 8 หาบ หาบละ 12 บาท หนึ่งหาบมีหัวใหญ่สองหัว คนที่ทำเก่าเขาได้วันละ 15-16 หาบ เพราะเขารู้จักหะ เราไปใหม่ๆ บางคนได้วันละ 10 หาบ นี่ต้องได้ไปด้วยกระตังแดงด้วยนะจึงจะไหว ก็จะได้รับเงินตามที่ทำได้เป็นรายวัน ทุกวัน เราต้องซื้อน้ำของเจ้าแก่ เขาอบด้วย ถึงหนึ่งประมาณ 10 ลิตร เขาคิด น้ำสิบสตางค์ พวกเราไปกันสามคนก็ซื้อน้ำใช้วันละ 6 ถัง ทั้งอบ ทั้งซักผ้า ต้องซักทุกวัน เพราะเหงื่อมันออกมากเหนียวเนื้อตัวไปหมด อยู่ต่อมาที่ไปกันสามคนหายไปทีละคน สุดท้ายเหลือคนเดียว เมื่อจะกลับบ้านเบิกค่าแรงเขา 1,000 บาท ทำงาน 40 กว่าวัน ทำไป ทำมาคิดดูมันไม่คุ้ม เบิกเงินได้ทีละ สิบบาท เหมือนทำงานใช้หนี้เขา พวกมาใหม่ทยอยกันมาอีก เรื่อยๆ เล่าสู่กันฟังว่า เป็นอย่างไร กับข้าวก็ซื้อของเจ้าแก่เขา ปลาทุแ่งจันขึ้นรา พวกกันซื้อมาทำป่นกิน เอามาตำน้ำพริก แจ่วบอง เก็บผักโนไรมากินน้ำ กินกันตายวันละสองคาบ เฉลี่ยทำกันสามคนได้วันละ 200 บาท อยู่ไม่ได้ ค่าอาหารถ้าเป็นเนื้อหมู เนื้อวัว มันแพง ไม่เคยได้กินเพราะว่ามันแพง

บางวันซูดได้ 80 บาทเห็ดเห็ดมือซอดค่า ได้ช้านั้น ได้รายได้ มีอะไรขายบาหนี่ต้องบอกว่า เก่งหลายเต็บ ตอนกลางวันนั้นไป ถ่มน้ำลายไม่ออก มันเหนียวติดคอเลย กลับมาบ้านคนที่เห็นนี้กว่าถูกผีหลอก เพราะผอมจนตาลึกโหล खाอาหาร เคยได้กินดีสมบุญตอนอยู่บ้าน นีดีว่าเบิกเงินเขาน้อย ลองมานั่งคิดดูถ้าเบิกเขาไปฮอดห้าพัน ต้องตายแน่ๆ เลย สู้บ่ไหว มือสิมา ไปลาถ้ำแก่ เพิ่นว่า ไม่คุ้มค่าเลย ทำงานได้นิดเดียว ฮุตสาห์เอารถไปรับถึงที่ เลยบอกกับเขาว่า ไม่ไหว สู้ไม่ไหวจริงๆ ในไรรั้นมีคนเอายาซูดไปขาย คงเป็นคนแถวๆ นั้น ซูดหนึ่งมี 4 เม็ด ขายซูดละ 10 บาทก็ซื้อกันผู้ละ สองซูด เป็นยาดีกินแล้วทำงานเก่ง กำลังดี พินดินอยู่ โปๆ ผู้ลางคนพินจนบักจกกระเด็นขึ้นมาเลย ผู้ที่ก่นเก่ง ซูดจนบักจกเหียน(กร่อน) กว่าจะกลับใช้บักจกไปสามอัน บักจกน้อยๆแบบบ้านเฮาใช้ ใช้บ่ได้ มีอิ่นกินกะทิงแดงสามขวด ตอนเงินออกถ้ำแก่เพิ่นสิเอากะทิงมาขาย คนที่ได้หลายๆ ก็ซื้อกิน บางที่ขายได้ 20-30 ลัง

2. กลุ่มรับจ้างโรงงานและรับจ้างอิสระ

2.1 กลุ่มรับจ้างบรรจุข้าวสาร (บ้านท่างาม)

ความเป็นมาของการไปทำงาน

เริ่มในปี 2545 จากมีคนบ้านท่างามที่เคยไปทำงานอยู่พิิจิตรมาชักชวนว่า งานบรรจุข้าวสารรายได้ดี อิสระ โดยได้ค่าแรงวันละ 120 บาท และสามารถทำงานล่วงเวลาได้ด้วย ทำงานจาก 8 โมงเช้าถึง 6 โมงเช้าของอีกวัน จะได้ 400 บาท จึงได้ชักชวนกันไป 10 คน ก่อนหน้านั้นจะไปตัดอ้อย ถอนมัน ครั้นนี้เป็นการทดลองเปลี่ยนงาน

สถานที่ จังหวัดพิิจิตร

สภาพความเป็นอยู่

พักอาศัยอยู่กับนายจ้างเป็นบ้านเช่าราคาถูกห้องแคบๆ พออาศัยนอน อาหารการกิน ก็เตรียมข้าวสารมาจากบ้าน พักรวมกันออกไปทำงานและกลับมาที่พักพร้อมกัน

สภาพการทำงาน

แบ่งการทำงานเป็นแผนก โดยผู้หญิงทำหน้าที่บรรจุข้าวสารถุง ถุงละ 5 กิโลกรัม ส่วนผู้ชายลากกระสอบข้าวสาร ที่มีความสูงของกองกระสอบข้าวประมาณ 40-50 กระสอบ นำไปเข้าเครื่องขัดขาว จากนั้นจึงนำไปบรรจุ (แพ็ก) แล้วจึงลากขึ้นที่เก็บในที่เก็บ(สต็อก) ข้าวสารกระสอบถูกจัดเรียงเป็นแถว โดยแต่ละแถวที่ตั้งเรียงกันอยู่จะวางยาเบื่อหนู และแมลงไว้เป็นระยะๆ ตามชอกมุม ขณะทำงานบางครั้งเมื่อต้องถอดรองเท้าเพื่อความสะดวก จึงอาจเสี่ยงที่จะได้รับพิษจากยาเบื่อหนูซึมเข้าผิวหนัง มีกรณีที่คนงานที่ทำอยู่นานเกิดอาการภูมิแพ้จากฝุ่นและคายข้าว เป็นหืดหอบ และเป็นโรคผิวหนัง การทำงานเป็นงานรับจ้างรายวัน โดยที่ผู้รับเหมาจะเหมางานมาจากโรงสี เมื่อหมดงานก็ย้ายไปเรื่อยๆ ถ้าไม่มีข้าวสารให้บรรจุก็ต้องหยุดงาน การทำงานบางครั้งผู้รับเหมาจะมีการดุด่า เร่งรัดการทำงานเพื่อให้ได้ผลงานมากในแต่ละวัน

เงื่อนไขการไปทำงาน

มีคนมาชักชวนบอกว่ารายได้ดี จึงอยากลองดู เพราะหลังการเก็บเกี่ยวข้าวนาปีแล้วก็ว่างงาน อยู่บ้านไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ เนื่องจากไม่สามารถทำนาตามได้เพราะน้ำท่วม รายจ่ายมากขึ้นจึงทำให้ ต้อง กู้หนี้ยืมสิน จึงตัดสินใจไปทำ

รายได้

รายได้จะเป็นค่าแรงรายวันที่ได้จากผู้รับเหมา วันละ 120 บาท ถ้ามีล่วงเวลาตกวันละประมาณ 400 บาท (24 ชั่วโมง) รายได้เฉลี่ยเดือนละ 3,000-4,000 บาท

สภาพปัญหา

1. ได้รับรายได้ไม่เป็นธรรม ถูกเอาเปรียบจากผู้จ้าง และต้องทนกับการดูต่ำของนายจ้าง เช่น บางวันทำงานเกือบเต็มวัน ผู้จ้างจะจ่ายให้คนละ 70-80 บาท
2. ทำงานหนัก และเสี่ยงกับอุบัติเหตุ เคยมีเหตุการณ์แรงงานพม่าถูกกระสอบข้าวพังทับตาย 4 ศพ ได้ค่าช่วยเหลือทำศพฯ ละ 4,000 บาท
3. เสี่ยงต่อสารพิษ เช่น ยาเบื่อหนู ที่อาจจะเกิดเป็นโรคตามมา และสภาพแวดล้อมการทำงาน มี ฝุ่นละออง ทำให้เป็นโรคหอบหืด และโรคผิวหนัง เป็นต้น
4. มีการใช้ยาแก้ปวดเมื่อย เช่น พาราเซตามอล ท้มใจ เป็นประจำ ซึ่งอาจมีผลต่อสุขภาพในระยะยาว
5. ใช้เครื่องมือบำรุงกำลัง กระตุ้นประสาทในการทำงานอย่างต่อเนื่อง และในปริมาณที่มาก กระทั่งแดง,แรงเยอร์, M150 อย่างน้อยวันละ 2 ขวด
6. อาหารที่อยู่อาศัยไม่สะดวกสบายเหมือนที่บ้าน กินอยู่อย่างประหยัด

2.2 หาบเกลื่อ

ความเป็นมา เริ่มในปี 2535 มีญาติพี่น้องที่เคยไป มีครอบครัวอยู่ที่จังหวัดสมุทรสาคร บางคนมี คนรู้จักชักชวนไปเอง โดยไปกันเป็นกลุ่ม เอาข้าวสารไปทำอาหารกินด้วยเพื่อลดค่าใช้จ่าย ส่วนเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำงานไปหาซื้อเอาที่สถานที่ทำงาน เนื่องจากบางอย่างไม่มีที่ตลาดแถวบ้านไปอยู่กัน เป็นกลุ่ม อยู่ร่วมกัน บางกลุ่มเช่าบ้านเขาอยู่ เป็นที่พัก ส่วนพวกของตนอยู่ตามร่มไม้ที่เป็นชายป่าชายเลน จึงทำให้มีฝูงชุมชุกอยู่กันลำบาก ทั้งนี้ต้องเสียค่าไฟให้กับเจ้าของบ้าน และต้องซื้อน้ำของนายจ้างใช้ ราคาโ่งละ 100 บาท ช่วงเวลาในการไปเริ่มไปต้นเดือนมกราคม ถึงออกใหม่เดือนหกประมาณเดือน มิถุนายน ก็หมดสัญญา

รายได้ รับจ้างหาบเป็นเกวียน เกวียนละ 120 บาท หรือตามระยะทางใกล้-ไกล ได้วันละ 300 เฉลี่ย 4,000 /เดือน

สภาพปัญหาต่อสุขภาพ

1. งานหนัก
2. เท้าบวม, ไหล่แตก
3. ใช้สารกระตุ้นในการทำงาน

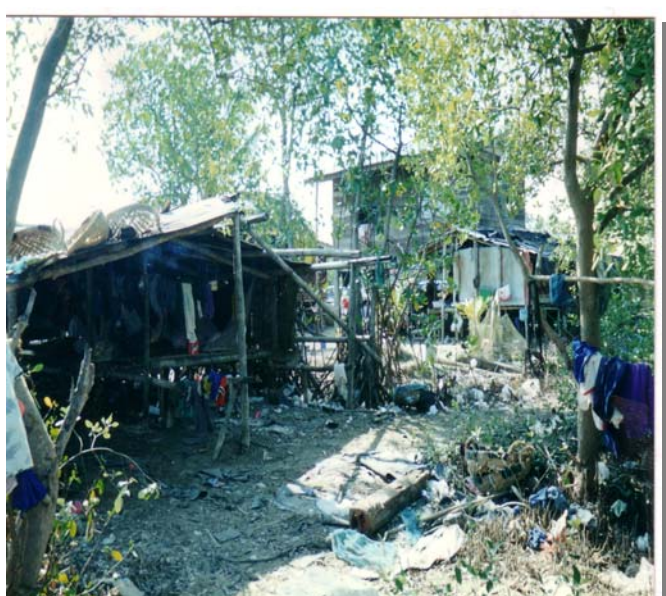
หาบเกลือแข่งกัน ใครหาบได้มากก็ได้เงินมาก

แผลแตกที่ป่า เนื่องจากหาบเกลือหนักเกินไปกำลัง

ใช้ยาเพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อย

เพิงพักชั่วคราวริมป่าชายเลน ... ยุงชุม

เรื่องเล่าจากนาเกลือ “หาบจนเยียวเป็นเลือด”

นางอำภา พิมพ์หน่อไม้

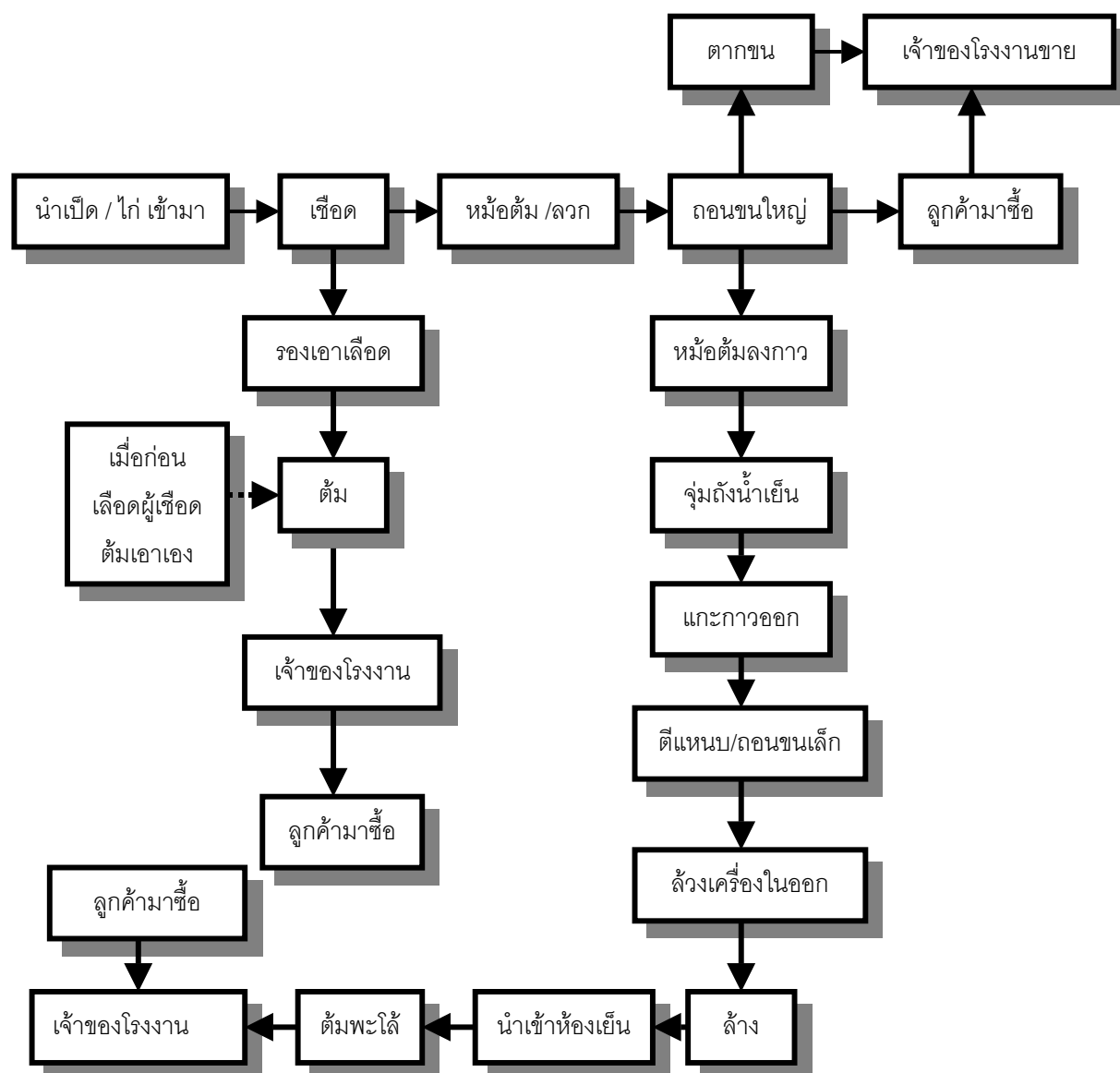
...ที่ต้องลงไปทำงานทำนอกร้านก็เพราะไม่มีนาทาม ลูกเรียนหนังสืออยู่ที่ ไปๆ มาๆ ก็เอาลูกออกจากโรงเรียน เพราะส่งเสียไม่ไหว ช่วงนี้ผัวป่วย ที่ไปหาบเกลือมาใหม่หนักเกินไปเลยเกิดแหวะหลุด เดินไม่ได้ ช่วงนี้เลยต้องติดหนี้ทั้งของกองทุนเงินล้านละกองทุนของหมู่บ้าน ลงไปทำงานรับจ้างหาบเกลือมีคนขึ้นมามากว่าเขาต้องการแรงงานเยอะ ไปที่สมุทรสาครและสมุทรสงคราม ไปถึงก็สร้างตบอยู่ใกล้ชายป่าเป็นที่พักหลบนอน ตัดไม้มาทำเอง ยุงหลายขนาดตอนโพล่โพล่กินข้าวยังต้องกางมุ้งเลย ทำงานหนักจนน้ำหนักลดลงไปหลาย บางคนบอกว่าปานกันกับฝึกกองยหาบหนักอีหลี มีหลายขนาดตั้งแต่รุ่นน้อย ประมาณ 50 กิโลกรัม เป็นของแม่หญิง ขนาดกลางก็ 70-80 กิโลกรัม ที่ใหญ่สุดก็ 100-120 กิโลกรัม แพนก็ไปหาบขนาดใหญ่สุด เร่งงาน เพราะเราไปรับเหมาที่เขากองเกลือเอาไว้ในนา คิดตีราคาออกมาเป็นเกียน (เกวียน : หน่วยวัดปริมาตรของกองเกลือ ขนาดเป็น 1 ลูกบาศก์เมตร) เพราะใครหาบได้ก็หาบเอา ก็เลยต้องทนหาบหนักเอาอยากได้เงินกลับบ้านหลายหลาย เครื่องมือนี้ต้องซื้อจากที่นั่นละเพราะบ้านเฮาไม่มี ไม้คานหาบเป็นไม้ไผ่หนา เหนียว ปู้งี้ คู่ละ 400 บาท ไม้คาน 200 บาท เชือกมัดหัวอีก 2 ข้าง 120 บาท รวมแล้วกว่าจะได้ทำงานเราต้องลงทุนไปแล้วเป็นพันกว่าบาท

หาบไปหลายวันเข้าก็ทนไม่ไหว มันปวดขา ปวดเอว รับน้ำหนักเกินตัว เหมือนเส้นเอ็นมันจะหลุดออกไป บางคนพอถ่วงแล้วเงยขึ้นไม่ได้ ที่แพนเป็นนี้บ้านเราก็คือเรียกเสียเส้น ปวดเอวแล้วขยับท่อนขาไม่ได้ พวกที่ไปหาบเกลือมีอาการแบบนี้หลายคน ส่วนมากหาบที่แรกก็เป็นแพที่ปาก่อนแหละแตกไปหมด บ่าเปื่อยไปเลย โดนน้ำเกลือมันกัดเอาด้วย นี่ว่าพักจนหายเหนื่อยก็จะลงไปอีก รายได้มันดีกว่าอย่างอื่นถึงจะหนักอย่างไรก็ต้องทนเอา หนักก็ทนเอา

2.3 รับจ้างฆ่าเป็ด / ฆ่าไก่

ความเป็นมา เริ่มตั้งแต่ปี 2516 เมื่อคนรุ่นเก่าอายุมากขึ้น ก็มีคนรุ่นใหม่เริ่มทยอยไปตามกับญาติพี่น้องกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลบอกว่าเมื่อก่อนอยู่บ้าน และได้ลงไปทำงานที่กรุงเทพฯ รู้จักกับคนบ้านหนองตอ ชวนไปทำงานฆ่าเป็ดฆ่าไก่อยู่ที่เขตเยาวราช ตลาดเก่า เมื่อก่อนไปอยู่ประจำ ช่วงเวลาในการไป คือเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ปัจจุบันไปเฉพาะช่วงเทศกาล คือ สารทจีน, ตรุษจีน ไหว้พระจันทร์ โดยที่ในแต่ละครั้งก็มาอยู่ทำงานประมาณ 3-7 วัน ถ้าเป็นเทศกาลตรุษจีน ประมาณ 15 วัน

ขั้นตอนการฆ่าเปิด/ฆ่าไก่

เวลาในการทำงาน

- ช่วงที่ไปทำงานโรงงานใหญ่ (งานเทศกาล ตรุษจีน สารทจีน ไหว้พระจันทร์) ต้องตื่นตี 3 ตีล่างหน้าแปรงฟัน ลงทำงาน ตีแหนบ ทำความสะอาด ถอนขนน้อย ล้างตับ เครื่องใน ถึง 9 โมงเช้า หยุดพักผ่อนนอน ถึงตี 3 ค่อยลงทำงานอีก ได้ค่าตอบแทนวันละ 100 บาท
- ช่วงงานใหญ่ที่เป็นวันเทศกาล เริ่มงานเที่ยงคืน (ทำงาน 3 วัน 3 คืน ไม่ได้พักผ่อน) เวลา กินข้าวต้องผลัดเปลี่ยนกันไปกินข้าว เพราะทำงานกันแข่งกับเวลา

รายได้

- ช่วงเทศกาลที่เศรษฐกิจดี ได้ค่าแรง 3,000 บาท และ โบนัสอีก 4,000 บาท รวมเป็น 7,000 บาท (ระยะเวลา 3 วัน)

- ช่วงนอกเทศกาลเศรษฐกิจไม่ดีได้ค่าแรง 500 บาท และโบนัสอีก 1,000 บาท รวมเป็น 1,500 บาท (ระยะเวลา 3 วัน)

โรงเชือด

- เริ่มงาน 6 โมงเย็น ถึง 8 โมงเช้า (3 วัน) เชือดวันหนึ่งๆ ประมาณ เป็ด 700 - 1,500 ตัว ไก่ 500 - 1,200 ตัว ได้ค่าตอบแทน วันละ 180 บาท เมื่อก่อนได้วันละ 30 บาท/คน เพราะเลือดผู้เชือดต้มขายเอาเอง ปัจจุบันเจ้าของโรงงานรับเอามาทำขายเองทั้งหมด

สภาพความเป็นอยู่

อยู่กินนอนกับที่พักรั้วทางเจ้าของโรงงานจัดเอาไว้ให้ อยู่ด้วยกันในสถานที่ที่เป็นโรงฆ่าเป็ด/ไก่ ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะที่จะใช้เป็นที่พักเลย เช่น เหม็นคาวเลือด, กลิ่นสารเคมีจาก กาวเทียม, กาวร้อน, พื้นแฉะไปด้วยน้ำ / น้ำเลือดที่หมักหมมอยู่ตามทางระบายน้ำ

ผลกระทบต่อสุขภาพ

1. กินยากระตุ้น (ยาบ้า) วันละ 2 เม็ด/คน ทำให้รู้สึกแน่นท้อง จุกเสียด หายใจไม่เต็มที กินข้าวไม่ได้ ร่างกายอ่อนเพลีย มึนงง หลายคนติดยาทมิใจ เพราะถ้าไม่ได้กินยาจะทำงานไม่ได้
2. สูดดมเอาสารเคมีที่มาจากกาวเทียม, กาวร้อน หม้อต้มกาว เมื่อต้องทิ้งกาวที่แกะออกจากตัวเป็ด/ไก่ ลงในหม้อต้มที่เดือดอยู่ จะเกิดไฟพุ่งสูงเหมือนจุดฟาง เป็นสีเขียวยๆ เกิดควันขึ้น ทำให้ต้องสูดดมสารเคมีเข้าไป เมื่อถอนขนเป็ด ประมาณ 700 ตัว ใช้กาวก่อนละ 5 กิโลกรัม เวลาสูดดมเข้าไปรู้สึกว่กลิ่นของสารเคมีเหล่านั้นจะไปจับอยู่ตามผนังลำคอ หลอดลม มีอาการเหนื่อย หายใจไม่ทั่วท้อง หน้าตาเหลือง พวกคนงานเชื่อว่กินเหล้าขาวล้างคอทุกวันเป็นวิธีแก้อาการดังกล่าวได้
3. เท้า/เล็บเปื่อย ง่ามมือเปื่อย มุมเล็บเปื่อย เกิดเชื้อรา เพราะพวกที่ทำหน้าที่ แกะ/ตีແหนบ ต้องแช่มืออยู่ตลอดในน้ำเลือดที่มีความเค็มอยู่ด้วย ส่วนเท้าเปื่อยเพราะน้ำขี้ฉะ ใช้วิธีแก้โดยใช้น้ำมะนาวล้าง และใช้ขี้ผึ้งเบอร์ 28 ทาบรรเทาอาการคัน
4. โรคภูมิแพ้ เกิดอาการคันตามตัว
5. หม้อต้มน้ำร้อนลวก เป็ด/ไก่ กระเด็นถูกผิวหนัง ทำให้ปวดแสบปวดร้อน ผิวหนังพุพองเมื่อกระเด็นถูกคนเกิดเปื่อย/พอง
6. คนงานขายส่วนมากติดเหล้าขาว เนื่องจากเชื่อว่การกินเหล้าขาวจะช่วยบรรเทาอาการระคายเคืองที่ลำคอที่เกิดจากการสูดดมกาวขณะทำงาน

2.4 โรงงานฟอกหนัง

ขั้นตอนการไป

มีคนที่หมู่บ้านมาชวนให้ไปทำงาน"โรงหนัง"ด้วยกัน ภายหลังจึงรู้ว่าเป็นการทำงานที่โรงฟอกหนัง ไปช่วงแรก เขาให้ทำงานทั่วไปก่อน เช่น ยกหนังขึ้นรถ นำหนังลงบ่อ นำหนังเข้าโกดังชุดลอกบ่อ ขับรถยกของ เงินเดือน 3,200 บาท ทำอยู่ 5 เดือน จึงขยับมาทำงานคัดหนังลงฟอก เตรียมน้ำยาและขัดหนัง คนที่ฝีมือดีจะเป็นคนดูแลเรื่องการขัดและผ่าหนัง

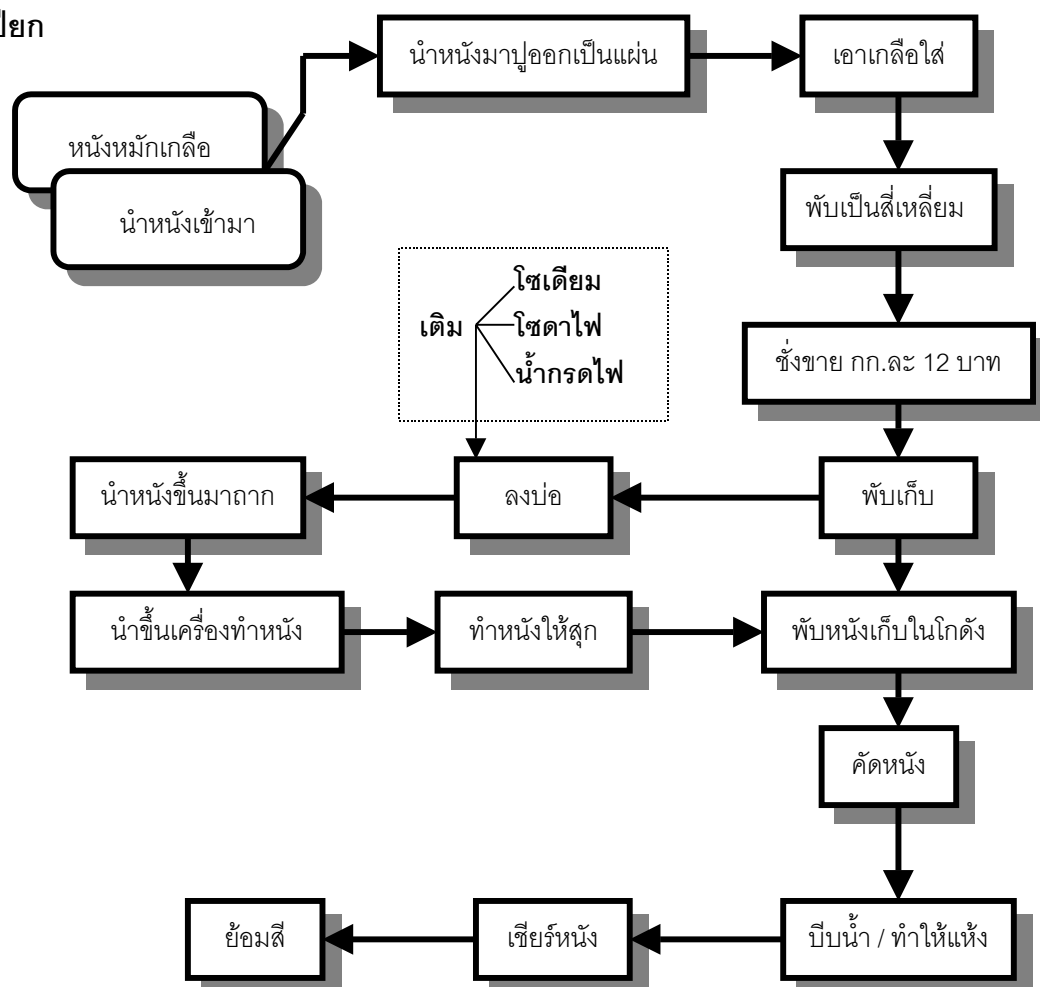
หนังหมักที่โรงงานรับมาเพื่อผ่านกระบวนการฟอกหนัง

สภาพภายนอกโรงงานฟอกหนัง เศษหนังเน่าในท่อระบาย
ส่งกลิ่นเหม็นคloy

กระบวนการและขั้นตอนในการฟอกหนัง

1 หนังเปียก

ขั้นตอนการย้อมสี

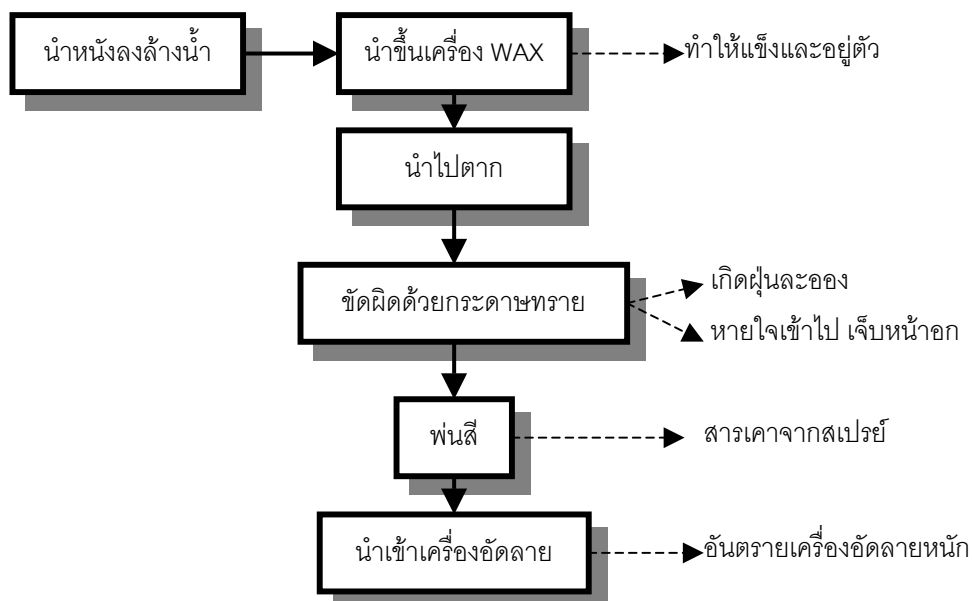

หนังเปียกที่คนงานนำเข้าเครื่องบีบน้ำ

1. นังแห้ง

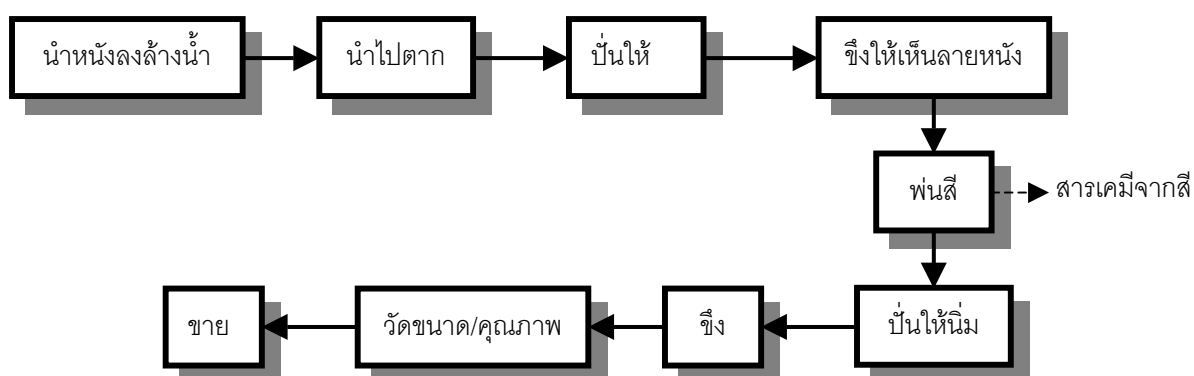
แยกประเภทหนังที่จะนำไปใช้ประโยชน์แต่ละประเภท เช่น

① ประเภทที่ใช้ทำเข็มขัด รองเท้า กระเป๋า

การเชิยรหนังเพื่อให้ขึ้นบางลงเพื่อนำไปขายส่งให้โรงงานแปรรูป

② ประเภทที่ใช้ทำเสื้อผ้า

● **ขั้นตอนการทำหนังเปียกที่มีอันตรายต่อสุขภาพ คือ**

1. การนำหนังลงบ่อหมัก เพราะต้องเติมสารเคมี จำพวก

- โซเดียม ถึงขาว ก้อนขาวคล้ายเกลือ
- น้ำกรดไฟ -- เมื่อเทน้ำใส่ มีควันขึ้น
- โซดาไฟ

2. การตากหนัง

<u>วิธีการทำ</u>	- ใส่ถุงมือยางเพื่อป้องกันหรือ นำถุงพลาสติกจากถุงสารเคมีมา มัดรอบ เอว กันเปื้อน
<u>ผลกระทบ</u>	- เหนื่อย ภูมิแพ้ ผื่นคัน เหม็นคาว
<u>รายได้</u>	- ถ้าหนังตัวใหญ่ ตัวละ 2.50 บาท – 3 บาท วันหนึ่ง 3 คน ทำได้คนละ 200-300 บาท
<u>ระยะเวลาทำงาน</u>	ตี 4 ถึง 4 หุ่่ม -- กรณีงานเหมา ตี 4 ถึง 4 โมงเย็น -- กรณีงานรายวัน

3. นำหนังขึ้นเครื่องผ่า

- หนังจากวัวตัวหนึ่งจะผ่าได้ 2 ชิ้น
- หนังส่วนท้องที่ไม่ดี โรงงานทำการมารับซื้อไปทำกาว
 - แต่ก่อนได้ค่าตอบแทน 4,000กว่าบาท ถึง 9,000 บาท
- แผนกนี้ มี 6 คน รวมกับช่าง 1 คน เป็น 7 คน

ความเสี่ยงในการทำงาน

- มีดจากเครื่องตัดนิ้ว-มือ
- ไฟฟ้าดูด

4. แพนกปั่นหนัง

- เอาหนังใส่ถังไม้กลมๆ ขนาดบรรจุ 2 ตัน ใช้สายพานมอเตอร์ปั่นให้ร้อนทำให้สุกระยะเวลา

2 วัน

5. ขั้นตอนบีบน้ำ

- นำหนังเข้าเครื่องคล้ายลูกหินโรงสี รีดน้ำออกให้แห้ง
- ความเสี่ยง กลัวมือเท้าเข้าไปในเครื่อง

6. เชียร์หนัง

- ตั้งเครื่องไอน้ำไว้ประมาณ 1 มิน ทำให้หนังเรียบเสมอกัน

- ความเสี่ยง กลัวนิ้วมือขาด เช่น กรณี คนจากบ้านหาญฮีหมู่ 12 ชื่อนายชด ถูกเครื่องตัดนิ้วมือ

ขาดทั้ง 2 ข้าง เหลือแค่นิ้วโป้ง

7. ย้อมสี

- ใช้ถังแบบเดียวกับแผนกปั่นหนัง
- ระยะเวลาย้อมสี 4 โมงเช้า ถึง 4 โมงเย็น
- มีคนคอยเติมสารเคมีลงใส่ เช่น น้ำกรดไฟ, น้ำกรดอม AKM, AKF, R7 ฯลฯ
- ความเสี่ยง –เสี่ยงต่อสารเคมี สูดดม ถูกผิวหนัง

สภาพความเป็นอยู่

ที่พักอยู่ในโรงงาน ต้องนำข้าวและอาหารไปกินเอง สภาพแวดล้อมไม่ค่อยดี มีกลิ่นเหม็นคาวแมลงวัน หนอน และคนทำงานมักติดสารกระตุ้น สารเสพติด (กาแฟ, กระทิงแดง, เหล้าขาว, ยาบ้า)

สารเคมีหนึ่งในหลายชนิดที่ใช้ในกระบวนการฟอกหนัง

คนงานสัมผัสสารเคมีอย่างใกล้ชิดในขั้นตอนการฟอก

ผลกระทบต่อสุขภาพ

1. อันตรายจากสารเคมีที่ใช้ในขั้นตอนการฟอกหนัง
2. อันตรายจากอุบัติเหตุจากเครื่องจักรในขั้นตอนการฟอกหนัง

3. สภาพแวดล้อมไม่ดี หลายคนมีอาการภูมิแพ้ สุขภาพอ่อนแอ
4. ดิดสารเสพติด เพราะต้องการผ่อนคลายจากความกดดันของงานหนักที่เหน็ดเหนื่อยไป

2.5 งานก่อสร้าง

ความเป็นมาของการไปทำงาน การไปทำงานก่อสร้างของชาวบ้านโนนสังข์ ม.3 ไปกันมาก หลังจากมีการเก็บกักน้ำเขื่อนราษีไศล เมื่อประมาณปี 2537 สาเหตุที่คนไปกันจำนวนมากเนื่องมาจากทำมาหากินในเขตทามมูนไม่ได้ เพราะน้ำท่วม ทำนาไม่ได้ หาปลายากขึ้น พืชผัก อาหารป่าหาไม่ได้ รายได้มีน้อยลง รายจ่ายเพิ่มขึ้น จึงหาทางออกด้วยการออกไปขายแรงงาน หลายคนไม่เคยออกจากบ้าน ไปทำงานต่างถิ่นเลย แต่ก็จำเป็นต้องไป การไปทำงานก่อสร้างเป็นการไปทำงานที่ลงทุนน้อย บ้านไม่ต้องเช่า ขนข้าวไปกินเอง ความรู้วิชาก็ได้ใช้มาก เป็นการใช้แรงเป็นหลัก และใช้ทักษะฝีมือในความเป็นช่างต่างๆบ้างในการทำงาน การไปทำงานก่อสร้างที่มีมากในบ้านโนนสังข์ เริ่มจากการไปของเครือญาติก่อน โดยมีญาติพี่น้องที่บ้านดงแดงไปทำงานก่อน จึงมีการชักชวนกันไป คนที่ไปก็รู้จักผู้รับเหมา หัวหน้าช่าง หรือบางคนก็พัฒนาเป็นหัวหน้าช่างฝีมือ จะเห็นว่าพอมีคนเริ่มไปทำงานมีช่องทางหารายได้ก็จะไปตามกันในกลุ่มเครือญาติ และคนใกล้เคียงจึงมีกลุ่มคนไปกันมากขึ้น

สถานที่/แหล่งที่ไป

สถานที่ไปจะมีหลากหลายแห่ง แล้วแต่จะมีงานมีสายที่รู้จัก หรือผู้รับเหมาพาไป สถานที่ไปจึงขึ้นอยู่กับคนจ้างซึ่งจะกระจายไปทั่ว เช่น กรุงเทพฯ, สมุทรปราการ, พัทยา, ขอนแก่น, นครราชสีมา ฯลฯ

สภาพความเป็นอยู่

จะต้องพักอยู่บ้านพัก หรือเพิงพักที่เขาจัดไว้ให้ สภาพที่พักจะเป็นห้องๆ เรียงกันอยู่ บางแห่งไม่มีไฟฟ้าก็ต้องจุดเทียนกินข้าว บางแห่งไม่มีน้ำใช้ ต้องไปขอน้ำตามบ้านที่อยู่ใกล้เคียงมาใช้ น้ำดื่มบางทีจะต้องซื้อดื่มกินเอง การกิน จะต้องทำอาหารกินกันเอง โดยเอาข้าวสารไปจากบ้าน ส่วนกับข้าวจะต้องซื้อกินทุกวันแบบประหยัด หรือถ้าไม่มีงานต้องนอนรองานก็จะมีเงินซื้อข้าวกิน จะต้องไปขอข้าววัดกิน หรือกินน้ำรองาน

สภาพการทำงาน

การไปทำงานก่อสร้าง จะต้องหาอาหารไปทำกินกันเอง ผู้รับเหมาจะจัดเฉพาะที่พักให้เท่านั้น การทำงานจะมีเวลาเริ่มงานตั้งแต่ 7.30 น. พักเที่ยง 12.00-13.00 น. และเลิกงานเวลา 17.30 น. ซึ่งผู้ทำงานจะต้องเข้าให้ตรงเวลางานใครเข้าช้าจะต้องทำงานชดเชย การทำงานจะต้องทำทั้งวัน ตามเวลาไม่ว่าแดดหรือฝนตก จะต้องทำงานให้เสร็จตามเวลาที่ผู้รับเหมาให้ไว้ งานที่ทำส่วนใหญ่ที่ไปจะเป็นกรรมกร เขาจะใช้งานอะไรก็ตามช่างหรือหัวหน้างานสั่ง เช่น มัดเหล็ก ตัดเหล็ก แบกปูน แบกทราย ผสมปูน เทปูน เป็นต้น การทำงานจะต้องเสี่ยงกับการขึ้นไปอยู่บนที่สูงและแคบ บางคนได้รับอุบัติเหตุจา

การที่เศษเหล็ก เศษไม้แบบ เศษปูนหล่นใส่หัว ถ้าได้ทำงานบริษัทใหญ่ มีมาตรฐาน เมื่อทำงานจะมีการประกันภัยให้ แต่ส่วนมากจะไม่มีประกันภัยและจะไม่รับผิดชอบการเจ็บป่วยด้วย ต้องรักษาเอง รายได้

คิดค่าแรงเป็นวัน หากเป็นกรรมกรหญิงจะมีรายได้ประมาณวันละ 80-120 บาท กรรมกรชายค่าแรงวันละ 100-140 บาท ถ้าเป็นช่างค่าแรงวันละ 160-200 บาท การจ่ายค่าตอบแทนจะจ่ายเป็นสัปดาห์ๆ ละ 15 วัน ถ้าอยากจะได้เพิ่มจะต้องทำงานนอกเวลา ซึ่งมีรายได้ชั่วโมงละ 20-30 บาท โดยเฉลี่ย แต่ละสัปดาห์จะเหลือค่าใช้จ่ายประมาณ 1,000-3,000 บาท/คน

สภาพปัญหา

มีการโกงเงินค่าแรงบ่อยมาก บางคนทำงานเป็นเดือน ผู้รับเหมาทิ้งงานก็จะได้เงินเลย ซึ่งบางคนสูญเสียเงินไปกว่า 7,000 บาทก็มี

เจ้าน้ำข้าว ... โตมาด้วยน้ำข้าวที่ยายเลี้ยง พ่อ-แม่ทิ้งไว้ให้ยายดูแล

ปัญหาสุขภาพ

1. ต้องทำงานหนัก และบางคนต้องทำงานล่วงเวลา เพื่อให้ได้เงินเพิ่มขึ้น จึงมีอาการเมื่อยล้า ปวดหลัง ปวดเอว ปวดหัว เป็นไข้ บางคนใช้สารกระตุ้นเพื่อให้ทำงานได้มาก เช่น เครื่องดื่มชูกำลัง หรือยาบ้าก็มี เป็นต้น บางคนเมื่อปวดเมื่อยต้องกินยาชุด ยาต้มใจ ยาสมุนไพร หรือยาตามร้านขายยาทั่วไปที่เขาจัดให้มีหลายรายที่ติดยาชุด ติดยาต้มใจ ถ้าไม่ได้กินทำงานไม่ได้
2. สุขภาพจิตเสีย เกิดความเครียดจนล้มป่วย จากการทำงานแล้วไม่ได้เงิน ถูกโกง ถูกหลอก

เรื่องเล่าของแม่คุณ ก้านสี

สมัยที่เกิดน้ำท่วมนา (นาของแม่คุณอยู่บ้านโนนสัง มีอยู่แปลงเดียวอยู่ในเขตที่เป็นพื้นที่นาตามทั้งหมด) ไม่มีไ้ไม่มีนาให้ไ้ก็เลยไปทำงาน หาบปูน ลำบากหาบจนป่าแตกกว่าสิได้เงินแต่ละวิก พอดีเป็นโรคเบาหวาน โรคไต ก็เลยไปเจ็บป่วย ไปกับหัวหน้าในหมู่บ้าน ไปไ้คคอนโคสูง 10 ชั้น ค่าแรงก็มีอละร้อย ผู้ชาย 150 อีหล็กก็เคยไปอยู่แล้ว ตั้งแต่เป็นสาว ไปอยู่หลายปี ไ้ลูก ไ้ผัวก็เลยมาเช่าอยู่บ้านซื่อๆ

ส่วนการกิน การอยู่ ที่อยู่ก็เป็นห้องพักที่เขาสร้างให้อยู่ชั่วคราว ข้าวน้ำตามปลาต้องหากินเอาเอง ปนมะเขือปนปลาทุไปตามเรื่อง ทำงานก็ไม่ได้เต็มทีเพราะเป็นอาการของโรคเบาหวาน เวลาเมื่อยขึ้นมาก็ต้องไปหาหลบพักเหนื่อยเอา พักจนกว่าจะมีแรง สามี่เป็นช่างไม้ไ้มากกว่า 150 ต่อวัน ที่เกิดป่วยขึ้นนั้นเพราะว่า ตอนกลับบ้านหลังจากเก็บเงินไ้มา 13,000 บาท มาขึ้นรถโดยสารกลับบ้านถูกลักขโมยเอาเงินไป มันมานั่งข้างๆ แล้วควักเอาลูกอมฮอลล์ให้กินก็กลับไปไ้ไ้ก็ลวงกระเป๋เอาเงินที่ทำงานไ้มาเอาไปหมด เหลือเอาไว้แค่ร้อยหนึ่ง ตัดกระเป๋าสลบไ้ลมาตื่นขึ้นที่สุรินทร์ พอตื่นขึ้นก็เลยตกใจซ็อค ไม่มีสติมาตั้งแต่นั้น ป่วยแล้วก็หาทางไปรักษาเอานา 2 ไ้ (เป็นพื้นที่นาไ้จึงมีเอกสารส่วนที่นาตาม 10 ไ้ ไม่มีเอกสารจำนองไ้ไ้) ที่มีอยู่เท่านั้น ไปจำ ลูกมีอยู่ 9 คน อยู่นานจนหมอว่ารักษาไม่หายแล้วให้เอากลับมาดูแลอยู่บ้าน ชีวิตครอบครัวก็ไม่มีนาแต่นั้น ลูกสาวก็ไปทำงานก่อสร้าง ส่งลูกกลับมาให้เลี้ยง ก็เลี้ยงหลานมาสองปีกว่า แม่มันก็ทิ้งไปมีผู้บ่าวคนใหม่ ยายเลยต้องเป็นผู้เลี้ยง ตอนนี้อยู่สองคน คนโต ไ้ขบหนึ่ง คนน้อยอายุไ้ห้าเดือน บางทีเวลาไม่มีเงิน ก็ให้หลานกินน้ำข้าว (ตั้งชื่อเล่นหลานว่า “บักน้ำข้าว”) กับบางทีก็ให้มันขึ้นกิน แม่เขาก็ส่งมาให้วิกละ 500-1000 บาท ก็ได้อาศัยซื้อกับข้าว กับปลา

2.6 งานเย็บผ้า (บ้านโนนสังข์)

ความเป็นมา การออกไปทำงานเย็บผ้าของชาวบ้านโนนสังข์จะไปกันมากในช่วงประมาณตั้งแต่ปี 2536 เป็นต้นมา ในการออกไปทำงานดังกล่าว คนกลุ่มนี้จะเป็นคนหนุ่มสาวเป็นส่วนใหญ่ คือเมื่อจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาออกมาแล้วอยู่ที่บ้าน ไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้จึงต้องไปทำงานในเมือง การไปทำงานเย็บผ้าของหมู่บ้านนี้จะมีคนที่รู้จักเป็นญาติห่างๆ เป็นคนที่บ้านด่านมาชักชวนให้ไปฝึกเย็บผ้าที่โรงงานของเขาเอง เนื่องจากเป็นผู้ที่ไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร จนมีครอบครัว โดยที่สามี่เป็นคนจีน จึงชวนกันตั้งโรงงานเย็บผ้า จากนั้นจึงรับงานมาทำ ถึงตัดสินใจที่จะชักชวนคนในหมู่บ้านตนเองและหมู่บ้านใกล้เคียงไปทำงานอยู่ด้วยกัน

แหล่ง / สถานที่

สถานที่ไปทำงานจะมีหลายรูปแบบทั้งที่เป็นโรงงานและบ้านที่พักอาศัย จากนั้นจึงรับงานมาทำที่บ้านในลักษณะที่เป็นโรงงานชั่วคราว ไม่มีสถานภาพทางกฎหมายหรือเรียกกันว่า “โรงงานเถื่อน” สถานที่ตั้งก็จะอยู่แถวคลองเตย, ดาวคะนองในเขตถนนสุขสวัสดิ์ เป็นส่วนใหญ่

ขั้นตอนวิธีการไป

การไปทำงานเย็บผ้า ดังที่กล่าวไปแล้วว่ามาจากมีคนที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงมาชักชวนและหาคนไปทำงาน โดยที่จะมีขั้นตอนการฝึกงานเย็บผ้า ตัดผ้าให้เสียก่อน คนที่ไปทำงานสามารถเดินทางไป-กลับ

หมู่บ้านได้สะดวก จะมีรถที่วิ่งระหว่างหมู่บ้านลงกรุงเทพฯ ทุกสัปดาห์ ละ 2 ครั้งอยู่แล้ว ใครที่ต้องการมาทำงานก็สามารถสมัครได้โดยเดินทางไปกับรถที่ลงกรุงเทพฯ โดยที่อาจจะมีเจ้าของงานและคนที่เคยไปมาก่อนเป็นคนนำทางไป

สภาพการทำงาน

ลักษณะการทำงานมี 2 ลักษณะ คือ **ลักษณะแรก** การไปทำงานที่โรงงาน การทำงานที่โรงงานที่เปิดเป็นทางการจะมีเวลาการทำงานที่แน่นอน เริ่มงาน 8.00 น. เลิก 17.00 น. ก่อนจะทำงานจะมีสอบสัมภาษณ์ ทำทะเบียนประวัติ อย่างเป็นทางการ **ลักษณะที่สอง** การไปทำงานตามโรงงานเถื่อน (เปิดบ้านรับเย็บผ้า) การมาทำงานในลักษณะนี้จะมีมากเพราะคนที่ไปทำงานแรกๆ ไปกับญาติจะไปฝึกเย็บผ้าที่นี่ เวลาการทำงานตั้งแต่ 7.00-23.00 น. หรือขึ้นอยู่กับงานจะมีมากมีน้อย การทำงานจะไม่ค่อยได้หยุดพักเพราะต้องเร่งงานให้ได้ตามคำสั่งหรือ “ออเดอร์” ที่เจ้าของงานรับมา ส่วนเวลาหยุดก็ไม่แน่นอน อาจมีที่จะหยุดบ้างในวันอาทิตย์ครั้งวัน

กลุ่มรับจ้างเย็บผ้า ให้อุ้มมือที่ด้านและ คดงอ เนื่องจากการทำงาน

สภาพความเป็นอยู่

กลุ่มที่ทำงานที่โรงงาน ต้องมาเช่าบ้านอยู่ข้างนอก ส่วนมากจะเป็นบ้านเช่าราคาถูกๆ เดือนละ 800-1,000 บาท อยู่ในสลัมแถวคลองเตย เวลาไปทำงานก็ต้องออกไป-กลับพร้อมๆ กันหลายๆ คน เพราะกลัวอันตรายจากคนในสลัม สภาพบ้านพักเป็นบ้านโทรมๆ เก่าๆ ไม่มีห้องน้ำในตัว มีความสกปรกมาก น้ำไม่สะอาดมีกลิ่นอับขึ้นจากขยะที่อยู่ในบริเวณนั้น ส่วนอาหารการกินจะต้องซื้อกับข้าวกินกันเอง เป็นอาหารจานเดียวราคาถูกๆ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีเงินเหลือเก็บส่งมาทางบ้าน กลุ่มที่ไปอยู่ตามบ้าน (โรงงานเถื่อน) ที่พัก ที่ทำงาน ที่กินข้าวจะอยู่ที่เดียวกัน สภาพที่พักเป็นห้องพักรวมกัน ส่วนอาหารการกินเจ้าของ

บ้านจะหุงข้าวไว้ คนงานจะต้องซื้อข้าวมากินกันเอง ส่วนค่าใช้จ่ายเรื่องที่พักบางแห่งจะหักเอา 50 บาท บางแห่งจะหักทุกเดือนแต่ไม่มีตัวเลขระบุให้ทราบ สภาพโรงงานส่วนใหญ่เป็นตึกแถวหลายชั้น ทุกๆ ชั้นจะมีงานเป็นแผนๆ แยกกัน ในบางสถานที่ อาจจะมีการทำงานร่วมกันกับคนงานที่เป็นชาติอื่น ที่มีทั้ง พม่า ลาว เขมร ซึ่งส่วนมากคนงานเหล่านี้อยู่ในสถานะของคนหลบหนีเข้าเมือง บางครั้งเจ้าของบ้านโดนตำรวจจับเรื่องการจ้างคนงานต่างชาติด้วย

รายได้

ค่าตอบแทนของกลุ่มที่ทำงานโรงงานจะมีแน่นอนกว่าและมีเวลาทำงานที่ชัดเจน รวมทั้งมีการจัดสวัสดิการให้ด้วย ส่วนมากรายได้จะอยู่ประมาณ 4000-6000 บาท และเมื่อทำงานล่วงเวลา (OT) จะมีการจ่ายเป็นชั่วโมงเพิ่มให้ ส่วนกลุ่มที่อยู่กับเจ้าของบ้าน จะถูกกดแรงงานมาก รายได้ต่อเดือนหลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้ว เหลือประมาณ 2000 บาท หรืออาจจะน้อยกว่านั้นอีก

สภาพปัญหา

1. การนั่งเย็บผ้า-ตัดผ้า มีฝุ่นละอองจากเศษผ้าทำให้บางคนเกิดโรคภูมิแพ้/วัณโรค และโรคปอด
2. การนั่งเย็บผ้านานๆ ทำให้เจ็บหลัง บางคนเป็นโรคไต
3. เครื่องจักรเย็บผ้าเป็นจักรไฟฟ้า ทำให้เกิดไฟฟ้าดูด ไฟฟ้ารั่วเป็นอันตรายอย่างมาก
4. การเย็บผ้าทำให้จักรเย็บมือ นิ้ว, การกดผ้านานๆ ทำให้นิ้วมืองอ
5. การอยู่รวมกันของผู้ใช้แรงงานที่เป็นคนหลายเชื้อชาติ เสี่ยงต่อการใช้ชีวิตร่วมกัน เพราะบางคนใช้สารและยากระตุ้น เช่น ยาบ้า ยาต้มใจ เครื่องดื่มบำรุงกำลัง
6. สภาพที่อยู่ที่พักอาศัยอยู่ในเขตสลัม สิ่งแวดล้อมไม่ดี เวลาเลิกงานที่มีค่าไม่แน่นอน อาจรู้สึกไม่ปลอดภัยจากคนร้าย

3. กลุ่มทำงานรับจ้างอิสระ

เป็นงานที่บางกลุ่มจะเลือกถัดมาจากการทำงานรับจ้างภาคเกษตรเมื่อเริ่มรู้สึกว่ ทำไม่ไหว หรือถูกเอารัดเอาเปรียบจนเกินไป ก็เริ่มหาช่องทางใหม่ ถ้าเป็นการเริ่มโดยที่ไม่มีการติดต่อกับเจ้าเก่าในแบบพึ่งพาหรืออุปถัมภ์กันมาก่อน ก็มักเป็นการเลือกที่ค่อนข้างอิสระเพื่อเปลี่ยนจากงานรับจ้างในภาคเกษตรที่ตนเองขาดอำนาจการต่อรอง เงื่อนไขการทำงานถูกกำหนดโดยฝ่ายนายจ้างเท่านั้นและส่วนใหญ่มักได้รับค่าจ้างและการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม จำเป็นต้องออกหางานโดยขาดเป้าหมายหรือการคิดแผนล่วงหน้ามาก่อน งานอิสระที่ชาวบ้านในสามชุมชนนี้เลือกทำ มีดังนี้ เช่น การหาบเร่ขายของต่างๆ และการขับรถแท็กซี่ เป็นต้น

3.1 หาบเร่ (บ้านหาญฮี)

ความเป็นมา

จากการสนทนากลุ่มที่บ้านหาญฮี ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเล่าว่า เริ่มต้นของการออกทำอาชีพหาบเร่ นั้นมี นายสมิง ครอบคง,นางบุญโฮม สอนพิณิจ และนายวิทยา สิทธิศักดิ์ ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านหาญฮี ไปทำมาก่อน ซึ่งในอดีตนั้นจะไปไม่นาน ประมาณ 1-2 อาทิตย์ ก็กลับบ้าน มาทำนาตาม ซึ่งก่อนหน้านี้พื้นที่ทำนา ยังทำการเกษตรได้อยู่ น้ำยังไม่ท่วม สามารถปลูกข้าว,ข้าวโพด ปลูกปอ และหาปลาได้สะดวก พออยู่พอกิน แต่หลังจากการสร้างเขื่อนแล้วน้ำท่วมพื้นที่ทำนา หาอยู่หากินไม่ได้เหมือนเดิม การไปหาบเร่ ต้องไปอยู่นานขึ้น ไปอยู่เป็นปีๆ และคนที่อยู่บ้านก็ไม่มีการทำอาชีพหรือการผลิตรายอื่น จึงมีคนเริ่มทยอยลงไปทำงานหาบเร่มากขึ้น บางครอบครัวลงไปถึง 5 คนก็มี โดยเอาลูก-หลานไว้ให้ยายเลี้ยงอยู่ที่บ้าน เฉพาะที่หมู่บ้านหาญฮีแทบพูดได้ว่าไปเกือบทุกหลังคาเรือน

ประเภทของที่ขายหาบเร่

1. ไข่ปิ้ง ถั่วต้ม มันต้ม ก๋วยเตี๋ยว ข้าวเหนียวปิ้ง
2. ยำมะม่วง ตำมะยม ส้มตำ ตำก๋วย
3. แหนมสด

แหล่งที่อยู่อาศัย-แหล่งขาย

1. กรุงเทพฯ (บ่อนไก่, ช้างสนามมวยลุมพินี, คลองเตย, เวสต์เทรค, โพธิ์สามต้น, บางกอกน้อย)
2. สมุทรปราการ (ปากน้ำ, บางพลี, ลำโรง, หนองแดง, วัดด่าน)
3. ชลบุรี (สัตหีบ, บึงน้อย / บึงใหญ่, พัทยา, บางแสน)
4. ฉะเชิงเทรา (แปดริ้ว)
5. ภาคใต้ (สงขลา, ปัตตานี)
6. ภาคเหนือ (เชียงใหม่, เชียงราย)
7. ภาคอีสาน (สุรินทร์ เริ่มมีคนมาขายอยู่จังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี 2539)

ขั้นตอน-วิธีการไป

กลุ่มคนที่ไปใหม่ที่แรกต้องไปฝึก ปิ้งไข่ ยำแหนม กับคนที่ไปก่อนพร้อมทั้งไปหัดด้วยการช่วยขายก่อน นานประมาณ 7-15 วัน พร้อมกันนั้นตัวเองก็ทำของออกขายไปด้วย แต่ทำทีละน้อยๆ ทำไปด้วยปรับปรุงฝีมือไปด้วย แล้วจึงค่อยเพิ่มจำนวนมากขึ้นๆ แล้วค่อยแยกออกไปขายต่างหาก ส่วนคนที่ตามไปทีหลังอีกก็จะฝึกกันเป็นทอดๆ ไปเช่นนี้เรื่อย ๆ ส่วนวัสดุอุปกรณ์ทุกคนต้องลงทุนจัดหาจัดซื้อเองทั้งหมด ระยะเวลาในการออกเร่ขายของคือ เดือนมกราคม-มีนาคม, เมษายน-พฤษภาคม, มิถุนายน-กรกฎาคม, กรกฎาคม-กันยายน, กันยายน-ตุลาคม, พฤศจิกายน-ธันวาคม บางคนอยู่ได้ 1 เดือน บางคน

อยู่ได้ 2 เดือน กลับมาหมู่บ้านมาทำงานอย่างอื่น เช่น ตกกั่ว ดำนานหรือกลับบ้านเกี่ยวข้าวแล้วก็กลับไปทำงานอีก สลับกันไปอย่างนี้

สภาพความเป็นอยู่

คนที่ไปหาบเร่ ต้องไปเช่าบ้านอยู่รวมกันอย่างแออัด เมื่อก่อนห้องเช่าเล็กๆ ราคา 400-500 บาท/เดือน ค่าน้ำค่าไฟแยกเก็บต่างหาก ปัจจุบัน 1,400-1500 บาท/เดือน ค่าน้ำคนละ 100 บาท/เดือน ค่าไฟ มีมิเตอร์ติด ตกประมาณ 170-200 บาท/เดือน ข้าวกับรทุกเอาไปจากบ้าน ทำกินเองเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ส่วนกับข้าวซื้อกับข้าวสำเร็จกินเอา

ที่อยู่คับแคบของคนหาบเร่ ที่พักย่านป้อมไก่อ่ กทม.

เวลาในการทำงาน

คนที่ขายของหาบเร่ ต้องตื่นตั้งแต่ตี 2 ไปจ่ายตลาด กลับมาถึงบ้านพัก ตี 5 ทำครัว แต่งของขายจาก ตี 5 ถึง 10 โมงเช้า ออกขาย 11 โมงเช้าเพื่อให้ขายทันเที่ยงวัน ถ้าวันไหนขายไม่ทันต้องเหมารถสามล้อไปขายสถานที่ไกลทำให้รายได้ลดลง วันไหนขายไม่ได้ หรือฝนตกต้องทิ้งของที่เหลือไป หรือวันไหนขายไม่หมดก็ต้องพยายามขายให้หมด บางครั้งขายอยู่จนดึกดื่น ก็อาจต้องทิ้งของเหลือนั้นไปเวลา กลับเข้าบ้าน ประมาณ 3 ทุ่ม กินข้าวเย็น 4-5 ทุ่ม เข้านอน 5 ทุ่มต้องรีบตื่นอีกที่ตี 2 (เวลาพัก ประมาณ 3 ชั่วโมง/วัน)

การลงทุน (ไขปิ้ง)

- หาบใหญ่ ไขประมาณ 12 แผง ลงทุนประมาณ 1,000-1,200 บาท/วัน
ได้กำไร 500-700 บาท
- หาบเล็ก ไขประมาณ 3-4 แผง ลงทุนประมาณ 350-400 บาท/วัน
ได้กำไร 180-200 บาท

เสียค่าส่วย/ค่าสถานที่ในการขาย กลุ่มคนที่ไปหาบเร่ขายของต้องเสียค่าที่ เดือนละ 300 บาท โดยจ่ายให้เทศกิจ ถ้าเป็นวัน 10 บาท โดยจ่ายให้เจ้าของร้าน/บ้านที่เราไปขายหน้าบ้านเขา หรือหน้าบริษัท เช่น

- หน้าบริษัท AIA เขตบางรัก เก็บเดือนละ 300 บาท/เดือน โดยบอกว่าเก็บส่งให้เขต/เทศกิจ
- บริเวณตลาดปิ้ง :- จ่ายให้เจ้าของร้านหน้าร้านที่ไปขาย 1,500 บาท/เดือน
:- จ่ายให้เทศกิจ 20 บาท/วัน ถ้าช่วงเทศกาลปีใหม่ ขอเป็นเหล้า ยี่ห่อ
ดังราคาสูง 2 ขวด

ปัญหาที่พบ

1. ค่าใช้จ่ายสูง เช่น เสียค่าบ้านเช่า / ค่าน้ำ / ค่าไฟ แพง เสียค่าสถานที่ในการขาย
2. เสี่ยงต่อการโดนเทศกิจจับ
3. ผู้ขายที่เป็นผู้ชายส่วนใหญ่ติดเหล้าขาว เนื่องจากดื่มเป็นเครื่องชูกำลัง ย่อมใจไม่ให้อึด
กระดากอาย ที่ต้องมาขายของ เป็น “แม่ค้า” ที่เป็นงานของผู้หญิง
4. พักผ่อนไม่เพียงพอ เครียดทะเลาะวิวาท แย่งที่ขายของกันเอง หรือตัวอย่างหนึ่งที่ลูกค้าซื้อ
ของแล้วเบี้ยวไม่จ่ายเงิน เอาเท้าเตะหาบขายของ คนขายบันดาลโทสะใช้มีดแทงเขาตาย
ทำให้คนขายต้องติดคุก 9 ปี (คนนี้อยู่บ้านหาญฮี หมู่ 16)

ผลกระทบต่อสุขภาพ

1. ปวดขา (เส้นเลือดขอดสีเขียว) ปวดหลัง, ปวดข้อ, ปวดเอว และมีอาการเหน็บชา
2. ปวดหัว เครียด กังวล วิงเวียนศีรษะ พักผ่อนไม่เพียงพอ (นอนดึกตื่นเช้า)
3. สมรรถภาพทางเพศเสื่อม (กรณีนายวิทยา สิทธิศักดิ์ อายุ 41) เส้นประสาทอักเสบ
4. ติดเชื้อ HIV (กรณีนายสุคนธ์ ยืนยง อายุ 32 ปี) ทำให้ทำงานไม่ได้ กลับมาอยู่บ้านได้ 3 ปี
ปัจจุบันเข้ารับรักษาตัวที่ศูนย์ จ.สุรินทร์
5. มือเปื่อย เล็บเป็นเชื้อรา เล็บหลุด เนื่องจากย่ำแหลม มะนาวกัด ทำให้ขายต่อไม่ได้ เพราะ
คนซื้อเขารังเกียจ
6. มีความเก็บกด เนื่องจากลูกค้ากล่าวหาว่าหนึ่งไขสุกแล้ว จึงนำมาปิ้ง พุดอธิบายให้ฟังก็ไม่
เชื่อ ทบไขให้ดูก็ไม่เชื่อ

3.2 ขับรถแท็กซี่

ความเป็นมา

อาชีพการขับรถแท็กซี่ของชาวบ้านโนนสังข์ เริ่มแรกทำมาตั้งแต่ปี 2508 โดยที่ทำคนแรก คือ นายทองปาน นิยม ที่เริ่มจากการเป็นเด็กส่งของ หากแต่อยากขับรถเป็นจึงเอาเงินเดือนจ้างให้คนขับรถสอนขับรถให้จนขับเป็น ตั้งแต่นั้นจึงหาทางให้ตนเองได้ไปขับรถแท็กซี่ หลังจากนั้นก็มีคนทยอยไปขับรถกันมากยิ่งขึ้นเนื่องจากเห็นว่าได้เงินดี อิสระ และเป็นงานสบาย โดยคนที่ไปใหม่จะเริ่มหัดขับรถกับคนที่ไปอยู่ก่อนแล้ว โดยสอนทั้งการขับรถ กฎจราจรและเส้นทางถนนในกรุงเทพฯ

แหล่ง / สถานที่

หลังจากมีคนเริ่มต้นก็มีการชักชวนกันไปตามสายเครือข่าย มีการช่วยกันฝึกขับรถให้ลูกหลาน แล้วพาไปเช่ารถขับที่ตนเอง หรือขับรถคันเดียวกันซึ่งวิธีนี้ก็เป็นหาคนเสริมของเก่าได้ด้วยเหมือนกัน พอรู้จักที่ทางก็จะขยับขยายออกไปตามที่แต่ละคนนัด และเห็นว่าเป็นเส้นทางที่หารายได้ดีกว่า คนที่ไปขับรถแท็กซี่ในหมู่บ้านโนนสังข์ในปัจจุบันมีประมาณ 10 คน

สภาพการทำงาน

การขับรถแท็กซี่ถือว่าเป็นงานอิสระ การทำงานจะขึ้นอยู่กับตัวบุคคลว่าจะทำมากน้อยแค่ไหนอย่างไร โดยทางผู้รถจะมีการกำหนดเงื่อนไขในการให้บริการเช่ารถ โดยมีการแบ่งตามประเภทรถได้ 2 ประเภทคือ รถเติมแก๊ส และรถเติมน้ำมัน

- รถเติมแก๊ส ค่าเช่ารถกะ(ช่วงเวลาขับรถ)ละ 550 บาท/คัน เมื่อวิ่งครบกะ ค่าแก๊สจะตกประมาณ 300 บาท/คัน
- รถเติมน้ำมัน ค่าเช่ารถกะละ 450/500 บาท/คัน เมื่อวิ่งครบกะค่าน้ำมันจะประมาณ 350 บาท/คัน กะในการทำงาน 1 กะประมาณ 12 ชั่วโมง ผู้ขับรถจะต้องส่งรถให้ทันเวลา ซึ่งทั้งนี้อยู่กับแต่ละคนจะนัดขับช่วงเวลากลางวัน หรือกลางคืน คนขยันรู้ช่องทางหากินก็มีโอกาสจะมีรายได้สูง

สภาพความเป็นอยู่

คนขับรถแท็กซี่ เช้าบ้านอยู่ ค่าเช่าห้องราคาประมาณ 1200-1800 บาท/เดือน สภาพห้องพักอยู่ในชุมชนแออัดก็ลำบากเพราะห้องคับแคบ สภาพแวดล้อมไม่ดี สำหรับอาหาร การกิน เวลาไม่ค่อยแน่นอน ส่วนมากจะเป็นอาหารจานด่วน เพราะงานขับรถจะต้องขึ้นอยู่กับการหาลูกค้า บางที่ได้ลูกค้าแต่รถติดนานก็เลยเวลากิน ส่วนเวลาหลังเลิกงานหรือวันหยุดก็จะมีเวลาทำกับข้าวกินเอง หรือสังสรรค์เฮฮา กัน งานขับแท็กซี่เป็นงานที่หาเงินง่าย ถ้าคนไหนชอบกิน ชอบเที่ยว ติดผู้หญิง เงินก็จะไม่เหลือ ซึ่งคน

ชอบเที่ยว ชอบเล่นการพนันจะมีมาก ช่วงการทำงานก็จะพบกับสภาพมลพิษอากาศ เจอการปล้นจี้ ถูกค้าบางรายนั่งแล้วไม่จ่ายเงินหรือคนโชดไม่ดีมากๆ ก็อาจจะเจอเหตุการณ์แก๊สรั่วก็มี

รายได้

รายได้จากการวิ่งรถ โดยเฉลี่ยหลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้วจะเหลือประมาณ 300-700 บาท ต่อวัน ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับช่วงฤดูกาลด้วย เช่น เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน รายได้จะน้อย เพราะเป็นช่วงเปิดเทอม คนจ่ายเงินกับการเล่าเรียนบุตร ต้องประหยัด ช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน และหน้าเทศกาล รายได้จะดี จากการสัมภาษณ์ นายณรงค์ ภูวิเศษ บอกว่า ช่วงวันจันทร์-ศุกร์ พวกขับรถกะกลางวันรายได้จะดี ส่วนช่วงวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ คนขับรถกะกลางคืนรายได้จะดีกว่า ความคุ้มทุนในการทำงานขึ้นอยู่กับคนขับรถเองว่าจะเลือกสถานที่ เวลาเหมาะสม และมีความขยันแค่ไหน

สภาพปัญหาต่อสุขภาพ และความเสี่ยงในการทำงาน

1. มีความเสี่ยงในการทำงานสูง เช่น มีการใช้สารกระตุ้นเพื่อให้ทำงานมากๆ และทำงานกลางคืนได้ด้วย เช่น ยาบ้า รุงกำลัง ยาบ้า เป็นต้น
2. เสี่ยงต่อการจี้ปล้น เสี่ยงต่อการถูกเบียดจู่ เสี่ยงต่ออุบัติเหตุ เสี่ยงต่อแก๊สรั่ว เป็นต้น
3. เสี่ยงต่อการเป็นโรคปอด เนื่องจากแก๊สรั่ว ทำให้ผู้ขับและผู้โดยสารมีอาการปวดหัว, ชาขา, แขนขา ถ้าได้รับการสูดดมนานๆ เป็นประจำ อาจทำให้เกิดโรคปอดหรือหอบหืดได้ ซึ่งคนเป็นโรคปอดจะพบมากในคนขับรถแท็กซี่
4. เป็นโรคระบบทางเดินหายใจ เนื่องจากตามท้องถนนมีมลพิษ จากควัน ฝุ่น
5. รถติดนานๆ ส่งผลต่อสุขภาพจิตได้ เช่น เป็นโรคเครียด
6. การนั่งขับรถนานๆ ทำให้เจ็บหลังและเป็นโรคไตได้
7. การเที่ยว ดื่มเหล้า เสี่ยงต่อโรคเอดส์ เพราะมีหลายปัจจัยทำให้ต้องเที่ยวและดื่ม

4. กลุ่มรับเหมางานมาทำที่บ้าน

4.1 งานเจียรไนพลอย

ความเป็นมา การไปทำงานเจียรไนพลอยครั้งแรกที่กรุงเทพฯ เมื่อปี 2525 ต่อมาเจ้าแก้วย้ายกิจการไปจันทบุรี จึงย้ายตามไปในปี 2539 ช่วงทำงานอยู่ขอรับงานจากเจ้าแก้วมาทำที่บ้าน เพราะทำอยู่กับเจ้าแก้วจนไว้วางใจกัน จึงรับพลอยจากพลอยจากจันทบุรี มาทำที่หมู่บ้าน และฝึกให้คนในหมู่บ้าน (โดยนายแหวน อินทะพันธ์) ปัจจุบัน 65 คน

การลงทุนต้องซื้อโต๊ะ ชุดหนึ่งราคาประมาณ 10,000 บาท ทำส่งเดือนหนึ่ง 2 ครั้ง งดละ 20,000 เม็ด รายได้เฉลี่ยค่าเฉลี่ยระโนพลอยตกคนละ 200 บาทต่อวัน ส่วนคนใหม่ 100 บาทต่อวัน แต่ รายได้ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจของประเทศด้วย

ปัญหาสุขภาพ

1. ปวดตา ตามัว ตาแดง เพราะต้องเพ่งสายตาเวลาเฉลี่ยระโนพลอย
2. ปวดหลัง ปวดเอว ขาบวม เนื่องจากนั่งอยู่เดิมเป็นเวลานาน
3. ปวดขมับ วิงเวียนศีรษะ
4. แพ้น้ำมันก๊าด แพ้กากเพชร ทำให้มือเล็บเปื่อย

สรุปผลของทางเลือกอาชีพ

จากข้อมูลข้างต้น เห็นได้ว่าการออกไปทำงานนอกชุมชนของกลุ่มคนเหล่านี้ มีปัจจัยที่สำคัญหลายอย่างที่เป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจของเขาว่าจะเลือกทำงานใด ภายใต้เงื่อนไขอย่างใด เราอาจสรุปปัจจัยขององค์ประกอบเหล่านี้ไว้เพื่อให้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจในการไปทำงานนอกชุมชนของกลุ่มเหล่านี้ได้ดังนี้

แบบแผนของการไปทำงานนอกชุมชน

การออกไปทำงานนอกชุมชนมีหลายแบบแผน เช่น ออกไปตามสายเครือญาติที่เคยไปและมีประสบการณ์ในงานนั้นๆ มาก่อน การใช้เครือข่ายบุคคลทั้งที่เป็นกลุ่มเครือญาติและความสัมพันธ์แบบ พี่-น้อง เพื่อนฝูงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้เกิดความมั่นใจของผู้ออกไปทำงาน ทั้งในด้าน ความเป็นอยู่ ทักษะ ความรู้ในงานและความสัมพันธ์กับนายจ้าง นอกจากนี้กรณีของสามชุมชนที่ศึกษา ยังพบว่ามี การพัฒนาความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาและอุปถัมภ์ระหว่างผู้จ้างและลูกจ้างซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการจ้างงานในภาคเกษตรและความสัมพันธ์ที่ดีช่วยทำให้เกิดความต่อเนื่องของการทำงาน เช่น การตัดอ้อย การถอนมัน และช่วยรับประกันให้กับนายจ้างได้ว่าจะมีแรงงานเหล่านี้มากพอที่จะช่วยทำงานกิจการ นั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงโดยไม่มีปัญหาขาดแคลนแรงงาน การสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะนี้สังเกตได้ว่ามี เพียงการรับจ้างในภาคเกษตรเท่านั้น ส่วนภาคอุตสาหกรรมหรือภาคบริการไม่มี ในระยะหลัง เมื่อภาค อุตสาหกรรมมีความต้องการแรงงานสูงขึ้นจนทำให้เกิดการขาดแคลนในภาคเกษตร การออกไปทำงาน ของคนในชุมชนก็เปลี่ยนไป เป็นการไปใช้ช่องทางเดิมของคนที่มีความสัมพันธ์กับตนเป็นหลัก กลุ่มคนใน ชุมชนจึงมักทำงานในประเภทและสถานที่เดิมของคนที่ย้ายมาอยู่และรู้จักมักคุ้นเคยไปและรู้จักดีมาก่อน

เงื่อนไขการจ้างและสภาพการทำงาน

จากข้อมูลที่น่าเสนอพบว่า การรับจ้างทำงานในภาคเกษตรไม่มีการระบุหน้าที่ และภาระกิจของ งานที่ชัดเจน เงื่อนไขและสภาพการทำงานขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง กลุ่มนั้นๆ เป็นหลัก และที่สำคัญก็ขึ้นอยู่กับภาวะการมีหลักประกันของแรงงานที่เพียงพอต่อความ

ต้องการด้วย ส่วนการจัดการแรงงานที่มีแบบแผนอย่างใหม่ เช่น งานโรงงาน งานบริการในสถานที่ที่เป็นสมัยใหม่ เช่น ห้างสรรพสินค้า ที่มีขั้นตอนการรับคนเข้าทำงานโดยอิงระบบการคัดเลือกที่เป็นการจัดการแบบองค์รวมมากกว่าอาศัยพื้นฐานความสัมพันธ์ส่วนตัว ทำให้เงื่อนไขการจ้างงาน และสภาพการทำงานผ่านการพิจารณาจากทั้งสองฝ่ายแล้ว ก่อนมีการตกลงใจรับทำงานจึงช่วยทำให้การเอาตัวเขาเปรียบของนายจ้างลดลงได้อย่างมาก

ผลที่ได้รับ และหลักประกันของงาน

หากพิจารณาองค์ประกอบในการตัดสินใจในการทำงานของกลุ่มศึกษานี้ เห็นว่าการเลือกทำงานของกลุ่มต่างๆ จะเน้นผลที่ได้จากการทำงานเป็นปัจจัยหลักประการหนึ่งในการเลือกทำงาน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรายได้ที่สูงเพียงด้านเดียว หากแต่จะคิดถึงผลได้โดยรวมจากการทำงาน เช่น มีโอกาสที่จะทำงานได้มากขึ้นหรือไม่, สามารถทำได้นานเพียงใด, การจ่ายค่าตอบแทนเป็นธรรมหรือไม่, ลงทุนมากน้อยเพียงใด โดยการตัดสินใจก็ยังคงครอบคลุมถึงมิติทางสังคมอื่นๆ ด้วยกัน เช่นความเอื้อเพื่อโอบอ้อมอารี การไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามกัน ฯลฯ ของนายจ้างด้วย และประเด็นหลังนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่กลุ่มผู้รับจ้างทำงานจากภาคอีสานให้ความสำคัญที่จะเลือกทำงานกับนายจ้าง หรือตัดสินใจออกไปทำงานอิสระที่เป็นนายตัวเอง เช่นในกรณีกลุ่มที่เลือกทำอาชีพหาบเร่ หรือขับแท็กซี่ ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบแล้ว เงื่อนไขและภาวะการทำงานไม่ดีกว่าการทำงานรับจ้างอยู่กับนายจ้างเลย ตามที่มีคำพังเพยว่า “จิต (ใจ) เป็นนาย กายเป็นบ่าว”

ตารางสรุปประจํางานอาชีพและปัญหาสุขภาพ

ประเภทงาน/อาชีพ	สถานที่	สภาพปัญหา	ปัญหาสุขภาพ
1. รับจ้างในภาคเกษตร 1.1 งานตัดอ้อย 1.2 งานถอนมัน	สุพรรณบุรี (งานชั่วคราว) ชลบุรี (งานชั่วคราว)	-ทำงานกลางแจ้งแดดและฝุ่น ต้องทำงานหนัก/เหนื่อย -กินอาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ	- ใช้สารกระตุ้น - กินยาชุดแก้ปวดเมื่อย - ขาดสารอาหาร
2. รับจ้างในโรงงาน/ทั่วไป 2.1 งานบรรจุข้าวสาร 2.2 งานหาบเกลือ	พิจิตร (งานชั่วคราว) สมุทรสาคร (งานชั่วคราว)	-ถูกเอาเปรียบเรื่องค่าแรง -ถูกดูต่ำจากนายจ้าง -ต้องทำงานหนัก/เหนื่อย -ทำงานในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงกับสารพิษ และอุบัติเหตุ	- กินยาชุด และดื่มเครื่องดื่มบำรุงกำลังแก้ปวดเมื่อย

ประเภทงาน/อาชีพ	สถานที่	สภาพปัญหา	ปัญหาสุขภาพ
2.3 งานฆ่าเปิด-ฆ่าไก่	กรุงเทพฯ (งานชั่วคราว)	-ทำงานในสภาพแวดล้อมที่ เสี่ยงกับสารพิษสารเคมี	- ใช้สารกระตุ้น/สารเสพติด เพื่อการทำงาน - เล็บมือ/เท้าเปื่อย - เป็นโรคมุมิแพ้ คันตามตัว
2.4 งานฟอกหนัง	สมุทรปราการ	- สิ่งแวดล้อมไม่ดี	- ทำงานหนัก/เหนื่อย - อันตรายจากสารเคมี - อุบัติเหตุจากเครื่องจักร - มุมิแพ้สุขภาพไม่ดี - ติดสารเสพติด
2.5 งานก่อสร้าง	กรุงเทพฯ/นครราชสีมา/ ขอนแก่น (งานชั่วคราว/ งานประจำ)	-สภาพแวดล้อมการทำงาน เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ ทำงานหนักเหนื่อย	- เกิดอาการปวดเมื่อย ต้อง ใช้สารกระตุ้นเพื่อให้มี กำลังหรือกินยาชุดแก้ปวด เมื่อย - เมื่อถูกโกง,ถูกหลอก ทำให้ เสียสุขภาพจิต เครียด
2.6 งานตัดเย็บเสื้อผ้า	กรุงเทพฯ	- สภาพที่อยู่อาศัยไม่ดี	- ฝุ่นละอองจากเศษผ้าทำ ให้เป็นโรคมุมิแพ้/วัณโรค/ โรคปอด -การนั่งเย็บผ่านานๆ ทำให้ ปวดหลัง
3. งานอาชีพอิสระ	กรุงเทพฯ/ งานประจำ	- ที่อยู่อาศัยแออัด - พักผ่อนไม่เพียงพอ - เสี่ยงต่อการทะเลาะวิวาท	- เสียสุขภาพจิต - มีอาการปวดเมื่อย ปวด หัว ปวดข้อ เป็นโรคความ ดัน เส้นประสาทอักเสบ
3.1 ทาบเร่			
3.2 ขับรถแท็กซี่	กรุงเทพฯ (งานประจำ)	- เสี่ยงต่อการถูกจี้,ปล้น - เสี่ยงต่ออุบัติเหตุ - ห่วงไกลครอบครัว - บางส่วนคนขับรถจะเที่ยวเตร่ เสี่ยงต่อการ ติดเชื้อ HIV	-ได้รับมลพิษเช่น ควัน ฝุ่น มีปัญหาเกี่ยวกับระบบ ทางเดินหายใจแก็สรั่วจาก รถทำให้มีอาการปวดหัว แขนขาและการสูดดม นาน ทำให้เป็นโรคปอด
4.รับงานมาทำที่บ้าน	ที่หมู่บ้าน	นั่งทำงานนานๆ	- มีปัญหาเกี่ยวกับสายตา เป็นโรคไตและปวดหลัง,ขา บวม
4.1 งานเจียรไนพลอย			

จากผลกระทบต่อสุขภาพที่แสดงตามข้อมูลข้างต้น อาจจำแนกสภาพการณ์ของการเกิดความเสี่ยงต่อโรคและสุขภาพได้เป็น สามกลุ่มอาการใหญ่ๆ อันประกอบด้วย

ภาวะความเสี่ยงต่อสุขภาพอันเนื่องมาจากเงื่อนไขการทำงาน

การที่กลุ่มผู้ทำงานใช้สารกระตุ้นและสารเสพติดเช่น แอมเฟตามีนหรือบางครั้งอาจถึงขั้นใช้ยาบ้า เพื่อกระตุ้นให้ตนเองสามารถทำงานได้นาน และเร็วขึ้น โดยหวังว่าจะให้ได้ชิ้นงานมาก เพื่อให้ได้รายได้มากพอ จากข้อมูลที่น่าเสนาบมา เห็นได้ว่า ทุกกลุ่มงานต้องพึ่งพาสารกระตุ้น และสารเสพติด โดยเฉพาะกลุ่ม รับจ้างในภาคเกษตร เพื่อให้ตนเองสามารถทนต่อสภาพความบีบคั้นของงานทั้งในแง่ร่างกายและจิตใจได้มากขึ้น และสามารถทำงานได้นานขึ้น บางรายถึงกับมีปัญหาทางจิตในระยะยาวด้วย

ภาวะการเกิดโรคและผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดจากการทำงานโดยตรง

กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากการทำงานบางคนสูญเสียอวัยวะ บาดเจ็บจากเครื่องจักรกล และเครื่องมือในการทำงาน เช่น กลุ่มทำงานโรงงาน โรงงานฟอกหนังเป็นต้น และกลุ่มกรรมกรรับจ้าง เป็นกลุ่มที่มีปัญหาเหล่านี้มาก ทั้งนี้ เนื่องจากเครื่องมือไม่ได้มาตรฐาน ขาดมาตรการรักษาความปลอดภัยในงานอย่างเพียงพอ หรือสภาพการทำงานไม่เอื้ออำนวย

ส่วนบางกลุ่มเกิดอาการที่อวัยวะเสื่อมสภาพเนื่องจากใช้งานมากเกินไป โดยไม่มีการดูแล รักษา ที่ถูกต้อง เช่น สายตาเสื่อมจากการเพ่งมองชิ้นงานนานเกินไป ในกรณีของกลุ่มเจียนยพลอย บางกลุ่มมีปัญหาเรื่อง กล้ามเนื้อ ช้ำ เส้นเอ็น ที่เกิดอาการอักเสบทำให้ปวดข้อ ปวดกระดูก ปวดหลัง ชาบวม เนื่องจากใช้กำลังเกินไป หรืออยู่ในท่าที่ไม่เหมาะสมนานเกินไป เช่น ในกรณีกลุ่มรับจ้างหาบเกลือ ถอนมันเย็บผ้า ฯลฯ ซึ่งทำให้เกิดโรคอื่นๆแทรกซ้อนได้ง่ายอีกด้วย

ผลกระทบต่อสุขภาพอันเกิดจากภาวะแวดล้อมในงาน

กลุ่มนี้มีอาการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิต เช่น เกิดการเครียด นอนไม่หลับ เนื่องจากพักอาศัยในที่ คับแคบ อุดอู้อ การถ่ายเทอากาศไม่ดี กลิ่นเน่าเหม็นและอากาศเสีย ที่พักไม่เป็นสัดส่วน ขาดความเป็นส่วนตัว การอยู่กันเป็นครอบครัวแต่ไม่สามารถมีชีวิตทางเพศได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้เกิดปัญหาทางเพศในบางกรณี เช่นในกลุ่มชายของหาบแร่ ทั้งนี้รวมถึงการไม่ได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นคน ผู้ชายที่เป็นชายให้ข้อมูลว่า การขายของหาบแร่เป็นงานของสตรี เมื่อตนมาทำในระยะแรกนั้น ทำให้ตนเองได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยาม

จากสภาพการณ์ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นเหล่านี้ เห็นได้ว่า ผลกระทบที่มีผลต่อสุขภาพของกลุ่มผู้ทำงานนอกชุมชนเหล่านี้มีความแตกต่างกันไปทั้งสาเหตุและผลที่เกิดขึ้น หากพิจารณาถึงการมีความรู้ความเข้าใจของกลุ่มผู้ทำงานนี้ต่อสภาพการณ์และผลที่เกิดขึ้น ก็พบว่า ตัวแทนกลุ่มอาชีพต่างๆ ไม่

สามารถระบุอาการของโรคและภาวะสุขภาพที่ประสบของตนได้ชัดเจน ความเห็นที่ให้สัมภาษณ์และพูดคุยในกลุ่มสนทนา เป็นเพียงเล่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าของแต่ละคนมากกว่าที่จะมีการการวิเคราะห์ เจาะลึก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ข้อมูล ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาการเหล่านี้ ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ทางการแพทย์มาร่วมแลกเปลี่ยนด้วย นอกจากนั้นประสบการณ์ของการไปพบแพทย์หรือบุคลากรทางสาธารณสุขของกลุ่มที่ศึกษานี้ก็มีค่อนข้างจำกัดเนื่องจากเห็นว่าไม่สามารถแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของตนเองได้ ซึ่งอาจเกิดจากเหตุผลว่าอาการบางกลุ่มที่เกิดขึ้นกับกลุ่มนี้สามารถระบุได้ด้วยการตรวจตามกระบวนการทางแพทย์ แต่ในหลายอาการและหลายกรณี ไม่อาจตรวจพบได้จากอาการทางคลินิก ตามแนวทางการตรวจและรักษาโรคของแพทย์สมัยปัจจุบัน ที่สำคัญการขาดความเป็นชีวิตของชุมชน ที่เคยมีการพบปะ พูดคุย บริกษา หรือ และการใช้ชีวิตวัฒนธรรมร่วมกันนั้นทำให้การดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้ทำงานนอกชุมชนในอาชีพต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ ต้องเผชิญชะตาชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ในท่ามกลางสังคมที่ซับซ้อนอย่างที่เป็นอยู่

บทที่ 6

สรุป และข้อเสนอแนะ

บทนี้เป็นการนำเสนอข้อเสนอของชุมชนเพื่อปรับปรุงสภาพปัญหาที่เขาประสบอยู่ รวมทั้งความเห็นของผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นเป็นการสรุปผลที่เป็นคำตอบการวิจัยและท้ายสุดเป็นข้อเสนอแนะของการศึกษาค้างนี้ การรวบรวมข้อเสนอของชุมชนนั้นได้มา จากการจัดการประชุมเวทีย่อยในระดับชุมชนของทั้งสามชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ที่ได้จากการศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้มีการตรวจสอบข้อมูลและบทวิเคราะห์เบื้องต้นของทีมงานทั้งการเพิ่มเติมความเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมในการประชุมดังกล่าวด้วย

ส่วนการประชุมระดม ข้อคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องในการประชุมร่วมกันของสามชุมชนที่บ้านหาญฮี ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นการประชุมเพื่อหารือ ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาร่วมกันของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยตัวแทนของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ กลุ่มอาชีพต่างๆ ตัวแทนจากหน่วยงานและองค์กรท้องถิ่น คณะที่ปรึกษาวิชาการงานวิจัย รวมทั้งทีมศึกษา วิจัย โดยถือว่าเป็นเวทีสรุปผลการศึกษาในครั้งนี้ด้วย ในการนำเสนอในบทนี้ช่วงต้นเป็นผลสรุปของข้อเสนอของแต่ละชุมชน จากนั้นเป็นการเสนอข้อเสนอและข้อคิดเห็นรวมของเวทีใหญ่ แล้วจึงเป็นการสรุปผลการศึกษาของทีมศึกษาที่เป็นคำตอบการวิจัยและข้อเสนอแนะของการศึกษาในครั้งนี้

สรุปข้อเสนอจากสามเวทีชุมชน

จากผลการประชุมของชุมชนทั้งสามที่เวียนจัดกันไปตามแต่ละชุมชน มีข้อเสนอการแก้ไขปัญหาที่กลุ่มอาชีพเหล่านี้ประสบอยู่ และแนวทางในการฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้ตนเองสามารถปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่มั่นคงขึ้น กลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการทำงานมีข้อเสนอ ดังนี้

- 1) ควรจะมีการตรวจสุขภาพประจำปี เป็นการตรวจทั้งระบบ โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพเจียรนัยพลอย ควรได้รับการตรวจวัดสายตาทุกปี การทำงานที่เสี่ยงต่อสารเคมีควรจะใช้ผ้าปิดปาก จมูกให้มิดชิด กลุ่มอาชีพทำงานหาบแร่ หาบเกลือ เป็นประเภทที่ใช้แรงงานอย่างหนักเพื่อให้มีรายได้ แต่เมื่อกลับเข้ามาในชุมชนกลับกลายเป็นบุคคลที่เสื่อมสมรรถภาพ ต้องมีการพักผ่อนสภาพร่างกายและจิตใจก่อนที่จะไปเริ่มทำงานใหม่
- 2) หน่วยงานสาธารณสุข ควรจัดให้มีการตรวจสุขภาพประจำปีให้กับชาวบ้านอย่างละเอียด และให้ความรู้กับชาวบ้านเกี่ยวกับโรคและความเสี่ยงต่อการเกิดโรคที่อาจเกิดจากการทำงาน การป้องกันการเกิดโรคก่อนอพยพไปทำงานต่างถิ่น นอกจากนั้นควรจัดตั้งกองทุนอาหารสำหรับเด็กที่ขาดแคลน เมื่อพ่อแม่ต้องอพยพแรงงาน

- 3) จัดตั้งกองทุนสวัสดิการ สำหรับผู้ได้รับผลกระทบและเกิดปัญหาต่อสุขภาพจากการทำงาน เช่น การเจ็บป่วย หรือเกิดอุบัติเหตุจากการทำงาน สามารถกู้ยืมหรือช่วยเหลือกันภายในชุมชนเพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาลได้ ทั้งนี้กองทุนส่วนหนึ่งอาจมาจากการสะสมของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน และเงินช่วยเหลือบางส่วนจากงบประมาณรายปีของ อ.บ.ต.
- 4) มีการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับชุมชน เพื่อคนจะได้อยู่กับบ้านกับครอบครัว ลดความเสี่ยงเรื่องปัญหาสุขภาพจากการทำงาน เช่น การทำการเกษตรแบบพอเพียง การทำหัตถกรรม เครื่องจักสาน การรับเหมางานมาทำที่บ้าน
- 5) จัดทำแผนฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรในพื้นที่ทาม ให้กลับมา มีความสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารของชุมชนเหมือนในอดีต

ข้อเสนอเวทีใหญ่

ข้อเสนอเพื่อลดปัญหาผลกระทบต่อระบบสุขภาพของชุมชนจากการทำงาน

1. จัดให้มีกองทุน สำหรับผู้ได้รับผลกระทบจากการทำงาน ที่เป็นกองทุนภายในชุมชน ผู้ที่มีปัญหาในเรื่องสุขภาพจากการทำงาน เช่น กรณี บาดเจ็บจากการทำงานโรงงานฟอกหนัง ทำงานก่อสร้าง หาบเร่ หรือการออกไปใช้แรงงานในการทำงานภายนอกชุมชนอย่างหนัก เมื่อกลับมาในชุมชนสามารถใช้เงินกองทุนนี้ฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของพวกเขาได้
2. มีแผนการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชนจากหน่วยงานทางภาครัฐ เช่น อบต. หรือส่วนราชการอื่นๆ ที่จะทำให้ผู้คนในชุมชนไม่ต้องอพยพแรงงานไปต่างถิ่น แล้วได้รับผลกระทบต่างๆตามมาทั้งด้านครอบครัว สุขภาพกายและใจ
3. ฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม มีแหล่งอาหารทางธรรมชาติเหมือนในอดีต
4. มีการจัดให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่องการดูแลป้องกันตนเอง ด้านสุขภาพก่อนการอพยพไปทำงาน เช่น กลุ่มไปทำงานตัดอ้อย ถอนมัน ต้องป้องกันตนเองจากฝุ่นละอองอย่างถูกวิธีอย่างไร การดูแลรักษาตนเองเมื่อเจ็บป่วยระหว่างไปทำงาน การไปทำงานในกลุ่มอาชีพที่มีความเสี่ยงสูง เช่น งานที่เกี่ยวข้องกับสารพิษ สารเคมี โดยเจ้าหน้าที่ทางสาธารณสุขของชุมชนนั้นๆต้องมีข้อมูลการออกไปทำงานต่างถิ่น เพื่อวางแผนการให้ความรู้กับแต่ละกลุ่มอาชีพ
5. หน่วยงาน อบต. ส่งเสริมการดำเนินการกองทุนสวัสดิการในเรื่องอาชีพสำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบต่อสุขภาพจากการทำงานเพื่อเปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพภายในชุมชน

ข้อเสนอแนะที่ปรึกษาวิชาการ

หลังจากที่มีการนำเสนอและสรุปความเห็นและข้อเสนอจากตัวแทนกลุ่มต่างๆ แล้ว คณะที่ปรึกษาวิชาการจากสำนักงานวิจัยระบบสาธารณสุขภาคอีสาน ได้เสนอความเห็น โดยสรุปดังนี้

การแก้ปัญหาระยะสั้น นอกจากข้อเสนอของชุมชนที่กล่าวมาแล้ว คณะที่ปรึกษามีความเห็นเพิ่มเติมว่า ควรที่จะต้องจัดให้มีการเตรียมตัว กลุ่มคนที่จะอพยพออกไปรับจ้างทำงานนอกชุมชนให้พร้อม ครบทั้งด้านความรู้ เทคนิค ประเภทของงานที่ต้องทำ เพื่อให้สามารถรับมือได้กับการเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรที่เกิดขึ้นในบ้านเราโดยทั่วไป และที่สำคัญ คือความรู้เกี่ยวกับเรื่อง กฎหมายแรงงานและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น รวมไปถึงสิทธิของแรงงานด้วย เพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตได้ทั้งการได้รับผลทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและได้รับการยอมรับในเกียรติ ศักดิ์ศรีในฐานะมนุษย์ด้วย

ในทางปฏิบัติกลุ่มคนที่จะรวมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่แรงงานอพยพเหล่านี้ เท่าที่มีกลไกอยู่ก็ต้องคาดหวังกับทาง อบต. ว่าจะมีส่วนในการช่วยปรับปรุงอย่างไรให้สถานการณ์ปัญหาของกลุ่มแรงงานอพยพเหล่านี้ดีขึ้น และการดำเนินการนี้จะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนปฏิบัติการของอบต. ได้ หลังจากนั้นการหาทางดึงองค์กร หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง มาเข้าร่วมกระบวนการปรับปรุงสภาพการณ์เหล่านี้ อย่างมีขั้นตอนเป็นสิ่งที่ต้องทำต่อไป

ส่วนการแก้ไขระยะยาว จะต้องมีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงฐานทรัพยากรชุมชน และหาแนวทางในการฟื้นฟูเพื่อให้ชุมชนมีทางเลือกในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขมากขึ้น

อภิปรายผลการศึกษา

คำถามหลักในการวิจัย

- 1) การก่อสร้างเขื่อนราษีไศล ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบสุขภาพ(ในความหมายกว้าง)ของประชาชนในเขตพื้นที่การศึกษา หรือไม่ ในทางใดบ้าง และมีลักษณะเป็นอย่างไร ?
- 2) คนท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษา-วิจัย มีคำอธิบาย ความเข้าใจ หรือการรับรู้ หรือระบบความรู้ (ท้องถิ่น) ต่อสภาพการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้ อย่างไร ?
- 3) ผู้ที่ประสบปัญหา และผู้ที่เกี่ยวข้องกลุ่มต่างๆ (Stake Holders) มีความคิด ความเห็นและแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ที่มีพื้นฐานอยู่บน ประสบการณ์ หรือความรู้เดิม ของท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร ?
- 4) ทำอย่างไรแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จะมีพื้นฐานมาจากความคิด ประสบการณ์ ความรู้ และการใช้ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น เพื่อให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

จากการศึกษาและผลการศึกษานำเสนอมาแล้วในบทต่างๆ และจากคำถามวิจัยข้างต้น ผู้ศึกษามีความเห็นที่จะนำไปสู่การอภิปรายผล ดังนี้

1) การก่อสร้างเขื่อนไม่ได้เป็นสาเหตุเดียวประการเดียวที่ทำให้เกิดการออกไปทำงานนอกพื้นที่แต่เป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดผลกระทบในทางที่เป็นลบกับทรัพยากรของชุมชนที่เป็นแหล่งพึ่งพิงทางอาหารและการทำมาหากินที่สำคัญของสามชุมชน ซึ่งได้รับผลกระทบมาก น้อยและรุนแรงไม่เท่ากัน ชุมชนที่อยู่ใกล้ทรัพยากรและคนในชุมชนมีการใช้ประโยชน์และพึ่งพาฐานทรัพยากรเหล่านั้นมากก็เป็นผลทำให้ คนในชุมชนเหล่านั้นได้รับผลกระทบมากกว่า และมีความรุนแรงมากกว่า

ในขณะเดียวกันแหล่งทรัพยากรที่เคยเป็นฐานพึ่งพิงให้กับชุมชนทำให้มีทางเลือกการผลิตเกษตรและหาอยู่ หากินแบบยังชีพต้องหดแคบลงหรือไม่มีอีกต่อไป เช่น ไม่สามารถทำนาทามในหน้าแล้ง ขาดพื้นที่เลี้ยงสัตว์ที่เคยปล่อยเลี้ยงในผืนทามขนาดใหญ่ และการเก็บหาของป่า ตลอดจนการหาปลาตามแหล่งน้ำต่างๆ ในทาม ทำได้ยากลำบากขึ้น เนื่องจากต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและเครื่องมือให้เหมาะสมกับการประมงในน้ำที่ลึกกว่าเดิม

สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดแรงผลักดันทำให้กลุ่มคนในชุมชนบางกลุ่มต้องออกไปทำงานรับจ้างภายนอกมากขึ้น และส่วนใหญ่เป็นการไปทำงานที่มีเงื่อนไขที่ไม่เอื้ออำนวยกับสภาพชีวิตที่ดี และอยู่ในสภาพที่เสื่อมถอยจนจำนน ซึ่งต่างไปจากการออกไปทำงานรับจ้างแต่เดิมที่ไปหารายได้แล้วก็สามารถคืนกลับมาทำการผลิตเกษตรหรือหาอยู่ หากิน ที่ชุมชนสลับกันไปได้

2) ความเข้าใจและความรู้ที่อธิบายโดยคนท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ของตนเองเป็นด้านหลัก โดยสามารถให้รายละเอียดและรูปธรรมของสภาพการณ์ปัญหาที่ตนประสบได้อย่างชัดเจน โดยระบุได้ถึงการเกิดปัญหาและสาเหตุของปัญหารวมถึงผลกระทบที่ตนเองได้รับอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้น ก็ยังสามารถอธิบายเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสภาพการณ์ทางสุขภาพที่ตนประสบอยู่ได้พอสมควร แม้ว่าจะมีความโน้มเอียงที่จะเหมารวมว่าสาเหตุหลักนั้นพวกเขาเห็นว่ามาจากการก่อสร้างเขื่อนของรัฐก็ตาม

แต่ในส่วนของ การนำเสนอภาวะทางสุขภาพของกลุ่มอาชีพต่างๆ นั้น ส่วนใหญ่ไม่สามารถระบุสภาพของอาการและสาเหตุที่เป็นพื้นฐานได้อย่างชัดเจนนัก ตัวแทนของกลุ่มอาชีพต่างๆ นำเสนอด้วยการเล่าเรื่องสภาพของปัญหาที่ตนเองประสบอยู่และอาการทางสุขภาพที่เป็นภาพโดยรวม ซึ่งเมื่อถามลงรายละเอียดถึงสาเหตุของอาการเหล่านั้นก็ใช้การคาดคะเน หรือคาดเดาเสียเป็นส่วนใหญ่ ข้อมูลของการศึกษารั้งนี้จึงเป็นการนำเสนอภาพของปรากฏการณ์เสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถเจาะลงลึกให้เห็นภาพที่เป็น Insight ของเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งอาจจะพิจารณาได้ว่า ด้านหนึ่งนั้นเกิดจากการที่กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบที่เป็นตัวอย่างในการศึกษารั้งนี้นั้นยังขาดข้อมูล ข่าวสารและความรู้ ความเข้าใจในสภาพของอาการทางโรคและสุขภาพที่ตนเองประสบเนื่องจากเป็นภาวะการณ์ที่ไม่เคยประสบมาก่อนเช่น การ

เกิด อาการทางประสาทอันเนื่องมาจากความเครียด หรืออาการของโรคมุมิแพ่ หรือผลกระทบจากสารเคมี เป็นต้น

ซึ่งความรู้เดิมที่มีมาจากชุมชนนั้นไม่สามารถอธิบายหรือให้ความหมายได้เพียงพอ ส่วนอีกด้านหนึ่งคือข้อจำกัดของกลุ่มผู้ศึกษาเองที่ขาดความรู้ ความเข้าใจในความรู้เทคนิคด้านนี้ซึ่งเป็นความรู้เฉพาะสาขา และการประสานความรู้ ทางสังคมศาสตร์ที่จำเป็นต้องใช้ในการแสวงหาวิธีการ เครื่องมือในการศึกษา วิจัยที่มีความละเอียดอ่อน ลึกซึ้งพอที่จะสร้างความตระหนักรู้ในตนเองของกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าจะเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดีที่จะเกี่ยวข้องกับประเด็นสมัชชาสุขภาพอันเป็นประเด็นสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพที่อยู่ในระหว่างการผลักดันกันในขณะนี้

3) ความคิดเห็นและข้อเสนอของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบและผู้เกี่ยวข้องในประเด็นนี้ นอกจากการเสนอให้มีการฟื้นฟูพื้นที่ทามซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานเฉพาะสำคัญของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบแล้ว การเสนอความเห็นส่วนใหญ่อื่นๆเป็นการเสนอความเห็นที่ต้องอาศัยการจัดการองค์การด้วยกระบวนการที่เป็นระบบ และต้องได้รับการสนับสนุนหลักจากภายนอก เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อฟื้นฟูแรงงาน การตรวจสุขภาพ/โรคประจำปี การเตรียมความพร้อมก่อนออกไปทำงาน เป็นต้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่ากลุ่มผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้กังวลว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องใหญ่เกินกำลัง และเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความรู้เดิมที่พวกเขามี

4) กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจะสามารถมีข้อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ ความรู้ และฐานทรัพยากรของเขาเองได้ ก็โดยกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริงในการทดลองแก้ไขปัญหานั้น ทั้งนี้ต้องเริ่มด้วยการทดลองในขอบเขตที่ไม่เกินกำลังความสามารถและคาดหวังผลสำเร็จได้ เช่นการริเริ่มก่อตั้งกองทุนสวัสดิการฟื้นฟูแรงงานของกลุ่มบ้านหาญฮี บทบาทของผู้สนับสนุนภายนอกคือ จัดและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ ด้วยการให้การศึกษาค้นคว้า วิจัย ที่เหมาะสมที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการประยุกต์ความรู้จากภายนอกให้เหมาะกับแนวทางแก้ไขปัญหาลักษณะของชุมชนผู้ได้รับผลกระทบเหล่านั้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ ทีมศึกษามีข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ในอนาคต ดังนี้

- 1) ควรส่งเสริมการศึกษา วิจัย ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นผลกระทบต่อสุขภาพ ของการทำงาน อาชีพของกลุ่มต่างๆ ในชนบทให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยประยุกต์ความรู้เฉพาะสาขาด้านต่างๆ เช่น นิเวศวิทยา สุขศาสตร์ สังคมวิทยา ฯลฯ ให้ประสานกับความรู้ท้องถิ่นของคนใน

พื้นที่อย่างเป็นองค์รวม ที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์เหล่านี้ได้อย่าง
สมบูรณ์มากขึ้น

- 2) พัฒนา “วิธีวิทยา” ที่เหมาะสมในการศึกษา ทำความเข้าใจกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากการ
ย้ายถิ่นทำงานเหล่านี้ เพื่อนำมาเป็น “เครื่องมือ” ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็น
หัวใจสำคัญของการวางแผนนโยบายระดับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบสุขภาพของประชาชน
ในภาพกว้าง เช่น การศึกษาผลกระทบระบบสุขภาพ หรือการดำเนินการของ “สมัชชา
สุขภาพ” ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของ พรบ. สุขภาพ
- 3) ให้การสนับสนุนการริเริ่มของท้องถิ่นในการดำเนินการแก้ไข ปรับปรุงสภาพการณ์ปัญหาที่
มีผลกระทบต่อสุขภาพของท้องถิ่น เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการฟื้นฟูแรงงาน การเสนอ
แผนฟื้นฟูฐานทรัพยากรของท้องถิ่น การมีมาตรการเชิงรุกในการจัดทำระบบฟื้นฟูสุขภาพ
ขององค์กร หน่วยงานในท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางการวางระบบการบริหารจัดการเชิงองค์กร
ในการดูแลรักษาสุขภาพของคนท้องถิ่นเอง

บรรณานุกรม

จุลสารแรงงานนอกระบบ ฉบับที่ 2 ปีที่ 4 พฤษภาคม-สิงหาคม 2544. “สภาพการทำงานนอกระบบกับปัญหาสุขภาพ”, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาผู้รับงานไปทำที่บ้าน. กรุงเทพฯ

จุลสารแรงงานนอกระบบ ฉบับที่ 3 ปีที่ 5 กันยายน-ธันวาคม 2545. “แรงงานนอกระบบในสถานการณ์การปฏิรูประบอบราชการ”. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาผู้รับงานไปทำที่บ้าน. กรุงเทพฯ

เดชรัต สุขกำเนิด การประเมินผลกระทบทางสุขภาพเพื่อการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ: แนวคิด แนวทางและแนวปฏิบัติ. 2545 สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, นนทบุรี

บุษิตา สังข์แก้ว 2540 “วัฒนธรรมปลาแดกและจุดจบตำนานพรานปลาลุ่มแม่น้ำมูล”. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา.

ศิริพร โคตะวินนธ์ 2543 “ผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนชายขอบ กรณีศึกษาฝ่ายราศีไสลหมู่บ้านแม่มนม้นเย็น 2 และ 3 “. วิทยานิพนธ์สังคมสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คันสนีย์ ชูแวว 2537 “ระบบนิเวศป่าบุงป่าทาม : พื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของภาคอีสาน” ในเอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ เรื่องป่าบุง ป่าทาม : พื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของภาคอีสาน 1-2 พฤษภาคม 2538 ณ.โรงแรมเกษศิริ อ.เมือง จังหวัดศรีสะเกษ (อัดสำเนา)

คันสนีย์ ชูแวว 2537 “การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ : สถานการณ์และมาตรการที่จำเป็น” กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. แปลจาก Patrick J.Dugan. Wetland Conservation : A Review of Current Issues and Required.

ศิริพร ศรีสินธุ์ไร 2542 “ปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้าน : กรณีศึกษาป่าทามกุดเป่ง”. วิทยานิพนธ์สังคมสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนั่น ชูสกุล(บรรณารักษ์) 2544. “ป่าทาม ป่าไทย”. โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าทามมูล. เอดิชั่นเพรส โปรดักส์. กรุงเทพฯ.

วาทีณี บุญชะลิกษ์ (บรรณารักษ์) 2540. รายงานวิจัยฉบับภาษาไทยเรื่อง การติดตามผู้ย้ายถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การย้ายถิ่นเป็นการเพิ่มรายได้หรือเพิ่มความเครียดให้กับครอบครัวชนบท. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 15 ฉบับที่ 1/2545 “ข้ามพรมแดน” คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาคผนวกที่ 1

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

นายบุญมี มุลเซอร์ อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 23 หมู่ 5 ตำบลยางคำ อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด
เก็บข้อมูลโดย นายประสงค์ ยมนัดธ์
นายปกป้อง ปุโรทกานนท์

นางทองหนูน เยี่ยมสวน อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 18 หมู่ 5 ตำบลยางคำ อ.โพธาราย
จ.ร้อยเอ็ด การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อาชีพทำนา เลี้ยงวัว
เก็บข้อมูลโดย นายปกป้อง ปุโรทกานนท์

นายนิยม ยงยุทธ อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 45 หมู่ 5 ตำบลยางคำ อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด
เก็บข้อมูลโดย นายประสงค์ ยมนัดธ์

นางปุ่น บ่อชน อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 50 หมู่ 5 ตำบลยางคำ อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด
เก็บข้อมูลโดย นายประสงค์ ยมนัดธ์

นายประสาน จันท์คำ อายุ 31 ปี บ้านเลขที่ 15 หมู่ 8 ตำบลด่าน อ.ราษีไศล จ. ศรีสะเกษ
เก็บข้อมูลโดย นายประสงค์ ยมนัดธ์
นายปกป้อง ปุโรทกานนท์

นายเพ็ญ จันท์คำ อายุ 38 ปี บ้านเลขที่ 11 ม. 8 ต. ด่าน อ.ราษีไศล จ. ศรีสะเกษ อาชีพทำไร่ปอ
เก็บข้อมูลโดย นายประสงค์ ยมนัดธ์
นายปกป้อง ปุโรทกานนท์

นางละมุน สุปอ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 14 หมู่ 9 ตำบลด่าน อำเภอราษีไศล
จังหวัดศรีสะเกษ จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีบุตร 5 คน ลูกสาว 1 คน
เก็บข้อมูลโดย นายประสงค์ ยมนัดธ์
นายปกป้อง ปุโรทกานนท์

นายสนิท ครอบคง อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 38 หมู่ 8 บ้านโนนสังข์ ตำบลด่าน
อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ อาชีพทำนา
เก็บข้อมูลโดย นายประสงค์ ยมนัดธ์

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มย่อย

- 1) ผู้แทนกลุ่มรับจ้างบรรจุข้าวสาร บ้านท่างาม ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด
 1. นายคำพันธ์ มาตรยิ่ง
 2. นายจันท์ แสนแหวด

3. นายไพบูรณ์ ภูผาผุด
4. นายบุญตา พางาม
5. นายสมาน คำदान
6. นายสถิตย์ ไชยแสนสวด
7. นายสุนทร ด้านเกลี้ยกล่อม
8. นายสุทัศน์ ทวีสาร

2) ผู้แทนกลุ่มรับจ้างถอนมัน บ้านท่างาม ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด

1. นายบุญตา พางาม
2. นายบุญยัง ชินวงศ์
3. นายสุนทร ด้านเกลี้ยกล่อม
4. นายอ่อนสี ด้านสมัคร
5. นายอ่อนสี บุญเสนาะ

3) ผู้แทนกลุ่มรับจ้างตัดอ้อย บ้านท่างาม ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด

1. นายบุญจันทร์ (ไม่ทราบนามสกุล)
2. นางเบา แหวนหล่อ

4) ผู้แทนกลุ่มรับจ้างก่อสร้าง บ้านโนนสัง ตำบลด่าน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดศรีสะเกษ

1. นางคุณ ก้านศรี
2. นายทวี สอนพรม
3. นางปุ่น สิมารักษ์

5) ผู้แทนกลุ่มรับจ้างหาบเกลือ บ้านหาญฮี ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

1. นายพรหมเทพ สวัสดิ์
2. นายสุจิต พิมพิน้อย
3. นายอำคา พิมพิน้อย
4. นางอำภา พิมพิน้อย

6) ผู้แทนกลุ่มรับจ้างฆ่าเป็ด ฆ่าไก่ บ้านหาญฮี หมู่ 3 ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

1. นายจันทร์ หวังโสม

2. นายสมัย	เย็นยง
3. นายสุรัชย์	ใจดี
4. นายสุรัตน์	ร่วมจิต
5. นายสุริยันต์	มงคล

7) ผู้แทนกลุ่มหาบเร่ บ้านหาญฮี หมู่ 3 ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

1. นายบุญศรี	สอนพินิจ
2. นายน้อย	วรรณสุข
3. นางเพชร	สังข์เงิน
4. นายไพจิตร	สังข์เงิน
5. นางมี	ทองม้วน
6. นายเลิศ	จันทสิทธิ์
7. นางสมคิด	พนารักษ์
8. นายสมชาย	สอนพินิจ
9. นายสุคนธ์	เย็นยง
10. นายหนูอวน	แท่นศิลา
11. นางอุไร	ไชยศรี

8) ผู้แทนกลุ่มรับจ้างโรงงานฟอกหนัง บ้านหาญฮี หมู่ 3 ตำบลดอนแรด อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

1. นายอนุพงษ์	ศรีเมธ

ภาคผนวกที่ 2

คณะผู้ศึกษาวิจัย

1) นายแมน	ปุโรทกานนท์	หัวหน้าคณะ
2) นางสาวนพรัตน์	ยิ่งเจริญ	ผู้วิจัย
3) นางบุปผา	กองธรรม	ผู้วิจัย
4) นายหรรษ์	เพิ่มผล	ผู้วิจัย
5) นายเฉลิม	คงโนนนอก	ผู้ร่วมวิจัย ตำบลยางคำ
6) นายบุญส่ง	จันทสอน	ผู้ร่วมวิจัย ตำบลด่าน
7) นายสน	วงศ์แก้ว	ผู้ร่วมวิจัย ตำบลหาญฮี

ทีมงานวิจัย ระบุชื่อ ตำแหน่ง คุณวุฒิและประสบการณ์ในการทำงาน

1. นายแมน บุโรทกานนท์	- ตำแหน่งผู้อำนวยการ มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนา
ทุ่งกุลาร้องไห้
	- ที่ปรึกษา โครงการส่งเสริมการวิจัยท้องถิ่น ทุ่งกุลาร้องไห้ โดยการ
สนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
ประสบการณ์การวิจัย	- นักวิจัย การวิจัยติดตามและประเมินผล โครงการแก้ไขปัญหา
ความยากจนในชนบท (กขคจ.) ภายใต้การสนับสนุนของ
UNDP (2542)
	- นักวิจัยภาคสนาม การศึกษาเบื้องต้นการปฏิบัติตามแผน
การพัฒนาแนวคิด Economic Corridor ที่มีผลเกี่ยวข้องกับ
สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนชายแดนด้าน จ.มุกดาหาร
(2542)
	- หัวหน้าทีม การติดตามและประเมินผลการจัดสวัสดิการแก่ผู้ยาก
ลำบาก(เมนู 5) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้การสนับสนุน
ทุนของ กองทุนเพื่อสังคม (SIF)(2543)
	- นักวิจัยโครงการศึกษาผลกระทบทางสังคม โครงการฝายราษี
ไศลและการแก้ไขผลกระทบอย่างยั่งยืน (2543)
2. นางสาวนพรัตน์ ยิ่งเจริญ	
วุฒิการศึกษา	- จบการศึกษาระดับปริญญาตรีบริหารธุรกิจบัณฑิต เอกการตลาด
จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประสบการณ์การทำงาน	- ตำแหน่งเจ้าหน้าที่สนาม มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนา
ทุ่งกุลาร้องไห้
	- ตำแหน่งผู้ประสานงานกลุ่ม โครงการห้วยโง
	- ตำแหน่งผู้ประสานงานชมรมพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้
ประสบการณ์การทำวิจัย	- เป็นผู้ช่วยนักวิจัย การศึกษาขั้นต้นในโครงการ " การประเมิน
สิ่งแวดล้อมทางสถาบันของ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อ
การพัฒนาสำหรับศตวรรษที่ 21 ระยะต้น " โดยสถาบัน
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่โขง (MERI)
	- ผู้ช่วยผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานโครงการส่งเสริม

การวิจัย เพื่อท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ โดยการสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว.ภาค

3. นางผา กองธรรม

วุฒิการศึกษา

- จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จาก โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว ต.ยางคำ อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด

ประสบการณ์การทำงาน

- รองประธานกลุ่มพรรณไม้
- คณะกรรมการเครือข่ายสตรีอีสาน

4. นายหรรษ์ เพิ่มผล

วุฒิการศึกษา

- จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ประสบการณ์การทำงาน

- ปัจจุบันได้รับคัดเลือกให้เป็น รองประธาน อบต.

5. นายแจ่ม คงโนนนอก

วุฒิการศึกษา

- จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และอุปสมบทต่อนักธรรมสอบได้ และ
นักธรรมโทและศึกษาฝ่ายโลก

ประสบการณ์การทำงาน

- เป็นรองประธานป่าชุมชน(กุดเป่ง)

6. นายบุญส่ง จันทะสร

วุฒิการศึกษา

- จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านดงแดง ต.ด่าน อ.ราชสีห์
จ.ศรีสะเกษ

- จบระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 วิทยาลัยบาลี(สาริตการศึกษ
จ.หนองคาย สายอาชีพ ช่างวิทย์ วิทยาลัยสารพัดช่างศรีสะเกษ

ประสบการณ์การทำงาน

- เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ม.11 ต.ด่าน อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ